

Austr. 5469 Y

G R O F F

BETHLEN MIKLÓS'

IFIUKORI ÉLETÉNEK,

ÜGY

ERDÉLY ORSZÁG'

A K K O R I

TÖRTÉNETEINEK,

tulajdon magától. Frantzia Nyelven
való

L E - I R Á S A.

Magyarrá fordítottott,
és ki-adatott

a' Magyar Nemzeti Játtzó Szín'
hafznára.

Az ára 51 Xr.

K O L O ' S V Á R A T T

Nyomtattatott a' Réf. Kolégyom Bet.
1804-dik Éztendöben.

A/70/941

85

B

Imprimatur.

Claudiopoli. 5. Apr.

1804.

Staatsbibliothek
München

MARTONF

AJÁNLO ÉS ELŐL-JÁRO B E S Z É D

Azon minden dolgaira való nézve jó hí-
rű Gróff BETHLEN MIKLOS, a' ki ked-
ves Hazánknak idű jártával érdemes Can-
cellarius-sa-is vólt; ifjúkori; úgy az akkori
kedves Hazánk' Történeteit, egy Frantzia
Uri Afkónyságnak kedvéért (a' kinek Fran-
tzia Országban tett első útozásában, és Pá-
risban való mulatásában sok kegyességével,
és segedelmével élt; a' mint az elé-adásából
ki fog tetkeni) Frantzia nyelven irván an-
nak ajánlotta. Tellyes reménységgel vagyok,
hogy kedves Hazám' Fiai, és Léányai előtt
nem léken meg-vetve: ennek az Anya nyel-
vünkre való fordítása és ki-adása; annál-is
inkább, hogy láthatni itten mind Nemes
Nemzetünknek az akkori, mind Afkónyi,
mind Férjfi Nemnek öltözetinek, tántzának
módját, az akkori Fejedelmeink' Udvari áb-
lapottyát; kedves Hazánknak némely akko-

ri sarkalatos Történeteit. Láthatni egy iget-
kép, és minden jó erköltsökkel, és Principiu-
mokkal fel-ruházott Kis-Afáfonyt, BÁNFFI
ÁGNES-t, és Ifiat Gróff BETHLEN MI-
KLOST, a' kinek ugyan nem kül-földi, hanem
az elsőnek egy öreg rendü Nemes Afáfony,
(nagy kár hogy nintsen ki-nevezve) a' má-
fiknak pedig egy Szálai nevezetü Nevelője
völt. Láthatni ebből Gróff BETHLEN JÁ-
NOSban, ezen BETHLEN MIKLOSnak édes
Attyában, egy valóságos jó Hazafit, Fiához
viseltető szeretetével nem csak valóságos o-
kos édes Atyát, hanem igaz Barátot-is. —
Mind ezen okokra való-nézve telhes remény-
séggel vagyok, hogy kedves Hazám' Fiai és
Leányai nem csak meg-elégedve; de gyönyör-
ködve-is fogják olvasni; a' mellyet-is leg-
főbb, és egyetlen egy tsekély Munkám' béri-
nek tartok.

* * * * *

Arantsolod A fzf onyom,
hogy irásban tégyem Éle-
temnek különös történeteit,
a' mellyeknek elé-bezélésével én néked
a' veled való gyakor társalkodásomban,
melyhez ferentsém volt; idő-töltésedre
vóltam.

Engedelmeskedem parantsolatodnak,
meg nem tagadhatván semmit, egy oly'
érdemes Személytől, a' kinek mindennel
tartozom; de tartok attól, hogy az én
engedelmességem kivánt tzeljät terzfésed-
nek és igéretemnek el-nem éri. Olyan
történetek, a' mellyek az enyimhez ha-
sonlók, tām nem oly' unalmasok elé be-
zélések, mint le-irások által; és így ki-
A té.

tététve a' kemény meg-rostálásra; a' Frantzia Nyelv sem lévén annyira tulajdonom, tartok nem ok-nélkül attól, hogy ezen irás, mellyet töllem kívánz, nem lézen oly' kellemetes, mint ha ezt egy fületett Frantzia írta volna. Igaz hogy azt magadra vállaltad, és meg-igérted, hogy minden ebben találtatható hibákat megjobbirtasz, és az olvasásra kellemetesebbé tézed; de ki-is vihetné ezt jobban véghez?

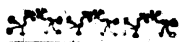
Tselekedd tehát Afzonyom! kérlek, és kényszeritek, és tsak az ebben való bizodalom bátoritt engem' azon történetnek le-írására, a' melyet néked ajánlok; a' mely-is reménlem ki nem mégyen kezeidből, a' mig oly' állapotba nem tézed, hogy a' világ' femei előtt-is megjelenhetik.

Ezen Ország a' melyben fülettem; ám-bátor nem a' leg-távulabb lévő Európában; még-is oly ritkán látogattatik idegenektől, hogy maga Frantzia Ország-is,

a'

mely az útzókkal bővölködik, nagy bajjal találhatott ennekelötte, mintegy tizeztendökkel négyre, a' kiknek esméretségek lett volna ezzel. Tsak a' neve is Erdély Orzágnak oly' kevéssé volt esméretes a' tájban, midön én leg-elöbför azon szép Országban voltam, hogy sokan ki-nem mondhatták irtozás nélkül; mint-ha egy oly' Tartománynak lett volna nevezete, a' mellyet nem régen találtak fel az újj világon. De mivel nintsen oly' akármely mezze lévő Tartomány és népis, a' mely a' Napnak sugárira érdemes ne légyen; tehát nem lehet tsudáلكozni, hogy *Nagy Lajos* is, minket a' szerétségből ki-vett, réánk botsátván némely fugarait kegyelmének, a' mellyek megvilágosították a' világnak négy rézeit-is.

Én tehát Erdélyi vagyok Afzonyom, a' mint magad-is tudod, és el-mérem mondani, hogy a' Nemzetség, a' melyből eredetemet vettem; a' leg nagyobbak közül való az Hazámban; Frantzia Or-

szágban is könnyen helybe hagyják, ha meg-tudják, hogy ez adta nekünk azon híres BETHLEN GÁBORt, a' ki leg-első volt az Erdélyi Fejedelmek közzül, a' ki fővettségre lépett Frantzia Országgal, a' ki szerentsés fegyverét Austriáig és Cseh Országig vitte, a' ki híres és nevezetessé tette nevét, oly' fok híres Vitézek között, a' kik az ő idejében meg-erékítették egész Német Országot, és végtéig egész Európát-is.

Én mindenütt az hól útzom, esméretes vagyok a' BETHLEN, és a' Hazámban a' *Miklos* neve alatt, a' Hazánk fő-kasa szerént; a' hól a' Kereft Nevet a' Familia Neve után fokták tenni. Az Atyám BETHLEN JÁNOS mindenkor a' főbb; Hivatalokat viselte; ugy mint a' Székelyek közt Fő Kapitányságot; a' leg-főbb; ugy mint: Fejér Vármegyében Fő-Ispányságot. Fő Tanatsofsa, Cancellarius volt a' Fejedelemnek, és az Ország-nak; Sok mind örökös mind Fiscalis Jóságoknak (a' mellyekkel fokták a' Fe-

je-

jedelmek a' Hazájokhoz hívséges fől-gálattal viseltetteket jutalmazni) vólt birtokosza. Természeti nagy észzel, nagy által-látással bírt; és tudófsabb-is vólt az akkori Erdélyieknél; A' következése ezen Történetnek jobban meg-fogja esmértetni az ő tulajdon-ságait és Charactereit.

Az Ifjuságomnak elsőbb éftende-^{1659.} it töltöttem az Atyám egyik Ka-ftélyában, az nékem rendelt Tani-tóim alatt, az honnat-is éppen akkor jöttem ki, a' midön Erdély Ország a' leg-nagyobb zürzavarba keveredett, a' Második *Rákotzi* ki-mondhatatlan nagyra való vágyódása által; és a' mellyet az ő vakmerősége most-is okoz. Ez a' Fejedelem az Országot, mind külső mind belső tsendefségére-nézve, épen, és virágzó állapotjában vette által, nagy kiintsel bírt, mellyet nékie az Atyának helyes gazdálkodása szerzett,

és

1659 és a' mi több, a' két Olá Ország-is hatalma alatt volt; de hamar ezen ferentséitől meg-vakittatott, meg-gondólván, hogy az előtte lévő Fejedelmek közzül *Bátori István* a' Lengyel Királyságra ki-hivattatott. Látván hogy mostan azon nagy Ország nagy zürzavarba vagon; hogy *Kasimir* Király némely Palatinusoknak factioji által Silésiának határáig kergettetett, a' kik-is 'a' Svetziai Királytól hat vagy hét ezer katonákat magok segítségekre kérvén, és egy néhány párt-ütő Kozákoktól hivatvatván hogy Lengyel Országba bémennyen, vélek magát egyben tsatólná; mind ezek az okok nagy hirtelenséggel arra vették, és véle elhitették, hogy ha csak egy hatalmas fereggel meg-mutáttya magát Lengyel Országban; azonnal minden nékie térdet hajt, és valóságos Királyának fogja esmérni. És így annak

nak megfontolása nélkül, hogy val-^{1659.}
 lyon a' Fényes Porta (a' melynek
 Erdély adozója vólt) helyben hagy-
 ja-é e' zándékát; azt sem gondól-
 ván meg, hogy a' Vallása különbö-
 zik, a' Lengyelektől bé-vett Vallás-
 tól, és hogy ezen Respublicaban lé-
 vöknél leg-betsefsebb a' szabad Ki-
 rály válaftás, a' kit-is inkább tsak
 mind Vezéreknék, hogy sem Urak-
 nak kívánnak esmérni, és így egy-
 ben gyűjti minden hadi népét, hogy
 képzelt tzélját elérhesse. Erdély-
 nek minden Nemes Ifjai bizván a'
 házonba, a' mellyet a' Fejedelem a'
 gyözedelemből ígért, hanyott-hom-
 lok követték; úgy hogy 25. vagy
 30. ezer emberből álló sereget fel-
 állitván, minden ágyuit a' mellye-
 ket a' fély-béli erősségekből-is egy-
 ben gyűjthetett, ki-vitetvén, minden
 tétovázás nélkül Lengyel Orzágnak
 vette úttyát seregével. A' dólgot

1659. mezzebebről által látó Erdélynek Nagygyai helyben nem hagyta ezen fándékát, látván ez által az Országot minden erejétől megfojtva; és így mindennek, akárki tsak akarna, puftulására, és el-foglalására ki-tétetve lenni; nem-is titkolták magok vélekedéseket; de a' Fejedelem már nagyobb bé-volt véve maga fándékának helyességéről; mintsem hogy ilyen okos és hafnos tanátsoknak engedett volna. Bizom a' Historikusokra ezen szerentsetlen Hadnak le-írását, a' melyben ezen szerentsetlen Fejedelem, a' legzebb feregét (a' mely valaha Erdélyből ki-mehetett,) réz-szerént el-főkés; réz-szerént éhség, és nagyobb rézin a' Tatórok által fanafelt való el-félyeftése által; el-vezette, a' kik tsak rabságra tiz ezer-nél többet vittek Krimiába; tsak azt emlitem, hogy ezen szerentsetlen

Feje-

Fejedelem hűz vagy harmintz Udvari embereinél többet vizsgálta nem hozhatott Hazájába azon szép és válogatott seregéből; és szerentsétlenségének meg-tetézésére vizsgálta jövén Hazájába, értette, hogy a' Törökök nyilván ellenségeinek jelentették magokat; és hogy a' Fényes Porta végső parantsolatját küldötte légyen, hogy ötöt a' Fejedelemségtől mingyárt meg-fozzák, és helyyében más Fejedelmet válasszanak, fenyegetvén az országot végső puftulással, ha ezen akarattyát nem tellyesittik.

Ezen szerentsétlen Fejedelem meglévén foztva seregétől, pénztől, 's látván, hogy a' 'Török' parantsolattya, és fenyegetése rajta bizonynal bé-telleyesedik; kéntelen vólt a' félvéznek engedni; és hogy hazáját az el-kerülhetetlen el-veztéstől meg-menthesse, el-vonta magát a' Magyar Országban lévő Örökségeibe:

A 5

lát-

1659. láttzatván a' *Rédai Ferentz* Fejedele-
lemnek való válaftásában-is meg-
nyugodva lenni.

Az én Atyám (a' kit-is Krakkoviában Lengyel Országnek Fő Városában, a' mellyet a' Svekufok *Rákotzinak* által adtak vólt; Kormányozójának maradván) vízfza jött Erdélyben, abban az időben, midőn a' Fejedelem már el-áanta magában, hogy az Hazájából ki-mennyen, tudtára adta a' Fejedelemnek helyes okait, mellyek ötet kénferítették ezen réa bízott városnak, a' Lengyeleknek való vízfza adására.

Meg-értvén az Atyám a' hirek-
böl-is, tulajdon magától a' Fejedelemtől-is a' kénferített el-menetelet; nagyon és zivesen fájlalta; annál-is inkább, hogy el-veftvén egy oly' Fejedelmét, a' kihez nagy feretettel és hűséggel viseltetett; nagy bozfzsággal azt-is látni kéntelenített,
hogy

hogy nem ő, hanem más vézi a' Fe-^{1659.}
jedelem bal szerentséjének haznát.
Az ő nagyra való vágyódása hizel-
kedve el-hitette véle, hogy az el-
sőségre *Rédai Ferentznél* mindenkor
érdemesebb, füzletésre hozzá hason-
ló; de bizonyval több érdemei, és
tapasztalásai lévén; mint annak.

Nem-is fokáig udvarolta az újj Fe-
jedelmet, el-vonván magát a' maga
Kastélyába, a' hól én voltam, egye-
dül a' maga Házának kormányozá-
sára adta magát; rendeléseket tévén
a' jófágainak meg-tartására és job-
bitására, a' mellyek-is a' Lengyel Or-
szágban való mulatásával finte vég-
ső puftulásra jutottak. Különös
szorgalmatofsággal vólt nevelésem i-
ránt, mint egy a'hoz jól értő em-
ber, és jó Atya; a' Déák Nyelven
kivül, a' mellyet már tudtam; kíván-
ta, hogy a' Török és Német Nyel-
veknek vóltaképpen való meg-tanu-
lásá-

1659. lására, különösen adjam magamat. Által látván mint nagy elé látásu ember, hogy Erdély határos lévén ezen két nagy Birodalmakkal, ezen két Nyelv. el-kerülhetetlenül fűkséges egy oly' fületésünek; mint én vagyok, a' kit-is fel-tett zándékkal, a' leg-főbb hivatalokra, és tiztségekre méltónak nevelni akart, Hazájának.

Az alatt, hogy én ilyen illendő dolgokban foglalatoskodtam, az Atyám (a' ki meg-nem vólt elégedve a' *Rhédei* Fejedelem' Kormányozásával) Levelet vett *Rákotzi* vólt Fejedelemtől, a' ki-is kérte, hogy puhatolódná-ki a' Nép' zándékát, ha vallyon réa állana-é az ő vizfa menetelére. (Nem sok Fejedelmet láthatni, a' Fejedelemségből magános életre menni a' nélkül, hogy meg-ne emlékezzék el-tünt Nagyságáról, 's ez okból inkább réa zánnya magát minden vezedelmes és

ne-

nehéz dolgoknak véghez vitelére; mintsem ilyen szerentsétlenségnek ^{1659,} környül-állásaiban továbbra maradjon, a' melyben magát képzelⁱ lenni) *Rákotzi* meg-erősítettett maga fándékában az Atyámtól vett válfával; hogy vízfűza jövedele által minden dolgok bizonnyal meg-változnak, remélvén, hogy ő-is ez által alkalmatosságot nyer magát szükségessé tenni, magát a' leg-főbb Hivatalra segíteni.

Rákotzi nem fokára halasztotta fándékának bé-teljesítését; bé-jövéen Erdélyben a' maga Magyar Országai Jofágaiból egyben fedett néppel, el-foglalá minden ellent-állás nélkül.

Rhedai nem fokáig kérette magát, hogy a' Fejedelemségről le-mongyon, a' mellyet úgy-is igen bajosan tartott volna meg. — (*Rbedei* igen felid, minden nagyra való vágyódás nélkül való ember vólt, a' ki-is majd

1659. majd csak nem akarattya ellen vá-
lasztatott Fejedelemnek; mellyért
nem-is lehet, nem fokára történt ha-
lálát a' Fejedelemség' le-mondása bá-
nattyának tulajdonittani)

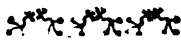
Ezen újj bátorságos tselekedete,
nem sokáig lévén el-titkolva a' Fé-
nyes Porta előtt, *Suliman Basa* a' Bu-
dai Vezér csak hamar parantsolatot,
vett, hogy *Rákotzit* Erdélyből, és a-
hoz tartozó minden Tartományá-
ból ki-kergesse; vakmerőségéért
meg-is büntesse. — és parantsólt
hogy újj Fejedelem' választás legyen;
mivel *Rhédei* úgy-is jó akarattyából
mondott-le arról; de a' Budai Ve-
zér annyira el-lévén hitetve azon
félelemtől, melly fokott uralkodni
a' Törökök' nagy hatalmának csak
hallásával-is, hogy el-mulatta magá-
val elegendő népet hozni, hogy a'
nagy *Sultán* parantsolattyát véghez
vihesse, elegendőnek itélvén a' *Sul-
tán-*

tánnak csak barantsolattyát-is arra, 1659. hogy *Rákotzit* az Országból ki-kergetse. — De ez ötet megelőzván, meg-támadta azon híres szoroshelyt, a' mely régentén annyi bajt okozott a' Romai Vezéreknek, és hadaknak, — könnyen-is erőt vett rajta, semmi — vagy igen kevés elert-állást találván; ezen kis szerentséjét *Rákotzi* háznára akarván fordítani az újra Fejedelemségre való választatására, a' Vezértől kívánta, hogy ezközölöje légyen a' Portával való meg-békéllésében; Követet-is akarván küldeni a' Nagy Urhoz, a' ki által a' Rabokat-is, a' melyeket a' Budai Vezértől el-fogott; vizfá küldhesse, és újra annak megváltozhatatlan hűséget, és engedelmet nevében ígérjen, és fogadjon.

Ezen követtség annál-is inkább vezedelmes volt; mivel *Rákotzi* már nem esmértetett Fejedelemnek a'

Tö-

1659. Törököktől, és Feje-is meg-volt már itélve; és hogy a' Nagy Vezér-is már zemélyesen egy nagy roppantott táborral közelített azzal a' feltétellel, hogy magának érdemet feerezzen, a' Nagy Ur előtt, parantsolatja bé-tellyesítésében. — Ezen követtséget fel-vállalni leg-első volt *Bánffi György*, a' ki nem akarta, az édes Atyám hasonlóképpen — de *Bartsai Ákos*, vagy az okból (hogy a' vezedelmet, és a' dolognak történhető rof ki-menetelét által nem látta; vagy pediglen már előre meg tette szándékát) jó szível felvállalá. Mig ő úttyát folytatta volna; már nyóltzvan ezer Tatórok kezeftül jövéen az Havasokon, és Erdőkön; a' mellyek Erdélyt bé kerítették, 's el-féllyedvén az Országban, mindent tüzzel vérrel el-borítottak, és le-irhatatlan pusztulást, károkat okoztak, a' mellyeket ezen szép és gaz-

gazdag Tartomány mostan-is még 1659.
érez. —

Bartsai Ákos ezen vezedelmes követtséggel meg terhelve, elől találta a' Nagy Vezért, hét vagy nyóltz napi meűzéségre Erdélynek félitől, eleibe terjesztette nékie követtségének okait; de nem nyerhetett más válaűt ennél: Térj víűza. — mondván a' Nagy Vezér — Térj víűza Hazádba — a' Tatárok már ottan vannak: magam-is rövid idő alatt benn léűek ezen roppant sereggel, mellyet te-is láthatű; meg-kétűereztesétek a' űokott adót; *Rákotzit* ki kergesétek, és tégedet válaűűzanak helyűbe. Fejedelemnek. Tsak ezek menthetik meg Orűágtokat a' véűsű puűtulaűstól, és az egéűűűen való el-veűűtéstől — *Bartsai Ákos*nak bizonyoson víűza meneteleű bajoson adtak vólna hitelt űzavainak; de a' Nagy Vezér *Kapigi Basát* melléűe rendelte, hogy parantso-

B

lat-

1659. lattyát véghez vitefse, és bizony-
ságúl is lenne ezen *Bartsainak* adott
parantsolattya' valóságáról.

Rákorzi látván tehetetlenségét, el-
lene jött oly' nagy erőnek ellent ál-
lására; újra kevés *Hadával* ki-ment
Magyar Országra; oly' feltétellel
mindazonáltal, hogy minden jöven-
döbéli elő-adandó jó környül-állá-
sokat ismét hafnára fordithassan,
és az *Hazájába* újra bé-jöhessen. —

Az *Atyám* nem titkolhatta bánat-
tyát, hogy oly' követtséget meg-ve-
tett, a' mely *Bartsai Ákoff* Fejedelm-
ségre segitette; Tehát minden ere-
jét meg-vetette, hogy az *Ország-
Gyülésin* válaftását meg-gátolhassa,
protestálván, hogy ez halhatatlan do-
log, és soha még eddig nem-istör-
tént, hogy a' *Törökök* nevezzék ki
az *Erdélyi Fejedelmet*, meg-tartván
mind eddig az, *Haza* a' *Fejedelem*
válaftásában való szabadságot, mind

ezen

ezen ellen-vetéseknek mindazonáltal, 1659,
 semmi házna nem vólt, a' veze-
 delem-is jelen lévén, a' Tatárok
 a' Helységekét puftitván; a' Tö-
 rökök-is az Orzágnak már ka-
 puján lévén, engedelmeskedni kel-
 letett. — *Bartsai Ákos* tehát Fejede-
 lemnek kiáztatott; vagy-is inkább ki-
 hirdettetett; az Atyám, a' ki ennek
 ellent nem állhatott, aztat kívánta,
 hogy a' Nép a' *Bartsai*' hűségére tsak
 azon fel-tétel alatt eskügyjék; há
Rákoszi vízfű nem rétetődnek, és ha
 a' Haza a' mostani zürzavárból le-
 tsendesedvén, az Ország helyben
 hagygya, és meg-erősíti ezen váláf-
 tását. Ezen Politicája az Atyámnak
 nem tzélozott egyébre; hanem hogy
 Nemzetéhez való hűségét meg-mu-
 rassa, és a' Rendeknek (a' kik azott
 kívül-is féltették szabadságokat, és
 Privilegiumokat) a' Barátságokat, és
 ziveket meg-nyerhesse,

1659. Mihelyest ez a' válaftás (ámbar erőltetett) meg-lett, a' Törökök mind ki takarodtak Erdélyből, megelégedvén azzal a' nyereséggel a' Nagy Vezér, hogy Jenöt és Lugost, két tekintetre méltó helységeket, el foglalhatta, hozzá kaptsolván a' Kárán Sebesi kis Tartományt-is, a' mely-is azon a' szoroságon túl van, a' mellyet Vas-kapunak neveznek, mely helységeket a' Nagy Urnak Uradalmához is kaptsolta, beléjek helyheztetvén egy rézit Népének Téli szállásra.

Kötelesnek tartottam Afznyom! magamat, a' következő Történeteknek fundamentumául, ily' hozfason ezen dologba belé erezkedni; és hogy jobban meg-esmértessem mik lettenek légyen a' valóságos okok, a' mellyek engemet az egész életemnek folyásában mindenekre öftönöztek; mert a' Világra való bé-lépésemet

met, tsak a' *Bartsai* Erdélyi Fejedelemségre való válaftásával kezdetrem. A' Tatóroknak az Hazánkba való el-féllyedése (a' mint már fellyebb is meg-mondottam) kénfzerítette a' Nemeseket a' bé-kerített városokba magokat bé-vonni, az hól vagyonok, 's Házok' népei mentebbek lehettek ezen vad Népnek kegyetlenségétől; mint tulajdon Kastélyokban, és lak'-helyekben; tehát a' városok ezen alkalmatossággal népesebbek lettek; annál-is inkább Segesvár; mivel az Ország' Gyűlése-is oda lévén rendelve, a' mely is fámosabb vólt, mint másfor; mivel mostan a' Hazának meg-tartása; és az új Fejedelem' válaftása; vagy-is inkább helyben állítása vólt a' fő Tárgy; mihelyest e' meg lett, és a' Tatórok-is magokat a' Hazából kivonván; — *Bartsai* Fejedelem, hogy a' Nemeseknek fíveségét, és-a' Nép-

1659. nek fzeretetit annál-is inkább meg-
 nyerhesse; rendelést rétetett, egy kö-
 zönséges víg Inneplés' fenn tartásá-
 ra; de mivel ennek hozzás le-irásá-
 ban tám nem is gyönyörködnél, Af-
 fonyom! meg-elégzem tsak azt tud
 todra adni; hogy a' mi Affzonyaink
 ilyen multságokban nem sok részt
 véznek; az Afftaltól jókor el-men-
 nek, és vízfá sem jönnek az ilyen
 gyülekezetnek helyére, a' mig a'
 tántz el-nem kezdődik, a' mely-is
 többnyire mindenkor követni szokta
 az ilyen majd nem tsupán tsak Bak-
 husnak fzentelt mulattságokat; a' mely
 a' Fejedelem' vendégsége után tar-
 tatott, ilyen módon ment véghez,
 a' mint mostan néked le-írom, és a'
 mely nem különbözik minden más
 ilyen mulattságoctól; a' mellyekben
 azolta, jelen voltam.— A' mi tán-
 tzunk nem egyébből áll; hanem egy
 pompás magát logatásból; minde-
 nik

nik kezén tartya egymást; — az el-^{1659.}
 sö vezeti az egész sört. Kezdődik
 igen pompás, és lafsu lépésekkel, an-
 nakutánna vigabbakkal; és végtére
 végeződik egy szaporább lépésű tán-
 tzal, és egy néhányzor magokat
 meg-forgatván a' Férjfiú két karjai-
 val kereztül ölelvén az Afzonyt;
 ki nem jöven mindazonáltal a' fél-
 kerületből, a' melyben vagynak, úgy
 hogy; egy nagy Palotában gyakran
 heten, és nyóltzan-is forgattyák az
 Afzonyokat, 's az alatt a' többi még-
 is meg-maradnak a' fél kerületnek
 rendiben. A' Fejedelem el-kezdvén
 a' Tántzot; a' nagyobb réze követi:
 a' szakállas véneken kívül; — mel-
 lyet itten mostan-is' nagy tisztelettel
 viselnek; és így az Afzonyok egy-
 ben elegyedvén a' Férjfiakkal, 's egy
 tágos palotában tántzólván, jobban
 ki-mutathattyák kellemetefségeiket,
 és furtsaságokat a' számos nézők e-

1659. lött. — Én az egész álló nap foglalatos voltam a' Fejedelem körül való főlgálatban, és mivel csak mostan jöttem vala az Udvarhoz, csak ő volt minden foglalatosságom; fêmeim-is csak réá voltanak függeztve. — Ifjú és még tudatlan lévén, azt tartottam főbb kötelelségemnek; de a' tántznak (a' mely leg-érzékenyebb mulartsága az én időm-bélieknek) alig érkezett-el az órája; tehát én a' tántzoló affzönyokat megakartam egyről egyig különösön szemlélni; de óh! mely drágába került nékem ez a' kívántsóság! — mert az életemnek leg-zebb napjainak zabadsága' el-vezésével fizettem-meg; mert csak hamar mint-egy kemény villámlásnak fényétől, fêmeim megilletődtek egy mint-egy 14. vagy 15. ezteendő személynek szépségétől, a' kinek-is termete nagyobbatska a' közép szerünél; — kartsu, és a' ki az
 én

én ítéletem szerént leg-szebben, és kellemetesebben-is tántzolt mind azok közzül, a' kik ezen Gyülekezetben jelen voltak. — haja szép fekete — ábrázatja ki-mondhatatlan fe-jér. — Ezen két ellenkezö fínek újabb kellemetességet adtak ezen szép Személynek; femeiböl (a' mellyek tellyesek vóltanak ugyan tüzzel) láthatni lehetett még-is óly' szeméretességet, nyájafságot; hogy lehetetlenség vólt annak ellene állani; a' szája kitsin — ajakai pirosak; — fogai szép rendel fejérek; — álla kerek. Mind ezek az ékekségek megtaláltattak az ő kerek inkább, mint hozzu ábrázattyában; mind ezek mellett az Ifjuságnak kellemetes, és természet-szerént való fíne, tekintete, és kellemetessége, a' mellyet az ember inkább képzelhet; mintsem le-irhat; — nyaka szép kerek; és ámbár az, és mejje-is sok hól-

1659. miktől el-vólt takarva, könnyen lehetett itélni, hogy azok-is óly' tökéletesen vóltak teremtvé, mint egyéb tagjai.— Én ugyan le-irtam néked valamennyire az ő természetét; de elégtelen vagyok a' több rézeit külön külön, a' mellyek egy tökéletes szépségre, és az egész világ előtt álmélkodásra ötet méltónak tették, le-rajzólni. — Nem fokára megtudtam, hogy ezen fzeretetre méltó személy az Ország Tanátsos *Bánffi 'Sigmund* Léánya *Agnes*;— a' mig a' tántz tartott fzeimeimet le-nem vettem róla;— tsak ötet néztem, a' többire nem-is ügyelvén — és az alatt mig fzeimeimet rajta legeltettem, ezer gondolataim vóltanak; a' mellyek mind ezen szép femélllyel való egyesülésemre tzeloztak; a' mi állapotunknak, — idönknek egyenlősége; úgy tetfzett, hogy mind meg-egygyeztenek a' jövendöbéli egyesülés-

sülésünkre ; és semmi akadályt által, 1659.
nem láthattam, a' mely ezen kívánt
tzelomnak ellent állhatna; — Már an-
nyira-is bé-voltam telve ezen ujj ér-
zékenységgemmel, hogy nem-is kép-
zelhettem ellenkezöt. A' magam
szeretete (tulajdona minden Ifiúnak)
rézemre lévén, el-hitette velem tel-
lyes bizodalommal, hogy méltóvá
lehetek személlyéhez. — Ha mulathat-
lak téged' Afzonyom! akkori igen
Ifjú voltom' gyengeségivel, így gon-
dolkodtam: Ha ő szép természetü; úgy
tetzik, az enyim sem alább való; az
én szemem-is oly' szép feketék, és
nagyok, mint az övé; az orrom u-
gyan horgasabb; de az nekem nem
illetlen, — a' szám sem igen nagy, ab-
rázatomnak híne Férjfiúhoz illendő—
Ezem-is csak van; a' mint mások-is
tartyák, tehát miért ne találhatna ő
egem' oly' szeretetre méltónak, mint
én ötet szépnek? Illyen aprolékos
dól-

1659. dólgokkal, a' mellyek az én képze-
 lödésemnek hízeltedtek, töltöttem-
 el az időt; a' mig az első tántznak
 vége lett,— Az Erdélyi Afzonsá-
 gok, valamint mindenkor, úgy az il-
 lyen mulattságban-is nagy zemérme-
 tefséggel zemeiket le-függeztve tar-
 tyák, de mivel a' tántzban zükséges
 hogy a' Férjfiakra vigyázzarak; te-
 hát ez ad alkalmatosságot a' vélek
 való társalkodásra, és még annál in-
 kább a' Tántz' meg-zünése között —
 Én-is közelgetni kívánván az Ifjú és
 szép Ágneshez, rezkettem, és botor-
 káztam, úgy hogy alig vehettem — —
 lélekzetet-is, és mentől inkább igye-
 keztem előre menni, hogy hozzá-
 ja közelithesek; úgy tettett, hogy
 annál inkább hátrálok; végtére egy
 oly' zív-dobogás jött réám, a' mil-
 lyent még soha életemben nem ér-
 zettem—Egy néhány zempillantások-
 ig mozdúlhatatlan állottam, a' nél-
 kül

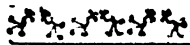
kül, hogy helyemből el-mehettem volna;— végtére reá vettem magamat, és alig tettem négy lépést a Palotában, hogy hozzája közelíthetnék: hát látom egy szempillantás alatt körül-vétettetve ezen Gyülekezésben lévő, tekintetre méltóbb fémellyektől.— A' Fejedelem magam tartóztathatta-meg-magát, hogy tizteletére ne-mennyen; és leg-elsőnek látzott az ő méltó szépségének, és érdemeinek dicsérésében lenni. Egyszeribe egy nagy kedvetlenségbe estem, és mintha előre láttam volna mind azokat a' szerentsétlenségeket, és kinokat, a' mellyeket nékem a' Fejedelemlnek szeretete jövendőben okozni fog.— A' kedvetlenségből a' féltésnek érzékenysége annyira el-ragadott: hogy alig tartóztathattam-meg magamat azon tizteletben, mellyel az helynek tartoztam, az hol voltam, és azon nagy ér-

1659. érdemü féméllyeknek, a' mellyek-
 ből állott az a' Fejedelmi Gyüleke-
 zet; — kereftülrontottam mindazon-
 által oly' vakmerő módon a' soka-
 ságon, hogy bámulást okoztam mind
 azoknak, a' kiket el-tazítottam. De
 midőn már módom, 's alkalmatos-
 ságom lett volna a' vele való befél-
 getésre, a' mellyet annyira ohajtot-
 tam, oly' bátortalannak és éppen
 különbözöképpen találtam, vagy ér-
 zettem magamat a'hoz-képeft, a'
 mint annak-előtte kevés fempillan-
 tásokkal voltam, hogy bizony nem
 tudom találhattam volna-é oly' fő-
 kat, mellyekkel tsak leg-kifsebb ré-
 fít-is ki-mondhattam volna, a' miket
 akkor a' szívemben érzettem. — Ek-
 kor látta ötet a' Fejedelem, valamint
 én-is leg-elsőbbfer; magamnak min-
 denkor elmésen hizelkedvén, nem-is
 álmodtam az ő mostani nagy mélt-
 óságáról, nékem úgy tetfzett hogy
 ö

Ő sem mondhat nékie többet, és e-^{1659.}
gyebet, a' mit nékie más-is mond-
hatna,— és azt képzeltem magam-
nak, hogy én vagyok csak egyedül
oly' fzerentsés a' fok ditsérői közül,
a' ki az ő ditséretinek hafnát veheti.
— És minden feleletire ezen tizte-
letre méltó *Ágnesnek*, mellyet leg-
nagyobb fzeremtetésséggel, és kel-
lemetes ezes nyájassággal tett; egész-
len el-vóltam ragadtatva.— A' má-
sodik Tántz el-végeződván, a' Fe-
jedelem el-vivé a' szép *Ágnest*, hogy
az harmadik tántzot el-kezdje. Min-
den jelen valók tapsolva jelentették
örömököt ezen válaftásában, csak én
egyedül a' leg-nagyobb bánatot — ér-
zettem;— De mit-is nem érezhet-
tem én Afzonyom? abban a' fem-
pillantásban ki lévén tétetve mind
azokra, a' mellyeket a' féltésnek ér-
zékenysége okozhat; hány-féle ir-
tóztató Kimérákat fel-tételeket nem
tsi-

1659. tsináltam magamban az alatt az idő alatt, mellyen ez a' tántz tartott? minden vérem az Ábrázatomba há- gott, és annyira meg-zavarta látá- somat: hogy lehetetlen volt nekem femmit-is látnom és hallanom, a' mig ezen tántz tartott: el-végezöd- vén, ezen szép Személy vizhá ment a' helyére, az hová-is a' Fejedelem ötet vezette, sügván-is valamit né- kie; de oly' lassan, hogy senki sem érthette; 's más-felé el-fordúlt töl- le. Az Örömem, mellyet okozott a' Fejedelem' tölle való el-távozása, nem-volt sokáig tartós; a' fokaság mingyárt körül-vévén, mindenik leg- nagyobb czétséginek ki-jelentésivel kívánt nékie tiztelettel áldozni;— bi- zony tovább-is alkalmatlankodtatott volna; ha újra a' tántzhoz nem-kez- dettek volna;— Hasznomra akarván tehát fordítani ezen szerentsés alkal- matofságot, igyekezetemben oly' fe-

Éreintsés voltam, hogy leg-előbb én nyújthattam kezemet 'ezen szép Személynek. Már ekkor az örömek leg-főbb pontyán voltam, 's igyekeztem-is töllem ki-telhető-képpen leg-jobban tántzolni; a' leg-zebb Magyar öltözetem volt, a' mely csak lehetett: Tsizmám Lévantai kor-doványból, leg-zebb munkával készült ezüstös kis farkantyukkal; a' Dólmányom volt halovány test-fínü posztóból, gomb-ház finorja vert arany fonalból;— arany kék és fejéren meg-zomántozott gombokkal;— az Övem-is kék selyem, arany, ezüsttel készült gombok — a' Kalpagom langfín bársonyból, nuztal prémezve, és ebben egy forgó, melyben Kereksen tollak voltak. Látod Afzönyom! ilyen volt az én Bálhoz készült öltözetem, a' mellyel tudom nem élnének; vagy nem öltözödnének Frantzia Országban az ilyen al-

C

kal-

1659. kalmatofságban ; ezen öltözetnek módgya éppen ellenkezőleg lévén a' Frantziákéval ; de akár-mint hogy, elég jól öltözve lenni gondoltam magamat, hogy tefsem az én Szé- pemnek, a' kinek kezemet nyújtot- tam a' tántzra ; és a' kiben én jó vé- lekedést akartam személyemről a' fur- tsa tántzolásommal-is okozni ; 's úgy tetűzett nékem, hogy nékie is ha- fonló-képpen valami kevés kedve e- rezkedett meg-mutatni, hogy nem kevesebb hajlandósággal kíván tán- tzolni. Minthogy ő minden más Afűzönyságok között leg-kellemete- febben-is tudott e'hez, a' femeim eléggé ki nyilatkoztatták nékie az én nagy örömemet, és hozzája va- ló hajlandóságomat ; de mely nagy el-ragadtatásban találtam magamat, a' midön a' forgatásban (a' melynek módgyáról már fellyebb szóllottam) karjaim közzé foritottam, oly' If- jú-

júnak kellett annak lenni, a'ki ezt meg-foghattya, mint én akkor voltam, 's ezt csak a' minden akadály nélkül való fzeretet, 's evel való es-mérettség, és értelem foghattya-meg. Az én ortzám oly' közel jövén az övéhez, tsak a' tiztelet tartóztatott meg, hogy lopva meg-nem tsokol-tam. Annak-utánna meg-vallotta maga-is; hogy abban a' fempillantás-ban észre vette femeimből, és a' kar-jaim közzé való forittásomból, hogy feméllye nagy érzékenységet okozott légyen fivemben.

A' Tántz el-végeződván, jónak i-téltem, hogy femélyem' meg-esmé-résére-nézve valamely kevés kedvet okoznék, és hogy nékie ki-nyílat-koztassam, mit érezek iránta fivem-ben. Az én fzeretetem hevesebb volt; hogy sem én ezen fándékomat bé-telleyesíthettem volna; tehát bátor-ságot vettem különösön nékie ezt

1659. mondani: *Az egész Világ téged dicsér és immád; senki sem-is érdemli ezt méltóbban..* De nem taláztatik egy-is ezen Gyülekezetben, a' ki határozottabban érezze kellemetességének okozásait, mint én, a' ki téged mostan leg-először látott. Ezekre el-mosolyodván minden felelet nélkül vizzá ment az Afzónyságok közzé, az hól leg-több fám-mal voltak.

Akármely Országban is az ékeségek, tzifra öltözetek érzékenyítik az Afzónyi népet; és ámbátor Erdélyben nintsenek még ahoz minden alkalmatóságok mint Frantzia Országban, és a' fok módinak külömbb-külobbb-féle változtatása nem oly' gyakorta eshető (bár mostanról-is azt mondhatnók) mindazonáltal egyik a' másiknak öltözettyinek módgyát femezzen meg-visgálni, és az a'hoz való leg-jobb izlésnek módgyát megtartani

tani el-nem mulattyák; fíntúgy úgy 1659.
mint akármely Europai udvaroknál.
A' szép Ágnesnek-is öltözete nem
vólt ment a' vizsgálástól; de az va-
lójába nem okozott egyebet; hanem
hogy tsinofsága, és az öltözetben
való jó izlése annál-inkább ditsértes-
sék; vagy magasztaltsák;— mind-
azonáltal nem tudom; vallyan nem
a' meg-külömböztetésnek jele-é, mel-
lyet a' Fejedelem eránta mutatott,
ki-válastván ötet a' többiek minde-
nik közzül, a' kik ezen gyülekezet-
ben jelen vóltanak, nem vólt-é va-
lamely kis oka ezen Politikájoknak?
de akármí oka lett légyen-is; elég
az; hogy a' feje bé-vólt fedezve tu-
lajdon szép nagy hajával, mely-is szé-
pen egyben lévén fedve, a' Fejének
hátulsó részin nagyobb, vastagabb,
és magosabb konty vólt tsinálva;
mint rend szerént a' mi Erdélyi Af-
fönyságaink szoktak viselni, a' kik

1659. inkább kedvelik a' kisebbet és alacsonyabbat;— a' Fején volt egy olyan Koforu, a' millyent minden Léányzó Magyar Országától-fogva egész a' Levantai Tartományig viselnek.— Ezen Koforuk vagy az Eftendő részein teremni szokott virágokból, vagy drágán ki-varratva; vagy különböző színű drága kövekből szoktak csinálva lenni, 's úgy bé-kerittik az egész Fejét, hogy ennek csak a' felső része, és az hajból csinált meg-fodorított tekertsek, mellyek a' homlokok körül állanak láthatók.— A' mi Uri Afzónyságaink Vállat viselnek, mely-is elől bé-füzetik, és testekhez forittatik, mind alól, mind fellyül egy kis arafnyi hijánofságig;— ez alatt van egy Mejj-tartó, Ezen Válloknak az újjok szok, és karokhoz álló, hasonló Matériából, mind a' Vállok' borittékja; de ezen fellyül még egy ing újjat patyolatból, vagy

más

más igen vékony Selyem Matériá-^{1659.}
ból akasztanak, mely-is két három
íznyi bőséggel le-ér a' kezek' fejek-
ig; alól meg-lévén prémezve vala-
mely fínü bársonnyal, és hasonló
fínü bojtos rójtal.— Azt-is meg-val-
lom, hogy ezen öltözetnek módgya
nem-is okoz tám annyi kellemetessé-
get; mint a' Frantzia aproléko's pipere-
zések annak, a' ki azt helyesen ma-
gára tudja alkalmaztatni.— A' mi
A'zfonyaink mind ezeken az öltö-
zeteken (mellyeket fellyebb le-ir-
tam) fellyül még hordoznak a' Vál-
lokra kötött, és az övekig érő kis
palástot; vagy mentét, a' melynek
mentekbén két felső részét az egyik
kezekkel, a' másikkal tólluból kézít-
tetett (melyben egy kis tükör-is
v'an) Legyezőjüket tartják.— Mind-
azonáltal ezen öltözetet Ágnesnek
fépsége igen kellemetessé, és jó íz-
lésüekké tette; és akár mint kíván-

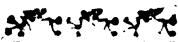

1659. ták-is Afzonyaituk szemre venni, szemmit az ellen nem mondhattak.— Azon idő alatt, míg ezen Gyülekezet tartott, szemeim mind a' szép és kellemetes Ágnesre vóltanak függefelve, 's meg-nem szüntem ötet nézni; de el-kellete válnunk, és nékie is elmenni, a' Tárfaságnak több részeivel; de óh mely nagy erőszakot kellett magamon tenni, hogy ötet ne kövessem. Nem — Afzonyom! fo-ha életemben annyit nem szemvedtem;— és ámbátor jól tudtam, hogy ötet kísérni nem vólt szabad: még-is nagy hánykódást, és tusakodást okozott nékem.

1660. Ötve szemtem tehát minden értelmemet, és vívka tértem az Atyámnak szállítására; a' neve ezen szép Személynek mind szüntelen a' számon forgott, és nem-is vólt az engem' haza kísérekkel más idő töltésem ezen szép személy tökéletességeitől való

való befédnél, és annyiszor hoztam ^{1660.} újra meg újra elé, hogy egy Nemes Ember, a' ki mind eddig kormányozóm volt, könnyen észre veheté, hogy a' észrelem már jó módon fézket vert a' szívemben;— A² következő éjtszaka meg-erősítette ezen vélekedését; észre vette (velem egy szobában hálván) hogy azt szüntelen való hánykódással, és vezedelmes nyughatatlansággal töltöttem.— Kötelességének tartotta ezt az Atyámnak tudtára adni, a' ki is látzott helyben hagyni ezen észreletemet.— Más nap reggel midön véle szembe jöttem,— nyájason tréfálódott velem ez iránt; de ezen nyájas tréfájára nem volt más feleletem, tsak azoknak hathatóson való elé-észámlálása, a' mellyek engemet ezen észreletemre méltó Személyhez annyira érzékenyitettek, meg-valván, hogy egészen

1660 len magamat szolgálattýára ajánlot-
tam, erös fel-tett fándékom lévén
foha fenkihez magamat le-nem kö-
telezni, tsak hozzája.

Itten nállunk Erdélyben igen Ifi-
antan foktak házasodni.— Az édes
Atyám igen ellenzi ezen fokáft, a'
mely-is meg gátolja bizonnyal a'
jó fületésü Ifiakban azt a' módot,
hogy magokat alkalmatosfokká te-
gyék a' fületésekhez-képeft valami-
re, el-lévén egézflen foglalva tsupán
tsak a' gazdaság'— Házok'— tseléd-
gyek'— kórmányozásával; meg-nem
neheztelt mindazonáltal ferelmem-
ért, tudván hogy midön ezen érzé-
kenység minket egy óly' érdemes
feményhez kaptsol, a' mely meg-
érdemli;— véghetetlenül hafnál az
ézfnek pallérozására, és kívánófsá
téfi a' leg-nagyobb, és felsőbb dól-
goknak véghez-vitelére, hogy ma-
gát érdemefsé tégye az-elött a' kit
feret.

Az Atyámmal való bežélgetésnek vége sem lett; a' midön a' Fejedelem ötet magához hivatá; — el-is méne; és én azzal magamat a' szobában bé-zártam, hogy tölthessem időmet a' szép *Ágnes*nek még elmém-ben lévő képzelődésével; és a' kit én óly' hamar meg-sem láthatok, a' mint óhajtanám:— Hány-féle fel-tételeket, bežédeket nem készítettem én az első léendő találkozásunkra? Magamban sokszor helyette magamnak feleltem;— mostan képzeltem magamban, hogy nem halgat örömmel;— most hogy engem' kedvetlenségével meg-vét.— Majd ismét képzeltem: hogy meg-esmérte érdemeimet az ö személyéhez;— akkor nem tudtam millyen szókkal fejezem-ki hozzája háládatofságomat;— millyen jeleit adgyam örömemnek, az ö róllam való óly' jó vélekedésének. De mely irtóztató környül-
állá-

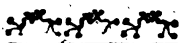

1660. állásokban találtam egyzeriben magamat, midőn képzeltem, hogy el-
lenkezik az én ohajtásommal;— és
néha ugy el-volta n nyomva a'
fájdalomtól, hogy magamat maga-
mon nem segethető semmiségben,
femeimnek könnyeiben feredezve ta-
láltam, és ezen mély kábulásból va-
ló fel-ébredésem nem szolgált egyéb-
re, hanem hogy más irtóztatóbbá,
és el-fenvedhetetlenebbe vízfű es-
sem, fel-kiáltván: El-ragadták töllem
Ágnesst. — Az Atyám meg-tiltotta lá-
tását, — ő élet és halál közt vagyok;
kereftül-úfom a' Tengereket, hogy
vízfű hozhassam,— le-mondok az
Atyámhoz tartozó engedelmeiség-
ről, keresem minden módon meg-
előzni halálommal annak a' Szépség-
nek halálát, a' ki nélkül nem akarok
élni, 's nem-is lehet semmi réfem
az életben; végtére két vagy há-
rom órákig ilyen külömbb meg-kü-
lömbb

lőmbb-féle bódúlt képzelődésekkel 1660
 küzködvén, meg-esmértették velem,
 mely útakat tehet az ember képzelő-
 désével, a' midőn el-ragadtatik egy
 oly' erős érzékenységtől, a' millyena'
 fzeretet. — Az édes Atyám nem képzel-
 hette hogy a' fívünknek ezen Ty-
 ranusza oly' rövid idő alatt, oly' e-
 rőt vehetett légyen fíveimen; a'
 mint már valójában lenni tapasztal-
 ta; mert másként minden bizony-
 nyal oly' próbára ki nem tett volna,
 a' millyenre ki-tett; midőn az A-
 tyám a' Fejedelemtől vízfzá jött.
 Senki sem volt velem a' fobában,
 tsak Szalai, az én Kormányozóm;
 hozzám jöven, nékem nevetve
 mondá: Jó hirt hozok néked, —
 a' Fejedelem véki *Bánffi Ágnes*t — Mi-
 tsoda újság ez Nagy ISTEN! —
 fel-kiálték — Lehetetlen volt töb-
 bet fállanom, az ábrázatom egyfe-
 riben meg-változott; — el-vefztém
 fzó-

1660. Főzatomat, magam' létit, és ájúl-
 va le-rogytam a' földre. — Az Atyám
 nékem kedveskedni akarván ezzel a'
 hirrel, tsak meg-ijedett, látván en-
 gemet oly' fomorú környül-állá-
 sokba esni, 's már nem gondosko-
 dott egyébről, hanem tsak segede-
 lemre lenni, — Szalaival engem' fel-
 emelvén, egy ágyra tettek, az hó-
 fokáig magámon-kivül feküdtem,
 minden rajtam véghez vitt segedel-
 mek mellett-is. Az Atyám meg-til-
 totta Szalainak a' nyavalyám oká-
 nak hirdetését, és midőn észre-ve-
 te, hogy magamhoz kezdék jöni,
 minden embert Szalain kívül a' Szo-
 bából ki-küldött, kit-is mellettem
 hágyott, de ámbátor én az ájulás-
 ból magamhoz jöttem, a' fájdalom
 még-is, és a' rémülés, mellyet né-
 kem ezen fomorú hír okozott, en-
 gem' oly' tehetetlenségbe hoztak,
 hogy fokáig egy szót sem szólhat-
 tam

tam. *Szalai* nékem fokszor mondottá, ^{1660.} annak-utánna, hogy ijedtében halálos hidegen veréjtékezett, tartván attól, hogy elmém-is bizonyoson megháborodott;— látván hogy a' forsomról való panaszolkodás helyett (mellyet tselekednem kellett volna) mozdúlhatatlan voltam, az ábrázatom mosolygólag vólt.

Végtére mintha a' más világról jöttem volna vízfű, kérdém: Hát miért vagyok én ilyen állapotban? *Szalai* midön éppen felelni akarna, az Atyám bé-jöve, hogy felöllem értékezzék;— alig jött femeim eleibe, hogy újra azon gyengeségbe belé estem.— Ezen vízfű ésésem oly' kétség-esésben ejtette az Atyámat, hogy nem-tartóztathatta-meg annak ki-nyilatkoztatását.— Az Atyámnak ezen nagy szív-béli bánattya annyira meg-illeté *Szalait*, hogy kérte az Atyámat; hogy menne ki és vízfű

1660 fe jöne, mert én elégtelen lennék jelen-létét el-fzenvedni a' nélkül, hogy ismét vízfűz ne essem ilyen állapotba. — Magamhoz sem jöttem ezen második gyengeségemből; hanem hogy az harmadikban, és ebből ismét másban-is óly' erősben, és hozzáfzon tattóban (mint az előbbbeniek) essem, a' mely-is vezedelemben hozván életemet, nagy bánatot okozott az egész Házunk népének, nem tartván engem' elég erősnek ilyen fok nehéz változásoknak el-bírására. A' Házi Százf Gazdánk egy igen emberséges ember, és nagyon fánakodván rajtam 's alapotomon, ezében jutott, hogy mostana' városokban egy híres 'Sidó Orvos volna, a' ki-is csak most jött vízfűz Olá Orfágból, az hól a' Vajdát *Mibnét* igen nehéz nyavalyából ki-gyógyította, a' kit-is egyátallyában *Leopolból* Lengyel Orfágból egy óly neve-

vezetü Palatinus Fő városából hozatott volt ki a' Vajda, és mostan viz-^{1660.}fa-menő úttyába van, igen nagyon meg-jutalmazva a' Vajdától — El-hívák tehát ezen Orvost segedelmemre, kit is *Máténak* neveztek, — sokáig csak nézett, és gyakran tapasztá eremet; de mindenkor észre lehetett venni újabb tünődéseit, tapasztalván újabb meg újabb nagy változásimnak jeleit; nem azért, hogy észre ne vette volna, mihelyt engem' meg látott, hogy nyavalyámat nem egyéb, hanem bizonynyal valamely erős érzékenység okozta légyen; de el-nem hitethette magával, hogy oly' ifjú létem ezen érzékenységét annyira vihesse; tudakozá tehát *Szalaitól*, hogy nem tudná-é okát nyavalyámnak? *Szalai* semmit tölle el-nem titkolt, a' mit tudott. Szinte kiraláltam, felele *Máté*; de az Ifjú vól-táért kételkedtem, hogy ezen nagy

D . . . ér-

1660. érzékenységétől annyira el-ragadtathatszék, — nékem hathatós Orvafságaim vagynak meg-gyógyítására, csak hogy szorgalmason rendeléseim teljesíttessenek, jót állok életemért. — Némely Eszentziákkal éltetett, a' mellyek meg-erősítették gyomromat, és ezemre-is hoztak, ámbátor fejem még igen el-volt kábulva ezeknek gözétől. És ezeknek hirtelen való hathatóságának segedelmét biztonnyal tsudának tartani lehetett. Az Orvos tudta ugyan, hogy ezen első segedelem nem lesz elegendő nékem. Minekutánna szózatom megjött volna, leg-első szavaim, nagy sohajtások után, ezek vótak: *A' Sejedelem el-vefji tebát Ágneszt!* Azonnal szemeim meg-töltek könnyekkel, a' zokogások meg-gátolták szavaimat, és két óránál tovább voltam ezen fájdalmas környül-állásokban a' nélkül, hogy senki-is méréfzelt volna en-

engemet ettől meg-gátolni, és hoz-^{1660.}
zám szállani.— Ezek-után igen nagy
változást és fel-hevülést érezvén, i-
talt kértem magamnak. Bizonyyal
az orvosságok, mellyekkel engem
éltettek, okozták ezen nagy zom-
juságomat, és a' könnyeim-is, mel-
lyeket oly' nagy mértékben hullat-
tam, ki-fáraztották mejjemet.— Az
Orvosom, a' ki előre tudta, és óhajt-
va-is várta ezen következeseket,
mingyárt egy italt adatott énnékem,
a' mellyet ő maga készített, és a'
mely által egészen meg-hivesedtem,
és ennek kellemetes gözölgései ál-
tal, a' mellyek mingyárt az Agyam'
velöire hatottak, nékem tsendes ál-
mat okoztak, és véretem le-tsende-
sítették, melyre *Máté Szalainak* mon-
da: hagyjuk már tsodesen nyugod-
ni, jó úton van; az orvosságok hasz-
náltak, és az én mellette való jelen-
létem nem-lézen szükséges hól-
napig

D 2

1660.

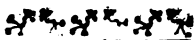
Ez alatt az idő alatt a' Fejedelm *Ágnessel* való egyben-keleéseken munkálkodtak.— Magához hívta az édes Attyát, ki-is ezer örömmel ráállott, és minekutánna annak akaratyát meg-nyerte, a' maga fándékát az Ország' Tanátsainak jelentette, kik-is mind helybe hagyták, az édes Atyámmal, kit-is akkor Cancellariúfsá tett, akarván ez-által-is egészen magáévá tenni, hogy annál hívebben főlgáljon; mivel ő leg-jobban-is tudta, és értette-is az Ország' minden dólgaít, 's állapottyát.— Egy akaratból fiettetni-is akarták ezen dólgot, és minden haladék nélkül véghez vitetni fükséges-is volt a' köz jóra való-nézve jó rendelést tenni a' Hazában, melynek Fejedelmévé mostan lett, gondolkodni-is kellett egy rendkívül való adóról, mellyet a' Török Porta akkor kívánt Erdély Orzágtól.— Más rézről
hire

híre volt hogy *Rákotzi* volt Fejedele-^{1660.}
 lem Erdélynek már határ' zéllyeire
 bé-jött, és Hadar'fok rendeletlensége-
 ket-is tselekeznek; mellyért-is el-ke-
 rülhetetlenül kéntelenített a' Fe-
 jedelem ellene menni, és állani, ha
 valahogy bellyebb akarna nyomólni.
 A' Házassági egygyező-Levele tehát
 Fejedelem *Bartsainak Bánffi Ágnessel*
 mingyárt el-kézítettett, tsak az al-
 írása hijjával volt akkor, midön az
 édes Atyám nékem azon vélt jó
 hirt jelenté, a' mely engemet a' fenn-
 megárt zomoru állapotomban ejtett.
Ágnesnek tsak egy nap engedtetett
 fándékának meg-határozására; a'
 melyre-is ő magát annál könnyebben
 réa vette, mivelhogy még senkihez
 nem volt de-kötelezve, és hogy kép-
 zelni sem tudhatta, sem az én hoz-
 zája való nagy szerelmemet, mely-
 nek én tsak kevés jeleit adhattam
 azon rövid idő alatt, a' midön vét-

1660. le különösen befélhettem, sem az állapotomat, melyet nekem okozharna, az ő nem remélt férjhez menetelének hire, de-meg-is kell az igazat vallani, hogy igen hizelkedő dolog-is egy Ifjú kemény előtt magát a' Haza Léányi közül egy Országnek Fejedelem A'z zonyának látni, ő tehát férjhez-is ment, minékelőtte én ezemre jöhettem, és meg-is volt elégedve a' Fejedelemmel, a' kinek-is hozzája való szeretete idővel fint' ily' erőssé lett, mint az enyim, a' mely oka volt minden szerentsétlenséginek. A' Fejedelem nem volt negyven éftendösnél idősebb, közép-férü, de szép kartsu termete, kék szemei,— nagyotska görbe órra, vidám tekintete, ábrázattya felid, és bévévő,— meg-ért, és fel-találó elméjü, de igen titkoló,— És mivel nem volt Fejedelemnek nevelve, és nem-is volt a'hoz soha reménysége, hibázott.

zott benne az a' felséges maga-vi-
selet, mely a' népnek szeretetését fok- 1660.
ta meg-nyerni, gyakran meg-is unat-
kozott maga álapottyáról a' kedvet-
len környül-állásokban, a' mellyeket
az egész rövid uralkodásának ideje
alatt tapasztalt; de a' mi leg-nehe-
zebb, és a' mellyet meg-sem gyöz-
hetett volt a' Feleségéhez való mér-
téktelen szeretete, mely-is napról
napra nevedvén, meg-nem egyez-
hetett az Ország' bajaival, és mefze-
vetette a' tsendes magános élettől;
mely-is egyetlen-egy tzellya volt
minden kívánságának; és így hogy
eleget tehesen ezen rajta egészfen
uralkodó érzékenységének, fok ol-
lyan ártalmas dolgokra vetemedett;
a' mellyek minden szerentsétlensé-
gét, és a' Fejedelemségének el-vez-
tését-is okozták. — Az én Orvo-
som már tudván mindeneket; — zük-
féges-is volt ennek meg-tudása,
D 4 hogy

1660. hogy velem annál helyesebben, és okosabban bánhasson;— az álmomból való fel-ébredésem előtt el-jött az Atyámhoz mondván: Én a' Fiadat a' halálos vezedelemtől mostan ugyan meg-mentem; de hogy a' szív-béli belső érzékenységet oly' hamar le-tsendesíttsem; mint a' külső testi nyavalyát meg-gyógyítom; töllem lehetetlen; csak az idő; — az el-távozás; vagy Házofság leg-jobb Orvosai az ilyen betegségeknek. Az első bizonytalán elébb vagy hátrább használna; a' második által nem tudom elérheted-é tizedodat; és ha magadat réá vezed-is, hogy el-távoztasd Fiadat; ezt fiúi alázatos engedelmes-ségből véghez vízi; de a' harmadikat éppen el-kell hagyni; leg alább mostan a' Fejedelem' házofsága egy meg-győzhetetlen akadályt ötet most arra venni; tehát csak azon kell gondólkodnunk, hogy mi formálagon be-

bezállunk mostan a' beteggel; mert, ezen véle való első bezedünktől függ az ő jövődöbéli élete legnagyobb részének jó vagy bal szerencsése. A' bánat és törődés, melyet nekem a' Fiam mostani állapotja okozott; felele néki az Atyám; meg-gátólják ezen dologban az határozásomat tenni; és mivel már réád bíztram életét; azt vélem fenkire jobbra nem bízhatom ezen állapotjának el-rendelését-is; mint te réád. — *Maté* kevés gondólkodása után szólla, és elejében adá az Atyámnak, ha nem lenne-é valami mód abban, hogy a' Fiadnak valamely Hivatalt az Udvarnál szerezhethnél; hogy az által alkalmatósága lenne a' Fejedelem Afzonyt gyakran látni, és annak főlgálattyára-is lenni. Igen könnyen, felele az Atyám, Az Udvara ezen Hertzeg Afzonymnak még nintsen kiállitva; és el-vagyok hi-

1660 tetve a' Fejedelem' részéről, hogy a-
 kármely Hivatalt kéréndék számára,
 meg-nyersem. *Szalai*, a' ki jelen
 volt ezen befélgetésnél; monda az
 Atyámnak: Én Uram! nem kétel-
 kedem abban, hogy a' Fejedelem ké-
 résedre Fiadat akármely Hivatalra,
 mellyet nékie kéréndék, hó-nem té-
 fái; de mivel a' szeretete, mellyet
 már tapasztaltunk, felettébb nagy,
 és finte olyan Ifjú-is még, mint a'
 Hertzeg Afzony; — félhető hogy az
 érzékenysége igen hamar ki-nyilat-
 kozódik; annál-is inkább, hogy a'
 mellette lévő hivatal; — a' gyakor-
 vele való kétel, — Személyének lá-
 tása arra lehetőséget engednek. Én
 úgy vélem, maga a' Fejedelem mel-
 lett lévő Hivatal haznosabb, és il-
 löbb lesz nékie; úgy-is láthattya a'
 Fejedelem Afzonyt, de kevesebb
 alkalmatossága lézen véle különö-
 sön befélleni, még-is könnyebbsé-
 gére

gére lefűz a' nélkül, hogy el-vezesse ^{1660.}
és vezedelembe ejtse magát. Ezen
Tanátsot (mellyet *Máté* is helybe
hagyott) az Atyám követvén azon-
nal a' Fejedelemhez ment, és a' Pa-
lotáján álló Nemesek' Kapitánysá-
gát kérte, helybe el-is nyerte. Be-
tsülvén az Atyámat, vagy-is inkább
tölle tartván; ezen utolsó okból
magáévá tenni, minden kegyelmei-
vel, a' mellyek tehetségében állot-
tak, ötet meg-halmozni jónak ítélte.

Az Erdélyi Fejedelmeknek a' ma-
gok Test'-örzésekre két Kompá-
niánál több nintsen, az egyik a' pa-
lotás Nemesek, a' másik az udvar-
ló Nemesekből áll; az első a' leg-
jobb Házokból való Ifjakkból, a'
kik-is igen örömmel állanak abba,
hogy magokat a' Fejedelemmel meg-
esmértessék, 's magoknak érdemet
szerezhesenek, mely által jövendő-
ben a' főbb Hivatalokra magokat ér-
demes-

1660. demessé tehetség. Mely okból ezen Kompánia Elöl-járójának mindenkor a' leg-nagyobb tekintetü Személyek közzül téznek. Az-is vólt a' vélekedés, hogy ezen Hivatalt a' Fejedelem a' Harmadik még nöte-
len Öttsének *Bartsai Mihálynak* fán-
ta vólna; annál-is inkább, hogy ezen Test-örző sereg-is mind nötele-
nekből áll. A' másodiknak-is Elöl-
járójává mindenkor érdemes Embert
téznek, ezek a' főlgáló Nemesek, az
alsóbb rendü Nemesekből állanak,
ezeknek kötelelések a' Fejedelem-
nek ételét az Afzatra vinni, de a'
főbb Nemesekből állóknak pediglen,
a' Palotásoknak tudni-illik csak a' Fe-
jedelem' Személyét illető főlgála-
tot tenni. Ezen két sereg minden-
kor egy Zászló alatt, tudni-illik a'
Fejedelmi alatt megyen, — egyik a'
Szekeinek jobb, — a' másik bal ól-
dala mellett. Midőn vadászatra mé-
gyen,

gyen, vagy az Országban utazik, 1660
 midőn lovagól, vagy Hadba mégyen,
 mind körülötte vagynak, ötven vagy
 hatvan föből állanak.— hasonlókép-
 pen a' Fejedelem Afzony mellett-is
 ilyen fámmal.

A' fel ébredésemmel leg-első vólt
Szalai, a' kit meg-láttam. Bóldog
 ISTEN! mondám, millyen zavaro-
 dásban vóltam az éjtzaka; óly' erőt-
 len és gyenge vagyok, hogy ki-nem
 mondhatom; de kérlek nékem mond-
 meg, hogy álmodtam-é, vagy pedig-
 len valóság, hogy az Atyám teg-
 nap nékem azt mondotta légyen,
 hogy a' Fejedelem *Bánffi Ágnest* el-
 venné? Ez tsak egy hír, felele *Sza-
 lai*, a' mely ez' okból eredett, hogy
 a' Fejedelem tántzba vitte, és nyá-
 jason bezélleni látzatott véllé, hogy
 el-hitefse hozzája való hajlandósá-
 gát? Félek én, felelék nékie, hogy
 igen-is hamar bé-ne tellyesedgyék;—

és

1660. és hogy csak te nem akarod nékem igazán meg-mondani, a' mit már tudsz. Ha a' Fejedelemnek az a' fán-déka, mondám keményebb hangon, semmi sem tartóztat-meg engem, hogy hozzája ne mennyek, és Ágnes-hez való szeretemet ki-ne jelen-tsem. Ha oly' kegyetlen, hogy még-is töllem el-ragadni akarja; azt kívá-nom, hogy együtt létünkör esék-meg, és hogy személye előtt té-gyek nékie áldozatot az életemmel. Oh szép és kedves Ágnes! meg-kell lenni, hogy meg-tudgyad azt a' se-retetet, mellyel hozzád viseltetem; és hogy magad meg-ítéljed, ha szé-les e' világon van-é érdemesebb se-retetedre, és hajlandóságodra, mint én. Mingyárt fel is akartam kelni, de lehetetlen vólt, a' nagy gyenge-ségem minden igyekezetemet sem-mivé tette. Szalai nékem előmbé terjesztette az én kemény hideg le-lése.

lésemet, annak vezedelmét, ha új-^{1660.}
ra abba vízfá esném; de én ötet
még inkább vádoltam, és panaszolkod-
tam az egész világ ellen, hogy ilyen
állapotba hozattattam; 's ez-által i-
dőt engedék a' kérető Társamnak
az én kedves *Ágnesem*' töllem való
el-ragadására. *Máté* azon szem-pil-
lantásban jöve-bé hozzám. Ez egy
nagy és jó tekintetű Ember volt, és
valóságos *Eskulap*' ábrázata. Né-
ked úgy mond: Uram egy nehéz
nyavalyád van, a' mely mostan an-
nál-is kedvetlenebb, hogy igen haz-
nos, és illendő lenne néked és az
egész Házatoknak egészségeseknek len-
ni, a' midön a' Fejedelem Atyádat
*Cancellarius*sának, téged' pedig, a'
Palotás Nemesek' Kapitányának tett,
és ha gyenge vóltod meg-engedné,
kötelelséged vólna hozzája menni,
és ezen hozzád való kegyelmét meg-
közönni. De én értésére adtam fe-
jem'

1660. jem tsóválásával (intésével) hogy a' Fejedelemekek ezen hozzám való kegyelme nem vigasztal engemet, 's ez-által alkalmatosságot adtam nékie, hogy velem lassan beüzéllyen, mintha nékem valamit titkon akarna mondani. Nintsen-é néked monda, valamely titkos bánatod? Vald-meg nékem bizvást, tapasztalni fogod, hogy nékem vagynak valamint a' testi; úgy fíntén a' szív-béli nyavalyák ellen-is hathatós orvofságaim. Oh felelék én, az én bánatom tsupán tsak az, hogy meg-nem tudhatom ha igaz-é, hogy a' Fejedelem Feleségül véfén egy Ifju Személyt, a' kit fázforta jobban szeretek, mint önnön magamat. Én örömeft (felele *Máté*) el-mennék helyetted, és végire járnék, de ha te szorgalmatosan tselekfed mind azokat, a' mi ket én néked rendelek, hólnap elég séges-lefel személlyesen ezt megtud-

tudni. — Mingyárt-is ennem hozatott ^{1660.}
és annyira vett, hogy az ételtől va-
ló undorodásom ellen-is jotskán bé-
vettem a' tápláló eledelből; és hogy
elmémet el-vegye azon fomorú gon-
dolatoktól, mellyek éngemet gyö-
törtek, elé beféllé ő nékem, mi-
módon lett Orvosá. — Én úgy-
mond, Kereskedő voltam, *Leopoldi*
fűletésü, Levantban kereskedvén,
Nagy *Kairo* várofsában főképpen;
egyzer ottan nagy betegségben es-
vén, tudni-illik; purpura hidegben,
ezt okozván a' Napnak felettébb
való hévsége, a' mellyet a' Tenge-
ren való útamban szenvednem kel-
letett. Valamely 'Sidók engemet lát-
ván, egy Arabsot hozának hozzám,
a' kit nem tsak azon Országban; de
az egész világon-is leg-jobb Orvos-
nak mondotnak lenni. Idősebb volt
már ház eztendösnél. (és még en-
nekutánna-is élt több eztendökig)

E

Ez

1660. Ez hozzám jöven meg-főllita kemény főval, mondván: *Máté* ébredj fel! Ezen favára valósággal ezemre-is jöttem, és ő réája tekintvén; Te meg-nem half mondá; és valósággal-is négy, vagy öt tágitó laxans tseppeket nékem bé-adván, rövid idő alatt nagyon ki-tisztítá gyomromat, és újra ugyan azon tseppekből annyit bé-adván, keményen meg-izzaftott, 's ez-által úgy kigözölgétteté minden rofz nedvességét hideg-lelésemnek, hogy két óráknak le-folyása alatt egészlen attól meg-menekedtem, és kevés napok alatt egészlen helyre-is állottam. Az én hozzája való háládatofságommal, mellyel hozzája vifeltettem ezen orvoslásért, annyira meg-vólt elégedve, hogy egy *Buté-
lia* ilyen eszentziával kedveskedett nékem, mellyet-is azólta tapasztaltam, hogy tsalhatatlan orvofság minden

den nyavalyák ellen, tsak egy né-^{1660.}
 hány tseppeket abból vévén, akár
 minémü nyavallyáknak kezdetén.
 Ugyan ezzel vízfá menetelemkor
 Lengyel Országban Generális *Zulki-
 enskit*, már fízinte végső óráját oko-
 zó nyavalyájából meg gyógyítottam.
 Arany hegyeket ígért nékem ezen
 Generális, tsak egy findfiátska ilyen
 Eszentziáért; de nékem sem vólt
 már annyi, hogy adhasak belölle,
 's a' mi több, nem-is értettem en-
 nek kéfíttéséhez. Idő telve, én is-
 mét *Kairóba* útozván,— az Arabso-
 mat ottan találtam, 's nékie hoz-
 ván némely ajándékokat (mellyeket
 kedvesen vett) bátorságot vettem
 magamnak, nékie tudtára adni, hogy
 mely nagyon óhajtanám azon Es-
 sentzia kéfíttésének módgyát meg-
 tanúlni, de mennyire el-álmélkod-
 tam ezen tífzteletes Öregnek felele-
 tin: Nem tudom, mondván, mely

1660. esméretlen erőtől, úgy tetűik, arra öftönöztetem, hogy téged' minden titkaiban rézesfittselek; de ez meg nem lehet bizonyos fel-tételek nélkül; a' mellyeknek meg-tartását szükség hogy nékem, mind-azokra a' mi leg-fentebb, leg-felsősebb, és leg-tsalhatatlanabb, meg-igérjed. Az első az, hogy három egész éftendő-ig nállam maradj, 's ez' idő alatt a' házomtól ki-se menyj, — a' második, hogy semmit az én titkaimból le-nem írű; — és senkivel a' világon nem közlöd. — Harmadik az, hogy te azoknak el-kéűzésekben nem élű más, hanem tsak Arabiába te,mett ferekkel; mert ámbár más Orűág-bélieknek-is lehet ezekhez valami hasonlatofsága; de bizonyos az, hogy a' Napnak ereje másként érdeklí ezen réűt; mint akármely máfikát a' világnak, 's úgy tetűik, hogy a' Nap arra van teremtvé, hogy itten kü-
löm-

lőmben érzetese minden növevényekben hasznos erejét; mint más ^{1660.} Tartományban.

Ez' titkos Tudománynak megtanulására való nagy vágyódásaim arra vittek, hogy réá álljak azon tölle kívánt fel-tételekre, és tsak rendelést tévén kereskedés dólgaiban, el-zárattam magamat az Házánál, 's az alatt engemet oktatót a' Nyavalyák' meg-esmérésére, és azoknak hasznos fejedelmére a' nélkül, hogy meg-engedte volna, hogy magamnak valamely könyvet ferezhetnék; vagy a' mire oktatót, le-irhatnám. A' miket nékie fogadtam, szentül meg-is tartottam mindeneiket; melyért mostan-is minden harmadik éftendőben *Kairóba* úta-zom, az hól-is keresem azon Arabiai fereket, melyekre szükségem van, meg-újjítani orvosságaimat. Én ugyan igen kevés figyelmetességgel voltam egész

1660. befédgyire; még is egy kérdés jöve
 ezembe, és kérdém tőlle, hogy mi
 okozza nékem ezen nagy gyengesé-
 gemet, mely engem' ennyire az ágy-
 ba nyomott? Azon vén Arabs, ki
 egem' az Orvosi Tudományra ta-
 nitott, (felele nékem *Máté*?) valami-
 kor e'hez hasonló kérdéseket tettem,
 a' nyavalyák' okának meg-tudásáról,
 nékem vastagabb, és méltóságosabb
 hangon, mint mászor ezen Axiomá-
 val (tellyes rövid mondással) felelt.
 Mindenkör elégséges egy Orvos-
 nak tudni, és meg-esmérni, hogy if-
 lyen, vagy amollyan nyavalya; te-
 hát ilyen orvossággal kell éltetni.—
 És így én sem adhatók más felele-
 tet a' nyavalyád okának kérdésére.
 Valósággal (belé szólla *Szalai*) ez ép-
 pen ellenkezik, a' sok más Orvosok'
 Tudományával, a' kik tsudákat be-
 félnék a' nyavalyáknak okairól, és
 igen keveset gyógyítanak meg.

Ké-

Kétség kívül igen hozzára nyújtottam néked Áz fonyom! a' Doktorommal való befédemnek le-irását; de engedgy-meg nekem, elé-hoznom; hogy mi-módon bánt velem, és mi-módon kézfített arra, hogy annyiban-is a' mennyiben lehetett, tsendefséggel fzenvedhessem-el a' Fejedelemnek Ágnessel való egyben-keléseket. Meg-várta az harmadik napot, a' mellyen fel-ébredtem; mert engem' két éjzakára álmot okozó fzerekkel éltetett; és már észre vévén erőmnek vizzfá jövetelét, kérdé töllem: mi lehet a' valóságos oka a' te nagy bánatodnak? Az, felelék én nagy hirtelenséggel, hogy ha a' Fejedelem el-véfi Ágnest. De, ha a' már meg-történt volna? monda. Egy fzenpillantásig sem élek, felelék nékie. Hát fzeretett-é? folytatá be-fédgyit. Nem hízfem; felelék, 's nem-is gondolom, hogy leg-kífsebb-

1660. ben-is tudtára légyen az én hozzá-
ja való ferezetem. De ki ferezhet,
monda *Máté*, néked alkalmatofságot
látására,— vele való befélgetésre,—
nékie való fólgálatra; egy szóval: ar-
ra, hogy tudtára adhasd, mit ér-
tefz fivedben iránta? Ah *Máté!*
felelék, ötöt meg-ölelvén, a' többet
tenne, mint nékem életet adni,
kelj fel tehát, monda, oda fogf ve-
zettetni, az hól mind ezeket véghez-
viheted, melyért-is mindeneket ren-
delése-fzerént meg-tselékedtem; et-
tem, orvofságát fozorgalmatoson vet-
tem.— Atyámhoz vezetett, kinek-is
látása nem vólt már óly' nehéz, a'
mint fellyebb meg-irtam. De mi-
nek-elötte a' Fejedelem eleibe men-
nék; *Szalai* engem' különösön vé-
vén monda; Félek, hogy ellenünk
neheztelni fogf.— Tsak hogy *Ágnest*
meg láthassam, felelék nékie, sem-
mi engem' meg-nem kedvetlenithet.

Meg

Meg-fogod látni ötet, monda; de ^{1660.}
talám meg-nem lezel elégedve vele.
Tsak hogy ötet láthassam elégséges
nékem; ha halálomat kivánná-is; ö-
römmel engedelmeskedem ebben-is;
De ha ötet a' Fejedelemmel talál-
nád? monda *Szalai*. Azt sem bánom;
felelek egész vidámsággal; ha min-
gyárt femeim előtt esküzik-is-meg
véle, ha mingyárt már egyben köl-
tek volna-is, még egyzer óhajtom
ötet látni, és femei előtt meg-hal-
ni — Ez tsak rajtad áll, felele *Szalai*,
ha elég erőd,— ezed,— magad el fá-
násod van, hogy véghez vihesd.—
Tehát már férjhez ment! fel-kiál-
ték el-ragadtatva,— és így te, és a'
Doktorod meg-tsaltatok engemet?
vizfá vontatok a' sirnak féléről,
hogy milliommzor kínosabban haljak-
meg. Én meg-vetek mostan min-
den tzélokát.— az én kinaim fájdalom-
masabbak; mint-sem hogy életem-

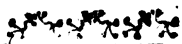

166c. nek végét ne szakaszom;— valójába mostan-is még tsudálnám, hogyan állhattam-ki; ha nem tapasztaltam volna hogy 'Sidónak orvosi fejedelme annyira erősítette volt már természetemet; hogy ámbár kétségbeesésig kiáltoztam;— szememből zápor könnyeket öntöttem; egészségem még sem változott-meg. *Szalai* engedvén a' mig le-tsendesedtem, béjőve hozzám, és kért, kényszerített mind azokra, a' mik előttem legkedvesebbek; még a' Fejedelem *Azfony* nevére-is, hogy tsendesíttsem érzékenységet, és magamat oly' állapotba hozzam, hogy ki-állhassam a' vele való szembe-lételt. Oh de mely nehéz dolog volt ez *Azfony*! és mennyi erőszakot kellett magamon tenni. *Szalai* végtére meggyőzött; és tsélját elérte; le-tsendesítte, és el-készített arra, hogy a' Fejedelem' eleibe mehessék, 's meg-is

igér-

ígértem, hogy minden bánatimat el-^{1660.}titkolom; igaz, hogy el-hitettem volt magammal, hogy az nem fokára véget vét kínos életemnek; meg-jelentem tehát a' Fejedelem előtt, meg-öleltem térdeit, ki-is méltóztatott sajnálkozni betegségemen; és minekutánna kevés ideig az Atyámmal beszéllett volna, által-botsátott a' Fejedelem Afzonyhoz; midön éppen a' szobája ajtajánál vólnánk, az Atyám hozzám fordúlván, 's meg-ölelvén Atyai nyájafsággal mondta: *Fiam el-vagyunk veszve ha fere-tetedet el-nem tudod titkolni.* Én nékie tsak egy sohajtással feleltem. Bé menénk szobájába; 's tsak alig látam-meg, és annyira meg-változott ábrázatom, hogy a' Fejedelem Afzony fel-kiálta: *Istenem! ez mingyárt meg-bal!* Én magam-is úgy hittem; mert egy oly' gyengülésemet érzetem, hogy a' magamnál való léte-

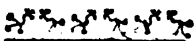
Iemet

1660 lemet-is gondoltam hogy már el-vez-
tém. Az Atyám az alatt monda: hogy
mivel oly' nagy lévén kivánságom ö-
tet mint Fejedelem Afzonyomat tíf-
telni, azért nem akartam egélségem
egész helyre állását-is el-várni. A' Fe-
jedelem Afzony jóvaslá az Atyám-
nak, hogy vizzá vigyen magához;
de a' Fejedelem azt akarta, hogy ma
mingyárt rendelt főlgálatomba bé-
áljak; ki-jövének tehát ezen keserves
szobából; és éppen jókor, mert nem
tartóztathattam volna meg már to-
vább köny-hullatáfaimat; de a' mi
még éngemet terhelt annál-is inkább,
vólt a' fok jót kívánások, mellyeket
nékem minden ember tett, az újj
tíftségemhez;— elégtelen vóltam a-
zoknak meg-vizontaglására; az én
gyengességem helyes mentségemre
főlgált; azért meg-is elégedtek, ám-
bátor nem tudták valóságos okát.—
Szalai mingyárt a' mik főkségések
vóltak, hogy a' Fejedelemnél marad-
hassak,

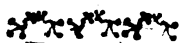
hafsak, mindeneket el-hozatott, és ^{1660.} meg-engedett nékie-is, hogy azon éjtzaka velem lehessen.

Mihellyest tsak magunkra vóltunk, dorgált az én nagy zomoruságom-ért; és hogy annyira engedtem magamat a' bánattól el-ragadtatni. Legalább minek-előtte kétségbe esném, monda, mennék végire hogy valyan van-é kedve a' Fejedelem Afzony-nak szeretemet el-fogadni, hiszem nem vézen az Ember mindenkor minden zemélyt-el, a' kit szeret; 's úgy tetzik hogy egy szeretet, a' mely tsak a' kívánságának bé-telleyfitését óhajtya, nem egyéb; hanem egy baromi szeretet, a' melly nem-érdemes egy emberséges ember' nemesi érzéséhez. Az egymásnak megbetsüllését; — az akaratnak egygyességét, — a' zívnek nyájafságát keresi a' valóságos Nemes szeretet. — Ha a' szerettednek az a' tzélja, és mi-

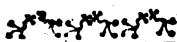
1660 midön ezeket vizontag tapasztalod a' Fejedelem Afzonyban is, ki tart-hattya magát szerentséiebbnek ná-ladnál? Te a' Inellett lakol, a' kit szeretf; minden szempillantásban lát-hatod, 's mintegy el-kerülhetetlenül fükséges, hogy vele napjában több-för befélgess. Hány szerelmesek vél-nék magokat leg-bóldogabbaknak; ha tsak a' huzadik réfit-is ezen ze-rentsének meg-nyerhetnék?

Semmit sem feleltem ezen befél-gyire; de igaznak találván ezen ne-mefi szeretetnek le-rajzolását; ezen szempillantattól fogva el-fántam ma-gamat a' Hertzeg Afzony' fólgálat-tyára, minden más reménység nél-kül; tsupán tsak hogy vélle meg-esmértessem hozzája való érzékeny-ségemet; és ha lehet előtte kedves-sé tégyem, nem kívánván más ju-talmat; hanem hogy tsak valamikor tudtára adhasam; hogy nem vólnék
mél-

méltatlan a' hozzája való tizta, és ^{1660.} minden hafon nélkül való fzeretemennek ki-nyilatkoztatására. Ezen egéz éjtzaka mind ezeknek el-göndolásában és el-rendelésében tölt-el. *Maté* butsut vett az Atyámtól, töllem-is minekutánna jól meg-jutalmaztatott volna;— vizzta tért Lengyel Országba; az hól-is ezen Országban való első útozáfomban fel-találtam, a' mikor néki egy rézit történetemnek elé befélvén, meg mondá, hogy még akkor előre jól által-latta, hogy soha fzerentsés nem léfzék; de nem mérte nékem meg-mondani, tartván attól, hogy ez-iránt való kétségben esésem Életembe kerülne.

Hogy fel-tett fzándékomat véghez vihessem, gyakran fordúltam-meg a' Fejedelemmél, remélvén, hogy igen gyakran nyerhetek alkalmatofságot a' Fejedelem Afzönynyal fzembe lenni;

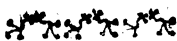
1660. lennie ezen első nap mingyárt adatott. is leg-alkalmatosabb. Egy Görög Kereskedő csak a' napokban, vízfajjövén az Archipelagus szigetteiből; hozván Narantsokat, Tzitromokat, Mandulát, és más egyebeket, a' mellyeket hozzánk mind onnat szoktanak hozni, kívánván az újj Fejedelemnek udvarlására lenni, és egy kosár leg-zebb Tzitromokkal kedveskedni; a' Fejedelem nékem mingyárt általadta, hogy vinném a' Fejedelem Afzónynak. Szaladtam töstént; de oly' különös fel-hevüléssel állottam hozzája, hogy maga-is jól észre vette; nem tudván mindazonáltal valóságos okát; hanem inkább fenvedett nagy betegségem gyengeségének tulajdonitván, — mellyet-is oly' érzékeny, és kegyefséggel tellyes szókkal ada tudtomra, hogy szívem' belső részéig el-hatottak; és ámbátor csak a' nyavalyámon való fánakozás

zás okozta légyen-is; de még-is kö-
telesnek tartottam magamat őlly'^{1660.}
meg-elégedve lenni; mintha azt a'
valóságos ízeretét okozta volna.

Idöt engedett nékem magamat egy-
be ízednem azon habozásból, a' mely-
ben hozzá menetelemmel estem vólt;
és kérdezései, a' mellyeket hozzám
tett, a' Görög' külömbb külömbb-
féle portékáiról (mellyekből vásár-
lott-is) kezdették elmémnek ízabad-
ságát vízfá adni;— és kéntelenített-
vén egy néhányzor a' Fejedelemhez,
onnét meg-ismét vízfá menni; kön-
nyebben és kevesebb változással be-
ízelhettem már véllé; de akár-mint-
hogy, el-nem vészthertem azoltától
azon nagy haloványságomat; a' mel-
lyet most-is ézre vehetni ábrázato-
mon; de még sem panázólkodom
azon, mert ez adta nékem a' leg-
első alkalmatosságot ki-nyilatkoztat-
ni ezen Fejedelmi Személynek, hogy

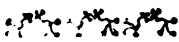
F

mit

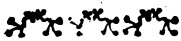

1660. mit szenvedek érette. Több napok folytanak-el a' nélkül, hogy az én forgalmatofságomból leg kevesebbet-is elmulattam volna; minden hafon, a' mit az-által nyertem a' vólt, hogy a' Fejedelem Afzonyt láthattam, és mint-egy arra foktattam; hogy inkább az én fólglátommal kívánt élni; mint a' másokéval.

A' Fejedelemnek akkor minden-nap a' Táborba ki-kellett menni, melly-is nem mefze feküdt *Segesvár*-tól; — az hová-is népét tsak aprodonként gyüjthette egybe; mert a' föld népe a' *Rákótzihoz* való hajlandóságát még el-nem veztette vala. Egy nap a' többi között, midön fokása-ferént ki-ment a' Táborba, keréftül menvén a' Fejedelem Afzony a' Fejedelem' fobáján, az hól éppen akkor jelen vóltam, közönék nékie, és nagy búmat ki-jelentő keresves zemekkel nézék réája; nem
tu-

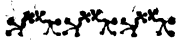
tudom, vette-é akkor észre; de víz-^{1660.}
fű jövetelekor csak egy Afzónyság-
tól távulról kísértetvén, hozzám kö-
zelitte, 's kérdé töllem egész kegyes-
séggel, hogy mi okból vólnék már
rég-től-fogva oly' halovány? tudván,
hogy az nem vólna az én természet-
ferént való fínem. Méltóbban kérd-
hetnéd Afzónyom! felelék én, hogy
miként lehetek én még az élök' se-
regében? De miért kérdeném én
ezt tölled? Monda a' Fejedelem Afz-
fony, — Azért, felelék; a' miólta el-
fántam magamat csak éretted élni;—
meg-kelletett vólna halmom, mihel-
lyest reménységemet tenéked tetze-
ni el-veztettem. El-pirula ezen fa-
vaimra, és minden felelet nélkül si-
etve bé-méne szobájába. Ámbátor
okom vólt magammal el-hitetni,
hogy magamra haragitottam; de
még-is örvendettem bátorságomon;
mert úgy gondóltam, akár merre for-

1660. dűllyon a' dolog, nékem nem kellett leg-kifsebb alkalmatofságot-is elmúlatnom, vélle meg-esmértetni a' valóságos okát az én körülötte legnagyobb fűorgalmatofsággal véghezvitt fűlégálatomnak; de refkettem még-is mindenkor, mikór fűemei eleibe jöttem;— ámbátor egéfűzen elfántam vólt magamat nékie tudtára adni, hogy hatalmában lenne életem; de nem az, hogy fűeretétiröl lemondgyak;— örömmel-is néha vettem éfűre el-pirulását, midön fűemeink egybe találkoztak, és hogy az magáét mingyárt le-fűiggefűtette;— több napok töltek mindazon-álta el a' nélkül, hogy ezen vakmerőségemért meg-pirongatott vólna;— igen megvóltam elégedve az én első probámnak következésével, a' melly minden jelek fűerént nékie nem vólt kedve ellen.

Látod Afűzonym! ennyi előme-
nete-

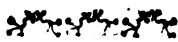
nete le vólt Szeretetemnek a' *Segesvárt* 1666
való múlatafunk alatt. A' Fejede-
lem el-indula innen a' Fejedelem Af-
zonnyal három vagy négy ezer em-
bereivel, a' kik-is nem jó kedvel ki-
sérték, hajlandóbbak lévén mostanis
Rákotzi vólt Fejedelemhez, a' kit-is
méltóbbnak ítélték a' Vezérségre. —
Kemény Fános-is a' ki öket *Rákotzi*
alatt-is vezérlette, nem viseltetvén
óly' Szeretettel *Bartsai* Fejedelemhez,
mint a' millyent érzett még magá-
ban a' másikhöz; — ez nem kevés o-
ka vólt, hogy azon Nép maga fól-
gálattyát úgy véghez nem vitte; a'
mint kivántatott vólna. *Kemény* nem
régén jött vala vízfza Erdélybe a'
Krimiai Tatar' rabságából, a' mely-
ben-is esett a' *Rákótzi* Lengyel Or-
szágban való meg-verettetésével; —
nagy summa pénzel; melynek egy
részét azon Fejedelem fizette éret-
te, váltván-ki magát. Oláh Ország
F 3 felé

1660. felé jöven, réa vette a' Vajdát *Mih-*
nét, hogy fejedelemmel lenne a' *Rá-*
*kótz*i dólgainak elő-mozditásában. E-
 zen Vajda egy jó termetü; de vad
 és kegyetlen tekintetü ember vólt;
 természeteférent nagy bátorsággal
 és fenn héjjazással beféllő, a' ki in-
 kább akarván a' félelem, mintsem a'
 féretet által, az alatta-valókat kö-
 telefségekhöz kényszeríteni; — a' ter-
 mézete gyakran a' kegyetlenségig-is
 vitte, mindazonáltal bátor, és ma-
 gát mindenekben hirtelen fel-találó
 vólt: — minden tettei nagyok, és
 vakmerők vóltak; — nem-is vóltak
 más Baráttyai, tsak ilyen magához
 hasonlók.

Ez a' *Kemény János*; a' kit alább
 meg-látunk, a' Fejedelemséget el-fog-
 lalni; míg a' *Bartsai* Fejedelem Se-
 regénél vólt, háznát vette a' Nép-
 nek *Rákótziban* való bizodalmanak,
 mellyel még hozzája vífaltetett: hogy
 el-

el-vonhatsa annál-is inkább a' mostani 1660.
 Fejedelemhez tartozó kötelefség-
 től,— mindenekben bízattat,— a-
 jánlotta fejedelmét, és gyakran 'ele-
 jekben-is terjesztette, mi-módon le-
 hetne vízfű hozni Országába ezen
 vólt Fejedelmet, a' kit a' ézerentsét-
 lenség inkább, mint az igazság foiz-
 tott-meg birodalmától.— Ezen *Ke-
 mény'* fortélljai nem vóltak ugyan
 el-titkólva *Bartsai* Fejedelem előtt,
 de roiz körülállásai miatt kénte-
 len vólt el-zenvedni. *Bartsai* Feje-
 delem akarván álattomban ki-puha-
 tólni *Keménynek* fándékát, különö-
 sön vífeltető kegyefségének jeleivel,
 azt mondá nékie: hogy mivel a'
 Fejedelemséget mint-egy a' kedve
 ellen vállalta vólna-fel, és tsak in-
 kább azért, hogy Erdélyt az utolsó
 romlásától meg-menthesse, a' mel-
 lyel már fenyegettetett;— meg-is val-
 lya nékie igazán, hogy nem-is tart-

1660. Ván magát elégségesnek ily' nagy teréhnek el-hordozására, és hogy a' magános élet inkább kedve-ferént lenne; mint az ilyen lármás, és telyes minden ellenkezésekkel, 's kedvetlenségekkel; a' mellyekkel környülvézik a' Fejedelemséget;— kéz lenne nékie által engedni, ha *Rakotzit* arra venné, hogy az Erdély Ország határiról el-távozna, és így az Hazát vízfá helyheztené előbbeni békeséges állapottyába; és ha jót állana minden zenebonákért, mellyeket néki *Rákotzi* még mostan-is alattomba a' véle való egyet-értökkel okoz. *Kemény Fános* ezen ajánlást örömmel fogadta; és ámbár látzott a' Fejedelmet arra tanátsólni, hogy lemondgyon ezen Méltóságáról, mellyet nékie az ISTEN, és a' jó feren-tse adott; de még sem titkólhatta-el nagyra vágyódását, mely a' Fejedelemhez tett favaiból-is ki-tetzett,

mond-

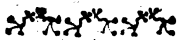

mondván: Hogy tsak ugyan ha ál-^{166o.}hatatosan meg maradna azon fándékában, és jó akarattyából a' Fejedelemséget le-tézi; ő nem mond ellene a' fel-vállalásában, ajálván-is magát *Rákotzihoz* menni, és arra venni, ha lehetséges az, hogy Hazájának tsendességét, és békeességét ne zavarná. *Bartsai* Fejedelem gondolván, hogy eléggé ki-elégítette légyen ezen nagyra vágyót, ezen házontalan reménységgel, és nem-is akarván egyebet, tsak hogy tölle meg-menekedhesék; el-botsátá ezen egyezésnek végben vitelére, 's maga meg indula kevés Hadgyával Magyar Ország' félé felé, igen kitsin Marsokat tévén, 's magával vivén a' Fejedelem Afzonyt-is, a' kihez való fzerelme napról napra nevededett; de még-is hamarébb kellett attól el-válni; mint-sem gondolta vólna, mert bizonyos tu-

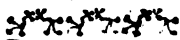
1660. dófitást vévén, hogy *Rákotzi* feléje nyomúl, és hogy már egy Obesterét *Váradi* nevezetűt, a' kit előre az Ellenségnek vizsgálására küldött volt, a' *Rákotzi* Elöl-járói meg-is verték, ez így lévén, kéntelen volt egyéb-ről-is gondolkodni; nem tsak a' fe-relemről; és így a' Fejedelem Af-fonyt Fejérvárra küldötte, hogy menté tehesse a' vezedelemtől, a' mellyet bizony el-nem-is kerülhetett ha vele maradott volna. Soha ke-fervefebb el-válás leg-alább rézéről nem volt ennél; ezerfer meg-átkoz-ta mostani Méltóságát, a' mely mo-ftan ötet el-választya attól, a' ki né-kie a' Világon leg-kedvesebb; nem-is titkólhatta Szíve' gyötrelmét, 's et-től okoztatott nagy kedvetlensége-is vette arra, hogy örömeftebb fogad-ta azon ajánlásokat, mellyek *Ráko-tzi* és *Kemény* rézéről nékie tétet-tek, kinek-is már fel-tett fándéka volt,

volt a' Fejedelemséget el-foglalni, ha 1660
 azt *Rákotzi* meg-nem tarthatná.

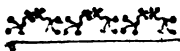
Rézemről *Afzonym!* könnyeb-
 ben szenvedtem a' Fejedelem *Afzonym-*
 tól való távozást; mint-sem hihetné
 az ember;— A' Férfjének bóldogsá-
 ga nékem mindenkor el-szenvedhe-
 tetlen fájdalom volt;— irigy szemek-
 kel szemléltem mind-azokat a' nyá-
 jaságokat, mellyekkel ez a' gyönyö-
 rü szép Fejedelem *Afzonym* hozzája
 viseltetett,— és az én irigységem
 titkos örömet éreztetett velem ab-
 ban, hogy a' Fejedelem fintúgy meg-
 foztatik látásától, mint én.— Szeren-
 tsés-is voltam, hogy egy szempillan-
 táfig, midön a' Fejedelem tölle ép-
 pen el-vált, alkalmatosságot nyerhet-
 tem a' tölle való el-butuszásra. Sze-
 mei teli voltak keserves könnyekkel,
 's mondám nékie: Kegyelmes *Af-*
zonym! keseregj, hogy innét tá-
 vozól; de azok, a' kik leg-na-
 gyob-

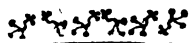
1660. gyobban bánkódnak, és tám vigasztalhatatlanok a' te távozásodért, tám semmit leg-kifesebbet nem okoznak fájdalmadnak, mellyet mutatol. Tsak egy sohajtás vólt a' felelete, a' mely-is engem' annyira meg-illetett, hogy lehetetlen vólt bánatomat előtte el-titkólnom; zemeim egyzeriben fel-fedezték abban a' zempillantásban lévő zívemnek érzését, és ámbátor fejét el-forditá, vettem mindazon-által észre, hogy meg-illetődött akkori állapotomról,— akkor már tud-tára vólt az én hozzája viseltető nagy zeretetem *Szalai* zorgalmatozsága által, a' ki-is hogy nekem zólgálhafson, titkon meg-mondotta egynek a' zólgálattyában lévő Afz-zonyai közül, a' kivel a' Feleségül való el vétel reménysége alatt egy néhány ez-tendöktől-fogva esméret-ségben vólt ez az Afz-zony, a' ki-is Nevelöje vólt a' Fejedelem Afz-zony-nak

nak;— Öreg-Afzonyi hivatalt viselt az udvarban, és annyira-is meg-nyerte v^{1660.}olt a' Fejedelem Afzony' bizodal-
mát; hogy ámbár ő csak az el-
ső tselédgye lett légyen-is; mindazonáltal ő kormányozta az egész Ud-
varnak belső dolgait; mivel itten nállunk Erdélyben az Afzonymságok akár-mely tehetősek, és fületésüek légyenek-is, gongyok van mindazonáltal a' Házokhoz és Gazda-afzony-
ságokhoz tartozó leg-kifsebb dolgok-
ra-is.— A' Fejedelem Afzony még fiatalabb lévén, hogy sem ilyen nagy teret viselésre elégséges lett volna; ez' okból mindeneket az Öreg-Afzonyra bízott; és ezen okból többör-is v^{1660.}olt vele, mint más Udvari Személlyei. Szalai tudtára adta nékie az Afzonyához való nagy érzékenységet; gyakran alattomban meg-is mutatta nékie a' Fejedelem Afzonyhoz viseltető nagy érzékeny-
ség.

1660. ségtől okozott ábrázatom' halóvány-
 ságát, a' nélkül hogy a' dólgot egész-
 zen ki-fedezni bátorzkodott volna,
 remélvén, hogy nékem az-által fól-
 gálatomra lehet a' Fejedelem Af-
 fzony előtt; semmit se kérése, se fá-
 radsága által el-sem-is mulatott,
 hogy reá vehesse az Öreg Affzont
 fólgálatomra; de többre mindazon-
 által nem-vehette az állapotomon
 való fánakodásnál, a' melyet nékem
 heves indulatom okozott, ki nem-a-
 karván lépni soha is kötelességének
 határjából, 's nem-is itélvén helyes-
 nek az Affzonyának más (tsak a'
 Férjéhez tartozó barátságáról leg-
 kifsebb képzelődést-is) okozni. *Szá-
 lai* látván oly' ellenkezőnek lenni e-
 zen Affzont ezen dologban; és kö-
 vetkezésképpen, hogy semmi hasz-
 nomra nem lehetett, nékem tud-
 tomra sem adta ezen hibás lépését,
 mellyel nékem használni kívánt; mind-
 azon-

azonáltal ezen fejedelme nékem nagy hasznomra vált; mert az Öreg Afzony ^{166c.} fel-tett fándéka, és akarattya ellen-is mint-egy kéntelenített a' Fejedelem Afzonymnak tudtára adni mind azokat, a' miket halott az én hozzája való nagy ferezetemről, a' mely ezen okból esett; mellyet most néked Afzonyom! elé hozok.

A' Fejedelem Afzony észre vévén, hogy mindenkor, midőn vele szembe vagyok, szemem réá vagyunk függéztve; de éppen más módon mint másoknak, a' kiknek szint-úgy fereztséjek vagyon vele szembe lenni; látá hogy mindenkor mint-egy rezketve közelitek hozzája, és hogy véle egyfzer se szólhatok változás nélkül,— által látta, hogy különös okának kelletik ennek lenni.— Hogy ennek jobban végére meheszen,— kérdi az Öreg Afzonytól; ha

i66o. ha nem vette-é ö-is mind ezeket észre; valyon mit jelent ez? mert fenkit nem látok ilyen móddal hozzá-
 zám vifeltetni? — Az Öreg Afzony ezen váratlan kérdésre el-bámúlván, nagy háborodással felelt. Nem kellett több, hogy a' Fejedelem Afzonyban a' meg-tudásra való kívánságot fel-gerjezte, 's addig kényszerítette fok kérésével, hogy mondaná-meg vélekedését; mig mint egy kéntelen vólt meg mondani, hogy aztsak azt jelenti, hogy haláloson belé fzerettem, azt-is hozzá tévén, hogy a' Férjhez menetelének hire finte haláloamat okozta légyen. Az Öreg Afzony helyben mingyárt megbánta, hogy ennyit-is ki-mondott; de a' Fejedelem Afzony nem nyugodott a' mig a' betegségemnek állapottyát, és a' környül-állásait, a' mellyek nékem vezedelmemet okozták, rendel elé nem beféllette.

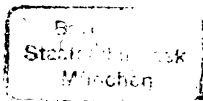
Ez

Ez éppen azon nap történt, a' mi-¹⁶⁶⁰idön a' Fejedelem Afzony töllem akarta ennek valóságát meg-tudni; — midön kérdezte, hogy mi okozta az ábrázatomnak haloványságát. Hízkelkedhettem tehát magamnak, hogy nekem-is volt rézem a' mostani elválásunkkor — a' köny-hullatásában; de még nem voltam bizonyos mit érez érettem szívében.

El-indula tehát a' Fejedelem Afzony Fejérvárra, Erdélynek Fő Városába. — Mi-is el-indulánk azon Tartománynak féleire, a' mely há-táros Hazánkkal, és a' mely Ma-gyar Országtól kaptasóltatott ehez; alig érkezhették *Barisai* Fejedelem oda, *Rákotzitól* újra két követek jö-vének, hogy reá vegyék *Kemény János*nak tett ígérétének bé-telleyesíté-sére. — Ha meg-ijedett a' Fejedelem a' majd nem erőszakos módjokon, mel-lyel ötet rá akarták venni, nem ke-

G

vés

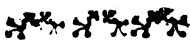

1660 vésbé bámult az Atyám, a' ki semmit sem tudott a' Fejedelem *Bartsui*-nak, *Kemény Fánossal* ez-iránt való befédgyéröl, bozskankodva értette, hogy ujra uj Fejedelem' válaftására fándékoznak; a' nélkül, hogy róla-is gondólkodnának, magát fok okokra-nézve érdemesebbnek tartván igazság-zerént a' válaftásra, mint a' kárkit-is azok közzül, a' kiket válaftásra ki-nevezhetnének.— Nem fokáig gondólkodott, hanem ellene mondott *Bartsui* Fejedelem gyengesége által ezen dologban véghez vitt minden dólgainak, meg-értetvén velle, hogy *Kemény Fánossal* egyezni nem egyéb vólna, hanem *Rákorzit* újra bé-helyheztetni, bé-hozni a' Törököket, Tatárokat; és végtére tulajdon magát, Háza népit, és barátjait bizonyos halálra; és a' Hazát végső és el-kerülhetetlen pusztulásra ki-tenni; — meg-érteté velle, hogy ha oly^o vé-

vélekedésben volna, hogy magát meg-^{1666.}
 nem tarthattya azon Méltóságban, a'
 melyre ötet a' fényes Porta emelte,
 folyamodgyék a'hoz, jövafollyon
 egy olyan zemélyt, a' ki annak ked-
 ves lehet, és ezen esetben válasszon
 egy olyant, a' ki ezen okból hozzája
 nagy háládatótsággal fog viseltetni,
 és nékie a' békefséges tsendes éle-
 tére mindeneket, a' miket tsak ma-
 gának kívánhat, fog szerezni. — Kön-
 nyen lehet ki-tanálni, hogy magát ér-
 vette; de a' Fejedelem ámbátor min-
 denekben habozó, de még-is nem
 vólt egész szándékkal, hogy a' Fejede-
 lemségről le-mondjon, azon-kivül-is
 azon fel-tétele, mellyet *Kemény János*
 nosnak tett, rézéről nem vólt olyan
 valóságos, valamint azt *Kemény János*
 hitte; tehát az Atyám minden hala-
 dek nélkül visszát borsátotta a' *Rá-*
kozzi Követtyeit, a'-nélkül hogy leg-
 kisebbet is, végezhettek volna a-
 zón

1660. zon dologban a' mellyért küldettek. *Kemény János* meg-neheztevé, fíntúgy mint *Rákotzi*, hogy fel-tételekben nem bóldogúlhattak, a' *Bartsai* Táborába hamis hitegetöket küldöttek, a' kik ottan hirdefsék, hogy *Bartsai* a' nékiek tett favának, igére-tének meg-nem állott, hogy *Kemény János* nem egyéb okból kívánna Fejedelemségre válaftatni, tsak hogy azt *Rákotzinak* által -adhassa, a' ki mindenkor igaz valóságos Fejedelme volt Erdély Országának, a' ki-is sokkal alkalmatosabb ezen Méltóságra, mint a' mostan uralkodó Fejedelem, és hogy *Kemény János* nem igyekeznék egyébben, tsak az Hazának, és minden a'hoz tartozandó részeinek jóván, bóldogságán, és békeféségén; és hogy ö a' Fejedelmi név alatt nem kívánna más lenni, tsak *Rákotzinak* Hadi Vezére, és Hely-tartója az Orzáglásban. — Hogy ezen volt Fejedelem minden

den ferentsétlenségei mellett-is bá-
torságát még annyira el-nem veztet-
te légyen, hogy békével meg-zen-
vedhesen mást uralkodni helyette,
és ha *Bartsuinak* a' Törökök Pártfo-
gói:— *Rákótzinak* az egész Magyar Or-
szág, és a' Római Császár-is védelme-
zői léfnek, hogy meg-tarthassák bi-
rodalmában, a' melytől igazság-fe-
rént meg-sem lehetett volna fojta-
ni; ilyen és e'hez hasonló hirdet-
mények, és a' *Rákotzihoz* való ré-
gi hajlandóságok-is nem kevésbé o-
kozták a' Neméseknek, és Széke-
lyeknek (a' kikből áll Erdélynek leg-
nagyobb vitéz rendeinek ereje) a'
Bartsai Fejedelemtől való el-idegene-
dését, ellenben *Bartsai* Fejedelem-is
mindenkor dólgaiban habozó lévén,
nem éleztette a' népnek szívét jó té-
tivel, a' mellyekkel bizodalmodat
meg-nyerhette volna, soka el-kéred-
zettek táborából, kiknek kéréseket

166. nem bátorkodott meg-fegni, foka-
el-hagyták minden engedelem és je-
lentés nélkül; — még panaszolni sem
bátorkodott ezek ellen; mely által
a' dolog annyira ment, hogy rövid
napok alatt, Tábora annyira meg-
gyengült, hogy kéntelen volt a' tá-
borozást félben szakítani, és magát
valamely erősségbe bé-vonni, az jól-
segítségét várhatna, a' mellyet csak
a' Töröktől remélhetett. — A' mi hát-
ra vonásunk, vagy is inkább el-fala-
dásunk Fejérvárnak volt, az hová a'
Fejedelem Afzony, — a' mint már
feljebb meg-irtam, vette volt ma-
gát, — Ki-mondhatatlan volt az örö-
me Fejedelem *Bartsainak* a' Fejede-
lem Afzonymnak látásában; az enyim-
sem kisebb.

Mivel itten alkalmatosságom va-
gyon Gyula-Fejérvárról szólanom;
három Vár van az egész Magyar Bi-
rodalomban Fejérvár nevezettel. Az

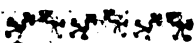
első

Székes Fejérvár, mely-is Magyar 1660.
 Országának voltaképpen Fő Városa ;
 ámbátor Buda a maga erősségeért
 mostan a' helyet tartatik. — A' má-
 sodik ezen névvel Nandor Fejérvár,
 Tót Országának Fő Városa, igen es-
 méretes a' sok ki-fenvedett ostromai-
 ért. Az harmadik Gyula Fejérvár, a'
 mely-is eleitől-fogva mindenkor Fő-
 városa volt Erdélynek, és egy Püspök-
 ségnek Széke, a' ki-is egyedül vette e-
 zen egész nagy Tartománynak Déz-
 máját, de a' mióta a' Románo Catholi-
 cufoknak fájama igen meg-kevesedett,
 ezen Püspökségnek jövedelme által-
 adotta' Reformatus Fejedelmeknek,
 (kik-is majd két-fáz eftendőtől-fog-
 va kormányozzák ezen Tartományt)
 mely-is a' nagyobb részét tézi a' Fe-
 jedelem maga fájamára rendelt jöve-
 delmének.

Ez ennek-előtte igen nevezetes,
 hires, és nagy érdemü Hunyadi

1660. *Fánostól* akkori volt Vajdától meg-erősített Város volt; nem-is lévén oly' nagyon ki-terjedve, könnyebben meg-erősíthetett; de akármilyen volt akkor, mostan romlandó félben vagyon, és a' mit az ember még abból láthat, csak egy nagy rendetlen Kastély, a' melyben a' Fejedelem lakik, mikor itten múlt. Ezen épület el-vagyon takarva egy nagy töltéssel; jobbról, balról két nagy bástyákkal, mellyek-is még igen jó állapotban állanak; nem különben az ezek között lévő töltés-is; de a' fő épület egészen minden óltalomtól fedetlen áll arról a' rézről, a' melyről a' Város meg-romladozott. Meg-maradott még egy igen szépen épült nagy Templom, a' mely-is az-előtt Chatedralis Temploma volt a' Püspökségnek, ezen ékes roppant, és mint egy büfke alkotmány, valamint a' Város-is, azon *Hunyadi Fánostól* hires nagy Hadi Vezér-

zértől, Hunyad Vármegyébe a' Ke-^{166n.}
nyér Mezején meg-veretett Törökök'
zsákmányából nagyobbított. Ot-
tan láthatni-meg azon hires *Zápolya*
János Magyar Ország Királyi Hertzeg
Kis Afzonyoknak Koporsó Köveit,
a' kitől Első Ferdinánd Magyar Or-
szágot el-foglalván, által engedte né-
kie Erdély Országot azzal a' Tarto-
mánnyal, melynek Temesvár Fő Vá-
rosa. Nem-külömben láthatni *Bátori*
Fejedelmeknek Temető helyeit, de
a' mellyek az azokra való kevés vi-
gyázás által szinte végső pufrulásra
jutottak, a' *Hunyadi Jánosét*, ez van
közönséges köből alkotva, fel-emel-
ve a' földtől mintegy tizen-nyóltz
hüvelyknyire, a' köven tsak ez a' ke-
vés szóból álló Koporsó irás (Epita-
phium) van: *Hic iacet Jobannes de*
Hunyad Itt fekszik Hunyadi Já-
nós. Ezen Templom ámbátor igen
ékes, mostan még-is el-vagyon hagy-

1660. va, semmi Isteni szolgálat benne nem tartatván. A' mely része az-előtt a' valóságos Város volt, most csak külső város; — igen népes és tekintetre méltó; — és a' mi itten különös az, hogy minden lakosok Románo Catholicusok, a' hól Religiojokat (Vallásokat) szabadon gyakorolhatják egy igen szépen épített Templomokban.

Ezen dolog nem is tétzhetik tsurdálkozásra méltónak; mivel Ország-Pörvényeszerént négy-féle Religio van, a' mellyek is szabadon gyakorolhatják Isteni szolgálatjokat; de azt is mondhatni, hogy a' Catholica Religio-t elsőnek tévén, a' kik ebben vannak, igen kevés számuak. A' második a' Reformatusoké, mely is többnyire minden Nemeseké, és első rendűké. Az Harmadik a' Lutherana, a' négyedik a' Száfoké, kik is nagy részt lakják Erdélynek. A' negyedik az Ariána; vagy a' mint magok nevezik

vezik az Unitaria; de a' fámok ezek-
nek igen meg-fogyott.

Bartsai Fejedelem alig vehette-bé magát Fejérvárra; újra követség jöte *Rákóczytól*, a' kik erősen sürgették bé-tellyesítését azon végezésnek, melyet tett vala ennek-előtte *Memény Jánossal* a' Fejedelemség' által-adásáról. De *Bartsai* csak biztatni akarván sikeretlen remánységgel, újra az Atyámat **BETHLEN JÁNOS** el-hivatta, hogy fejedelmére leane, megmenekedni ezen Követektől, — minden velek való végezés nélkül, és valójában az Atyám tudokra-is adta nékiek, hogy mind ezek az egyezések meg-nem eshernek, és semmi jó ki-menetelek nem lehet a' Fényes Porta tudta és akarattya nélkül, és így ezen mostani követségnek sem volt több sikere, mint az előbbieneknek. En ugyan nem tudom mi történhetett a' Fejedelem és az Atyám között

1660. közt együtt való conferentziájokban; de hihető hogy az Atyám arra öf-
 tönözte a' Fejedelmet, hogy ha va-
 lósággal le-akarna mondani a' Fejede-
 lemségről, engedgye nékie által, biz-
 ván, hogy a' Török Portától-is en-
 nek helyben-hagyását meg-nyerheti.
 A' Fejedelem nagyon meg-ütközött
 ezen elé adásán az Atyámnak. Ezt
 annakutánna tudtam-meg, meg-is pa-
 nazólta a' Fejedelem Afzónynak,
 mindazonáltal ennek semmi követke-
 zései sem lettek. A' Követek alig
 érkezhettek vizfá *Rákotzi*hoz a' *Bar-
 tsai* Fejedelemtől vett kedvetlen fe-
 lelettel; *Rákotzi* azonnal tudtára ad-
 ta *Kemény Fános*nak Fő Vezérjinek,
 hogy Hadát egyben-gyűjtse, és fiet-
 ve mennyen Fejérvárnak, hogy *Bar-
 tsai* Fejedelmet hirtelen meg-lepje,
 és kényszerittse akár szép, akár erőza-
 kos móddal a' Fejedelemségről le-
 mondani. Ezen dolognak híre mely
 nem

nem fokára közönségsé lett, kén-^{1660.}
zeritette *Bartsai* Fejedelmet Fejér-
várt el-hagyni; és bizodalmasabb
helyre magát, úgy mint a' Dévai Vár-
ba vonni, mely is két napi távúl-
ságra van Fejérvártól Hunyad Várme-
gyének közepén, nem melege a' Te-
mesvári útban levő úgy nevezett
Vas-kaputól. A' Fejedelemnek ren-
detlen rendelései, e'hez járulván a'
Kolika által okozott egészségtelensé-
ge is, egy néhány napokig késleltet-
ték el-indulását. — Az Hivatalom
mely is zemélyéhez kötelezett) hoz-
ta magával hogy forgalmatosabban
mellette légyek, mint akármikor más-
szor, — Nem is tudom mi okból, azt
kivánta, hogy mindenkor mellette
légyek, ámbátor mások is elegen vól-
tak segedelmire; úgy tettett nékie
mintha én körüllette mindeneket al-
kalmatosabban vinnék véghez, mint
mások, — én tehát büntelen az ágya
mel-

1660. mellett voltam, de ez a' főlgálat mely nékem más környül-állásokban igen alkalmatlan lett volna, mostan azt a' gyönyörüséget okozta, hogy a' Fejedelem Afzonyt minden szempillantásban láthattam, de mit nem-is tselekedtem volna én ennek meg-nyerésére? Meg-nem-is szüntem azzal főmeim jeleivel leg-érzékenyebben, és érthetőbb, a' mennyire töllem ki-terhelhetett, befélleni. Láttam, hogy észre-is vette, de semmi jelt nem adott, melyből el-hitethettem volna magammal, hogy azzal nékie kedvét találom, de még ellenkezöül, nékem úgy tetézett, hogy igen főrgalmatosan el-kivánta kerülni főmembe való nézését, mellyért némelykor magamat oly keserves környül-állásokban találtam, hogy maga a' Fejedelem előtt-is nem titkólhattam fájdalmimat; de ez nagyobb el-völt foglalva maga dolgai iránt, mintsem azt észre vehette volna.

Elég az, hogy egészsége valamennyire helyre álván, az Hertzeg Afzony-is, a' ki füntelen nagy forgalmatofsággal hozzája vífeltetett, vidámabb ábrázattal, és nyugodtabban látzatott lenni, mely-is a' Fejedelmet vigasztalta; éngem' pedig nagyon gyötört. Ézre vévén a' Fejedelem Afzony-ez-iránt való bánatomat, látám egyker, hogy egy darabotska ideig zemeit réám fegezvén, nagy hahatával azonnal nevette, más aprólékos dolog' mentségeivel, de midőn ézre vette, hogy az én zavarodásom ez által nagyobbadik, el-méné szobájába, és éngem' oly' állapotba hagyta, a' mely bizony benne-is szánakozást okozhatott. Azon estve ismét eljövén csak egy Afzonymságtól kísértetve, hogy szokása-zerént meg-tudakozná a' Fejedelemtől, ha volna-e kedve vatsorálni. A' Fejedelem újra háborgattatván a' Kolikától; melyért-is

1660. lyért-is egy párnát kellett feje alatt tartanom, a' mellyen el-is alutt.— A' mi ágyaink Afzonyom! a' Nap-keletiek' fokása szerént minden superlátok nélkül valók.— A' Fejedelem ágya a' betegsége miatt nem lévén semmihez támasztva; azért hozzá férhettem hátulról, hogy tarthassam párnáját. A' Fejedelem Afzony tsendesen oda közelítvén, 's akarván meg tudni, ha a' Fejedelem (a' ki-is a' más oldalára fordult volt) aluszik-é, éppen az ágyához jöve, keresztül nyújtván, és a' párnára (mellyet tartottam) tévén karját,— a' keze oly közel esett ortzámhoz, hogy minckelőtte megfontoltam volna, hogy vehetem-é azon bátorságot, megtsóköltam hirtelen kezét.— Irhatom néked Afzonyom! hogy azt oly' nagy érzékenységgel, és gyönyörüséggel tselekedtem, hogy képzelni sem lehet, ha csak valaki minden erejét a' fere-

fzeretnek nem érzette. A' Feje-^{1660.}
 delem Afzony tsendesen vizzá von-
 ván karját a' nélkül, hogy valamit szól-
 lott, vagy ellenem neheztelését mu-
 tatta volna, ki-méne a' fobából, és
 vizzá sem jött azon éjtzaka. A' Fe-
 jedelem másként változtatván fek-
 véfit, nekem-is idöt engedett min-
 deneket fontolóra venni, az én mé-
 rézségemről, mellyet a' Fejedelem
 Afzonyomon mostan el-követtem,
 magam magamat meg-ítéltem oly'
 nagy vakmerőségemért, — gondól-
 tam hogy eleit vegyem el-fökésem
 által a' Fejedelem ez iránt való ha-
 ragjának, ha meg-tudja ezen magában
 ugyan kitsiny, de réája, és fzerelmé-
 re való nézve igen vétkes tseleke-
 detemet, mert éppen nem kételked-
 tam, hogy a' Fejedelem Afzony
 meg-ne panaszolja mihelyest véle le-
 het. Bizomnyal nem akarta álmát,
 nyugovását háborgatni, így gondól-
 kodtam

H

kodtam

1660. kodtam magamban, de mihelyest fel-
 ébred,— elég-tételt fog kérni az én
 vakmerő bátorságomért, és így kén-
 telenittetem az udvart el-hagyni, e-
 gész életemben meg-leflek fojtva e-
 zen drága személynék látásától azért,
 hogy a' hozzája tartozó tiztelet ellen
 vétkeztem, és senkit sem-is vethe-
 tek okául szerentsétlenségemnek, a'
 mely engemet meg-fojt azon egyet-
 len egy meg-elégedésemről, mellyet
 szeretemben remélhetek vala; csak
 tsupán magamat — — — ISTENem!
 mit mivellyek ha többé nem látha-
 tom! Meg-halok— és a' mi leg-ír-
 tóztatóbb, hogy kétségben esés nél-
 kül meg-sem halhatok; mivel meg-
 bántottam Fejedelem Afzonyomat,
 és meg-érdemlettem haragját. — Il-
 len zomorú gondólkodásokkal töl-
 tém-el az éjtzakának hátra lévő ré-
 fít; mihelyt meg-viradott le-menék a'
 kertbe nyughatatlanittatván bal álla-
 po-

potomnak meg-gondolásával, melyet nekem a' szerentséden Fatum (történet) már kézitt. — A' Fejedelem Afzony meg-látván engem' a' Fejedelem' szobájából, a' kinek-is igen jókor jött vala látogatására; — Igen szomorú ábrázattal, és mély gondolattal el-merülve sétáltam; — Mejőve a' kertbe, bizonynal hogy annál jobban ki-tudhasza gondolatomnak módgyát; — el-jőve tehát kevés Afzonyosságoktól kísértetve; ezek közül-is némelyeket egy más szin alatt vízfá küldé. Mihelyest meg-látram, nem kételkedtem már veztemről; és hogy bizonynyal nem jött egyéb okból, hanem hogy el-zárattatásomat és tölle holtig való el-távozásomat parantsólja, mindazonáltal (egy darabotskáig sétálván, egy Tserefnye fához ment, melytől én nem mezfő állottam, tsak két, vagy három Afzonyóság lévén velle) meg-föllita;

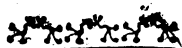
H a

a' ka.

1660. a' fava minden érzékenységet fel-
 ébredt; refketve közeliték hozzá-
 ja, parantsola hogy tserefnyét fed-
 nék fámára, mellyet-is meg tsele-
 kedtem, igen keveset vett azokból,
 többnyire mind a' vele lévő Afzony-
 ságoknak adta; az alatt a' fín alatt
 hogy távulabb febbeket lát, oda vi-
 ve fedésére.— A' mi kereteink Af-
 zonyom! nem óly' pompások, mint
 Frantzia és Olaf Országban, (mellye-
 ket ottan álmélkodással láthatni)
 többnyire sűrűn, és minden rend
 nélkül ültetett fákból állanak; a' köz-
 te lévő utak-is igen keskenyek,
 úgy hogy az abban való sétálásban
 nem könnyen veheti az ember egy-
 mást észre.— A' második Tserefnye
 fától a' hová éngem' a' Fejedelem
 Afzony vezetett, a' harmadikhoz
 küldé, annyira, hogy már jó távúl
 estünk azon Afzónyságoktól, a' kik
 az első fánál a' Tserefnye fel-fedé-
 sével

sével múltak; midön gondolta volna, hogy azoktól nem hallathatik, ^{1660.} így szóla hozzám: Minden nap tapasztalom a' fámtalan jelekből, hogy mint-egy tudtomra akarod adni hozzám való nagy fzeretetedet; tegnap-is óly' vakmerőséggel vóltál, hogy kezemet meg-tsókóltad, és már kezdek attól-is tartani, hogy ennek-utánna még annyi hatalmod sem lesz önnön magadon, hogy magadat ennek nyilván való ki-jelentésétől meg tartóztassad, a' mely nékem kedvetlenséget, néked pediglen veszteted okozni fog. Tanátslom tehát tenéked: Fójts-meg fívedben minden leg-kifsebb olyan gondolatokat, a' mellyek egy ilyen helytelen érzékenységet benned gerjeszhetnek, hogy ha pediglen nintsen annyi erő te benned, vagy fándékok, hogy egy ilyen helytelen, és jövendő életednek ártalmas fzeretetet meg-fojtani

1660. tani tudj, avagy akarj; tehát leg-tanársofsabb, hogy az Udvarunktól el-távozzál; — tsak háfontalan hizek-kedő reménység volna el-hinni, hogy én valaha helybe hagyom ezen az-én betsületemnek, és a' te jóvad-nak ellenkező érzékenységet, és hogy a' te hozzám viseltető fzerete-vednek jeleire érzékeny lehessék; — tudod hitbéli kötelefségemet, hálá-datofságomat az én Férjemhez a' Fejedelemhez. Vétkes háládatlanság lenne részemről, ha meg-nem esmér-ném, és meg-nem vizontagólnám az-ő künet nélkül hozzám viseltető fe-tertetét; küny-meg tehát az illye-nektől, a' mellyek nékem végtére alkalmatlanokká is válnak; — vagy tölt-tem távozzál, és vedd eleit fzeren-gszétlenségednek, a' mely-ellened va-ló haragomat is okozhattya. — Ezen-utótsó favár oly' Felséges, és egy-fersmind kegyes hangon mondotta:

hogy

hogy egész bizodalommal nékie eze-
 ket felelni bátorkodtam: Nintsenan-
 nál igazabb Kegyelmes Afzonyom!
 hogy én téged' szeretlek, és hogy
 lehetetlen többre vinni egy tisztelt
 szeretetet; mint az enyim. Ennek o-
 ka a' te nagy érdemeid, és lépsé-
 ged, és az én forsom már a' milyen
 lehet; de az-is nem kevésbé bizo-
 nyos, hogy az a' haláloamat paran-
 tsólná, a' ki engemet látásodtól örökre
 meg-fosztani kíván! nem kell egyéb
 csak ezen fáadékokban való meg-
 maradásod, hogy meg-bozszúld vak-
 merő indulatomat: A' Férjhez me-
 netelednek csak a' hire-is engem' a'
 firomnak féltére vezetett; az hon-
 nan-is akaratom ellen vízfá vontak,
 az én ábrázatomon való halóvány-
 ság még most-is fomorú; és tsalha-
 tatlan bizonyosága annak. Hogy életo-
 met kedvellem, nem egyéb az oka;
 hanem hogy szerentsém volt egy oly'
 Hiva-

1660. Hívatalt el-nyerni, a' mely nékem fokzör azon örömet űerzi, hogy téged' láthassalak. — Lehetetlen Kegyelmes Afzonym le-mondani űeretetemröl; — tsak az az egy gondolat-is: Tölled távozni! — nékem már-is óly' keserves, hogy halálomnál, egyebet nem óhajthatok kinaimnak rövidítésére. Valójában ábrázatom eléggé ki-is mutatta űivemnek gondolattyát, a' mellyet nyelvem mostan meg-magyarázott; — Könnyen lehetett láthatni azon halálos űínekkel le-festett kétségben esésemet. — A' Fejedelem Afzonym maga-is látzatott meg-űánni. De hát valójában monda nékem) mit kívánű töllem? Már nem kételkedhetvén a' űereteted felöll, meg-űenvedhetlek-é téged' az ilendőség' meg-sértödése nélkül űeméllyem mellett? Ki-tehetem-é magamat a' te űemeiddel való fok intéseidnek, — befédidnek — bátorságod-

godnak, melyre téged' a' vak fere-^{1860.}
 lem ingerelhet? — Nem! — Afzó-
 nyom! felelek, soha nem kívántam,
 és nem is kívánnék élni, ha leg-kis-
 sebbet-is őllyat mivelnék, a' mel-
 lyel magamat előtted unalmasá té-
 gyem, és tégedet meg bántsalak; —
 én mind azokat a' kis jeleket, mel-
 lyekkel mostan egem' vádólóz, és pi-
 rongatóz, nem egyéb okból tseleked-
 tem; tsak hogy veled meg esmértes-
 sem az én fzerentsétlen fzeretetemet.
 Mentsenek-meg éngem' az Egek,
 hogy valaha' tsak leg-kifsebb fándé-
 kommal-is meg-kivánnám sérteni fed-
 hetetlen és mindenektől betsültetett
 erköltsedet, a' mellyet én rézfem-
 röl-is nagyobbra betsüllök mintsem
 hogy kifsebbíteni kivánnám. — Már
 eléggé meg-vagyok nyugodva, hogy
 tudodrá adhattam az. én hozzád va-
 ló nagy érzékenységet, mellyet a'
 te nagy érdemed bennem gerjeztett,

H 5

tsak

166a. csak az az egy éhajtásom: Méltó-
 rafsál tudtomra adni, ha méltatlan-
 nak tartasz-e ezen ajánlásomat hely-
 ben hagyni, hogy mingyárt ezen ó-
 rában magam magamat meg-büntes-
 sem. De ha a' minden reménység-
 nélkül való szeretet; — a' leg-alázato-
 sabb rabság előtted nem léznek ked-
 vetlenek; fogadom és esküöm né-
 ked mind azokra, a' mik leg-fen-
 tebbek, leg-meg-sértetlenebbek, hogy
 meg-fójtom szívemben a' leg-kifsebb
 kívánságaimat, mellyek kedvetlenség-
 gedre lehetnek, és hogy soha, sem
 feneimből, sem befédeimből, sem
 rselekedeteimből, ilyast nem fogz
 tapasztalni, a' mely leg-kifsebben-is
 gyanut adharna éretted szívemben o-
 kozott tizta égő szeretetemről.

Tovább itten veled lennem, mon-
 da a' Fejedelem Afzony, nem lehet,
 betsüllöm gondolatidnak módgyát,
 és meg-esmérem érdemeidet; de
 még

még bizonyosá nem tehetlek, hogy 1660. helyben hagyhatom-é ezen leg-tíz-cább ézimekkel le-festett érzékenységedet. Légy itt ezen kertben a' Fejedelem' le-fekvése után, akkor meg-értheted az én vélekedésemet; — Könnyen lehet képzelní az én örömemet, meg-elégedésemet, a' Fejedelem Afzony' hozzám mutatott kegyességéért, és hogy nékem maga jó fán-tából rendelt időt adni méltóztatott. Ugy el-is voltam az örömtől ragadtatva, hogy még most sem rajzólhatom-le akkori vólt külömbb-kü-lömbb-féle indulatimat. Hogy, hogy (mondám magamban) az a' Fejedelem Afzony, a' ki mind' eddig csak jelét sem akarta mutatni hozzám való kegyességének, nékem bizonyos helyet rendelt a' vele való találkozás-ra, és parantsólja ezen kertben meg-jelenni, hogy maga valóságos gondolatyát ki-nyilatkozta, mit nem re-

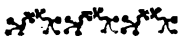
1660. remélhetek ezen éppen különös és nem várt kegyelméből? Bizonyyal könnyen képzelheted AÉzönyom! az én nyughatatlanságomat ezen fzerentsés órának el-jöveteléért.

Meg-jeleném tehát a' kertben, finte négy órával elébb a' rendelt időnél; — itten ment lévén minden más gondolatoktól; szabadon botosátám minden képzelődéseimet, és ezer 's meg ezer külömbb-féle végzésekét tettem a' vélt fzerentséről, a' mellyek valósággal tsak az én képzelődésemben vóltak; még-is úgy el-vóltam ezekkel foglalva, hogy (ámbar finte két óráig ezekkel foglalatoskodtam mint már valósággal bizonyosokkal) oly' fzerentsés állapotban véltem magamat lenni; mint midön semmi ellenkező elé nem adhattya magát az ember kivánságának. Illyen képzelt kellemetefségekkel hizelkedtem magamnak; de
nem

nem fokára ezeknek minden ok nél-^{166o}
 kül valóságát tapasztalnom kellett;
 mindazonáltal tellyes lévén ilyen
 kellemetes álmadozásokkal a' kert-
 nek végére jutottam; bé-menék egy
 régi Lugosba, az hól-is egy kö-pad-
 ra ülvén, magamat még mind az eddig
 volt helytelen képzelődéseimmel ke-
 tsegtetvén, el-aludtam, mely alatt
 mind azok, a' miket képzeltem é-
 metten, oly' elevenen elé adták ma-
 gokat az én már fel-hevült képzé-
 lődésimben, és oly' kellemetes álom
 látást okoztak, hogy az aluvásom-is
 jó darab ideig tartván, a' rendelt i-
 dőn el-múlattam a' rendelt helyre
 meg-jelenni. A' Fejedelem Afzöny
 mindazonáltal, a' kinek részéről fok
 érdemes dolgok voltak velem köz-
 leni valók, el-nem múltatta a' ren-
 delt helyre és időre meg-jelenni,
 nem kevésbé tsudálkozván engem'
 oly' mély álomtól el-nyomattatva
 len-

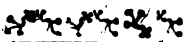
kezésüek, hogy meg érdemlik töl-
led a' tsendes vért, és figyelmetes-^{1660.}
séget; de oly' meg-háborodva lát-
lak, hogy ha előre tudtadra nem ad-
tam volna, hogy néked fok mon-
dani valóm vagyon; bizonyára mos-
tan néked meg-fem mondanám.

Ez alatt Afzonyom! idöm volt az
én helytelen, és ok nélkül való kép-
zelődéiekkal tellyes elmémet hely-
re-hozni.— Meg-követém az én gyö-
nyörü Fejedelem Afzonyomat, és
engedelmet kérék a' helytelen álla-
potról, melyben engemet talált, el-
nem titkólván előtte az okát, hogy
a' hozzája vífeltető fzerelemről vele
szabadoson való befélgetésnek remén-
sége, és a' tulajdon magam fzerete-
te kelemetesen hizelkedett képze-
lödéfemnek, de milyen volt az én
álmélkodásom; a' midön a' Fejede-
lem Afzony ki-jelenté, hogy éppen
más tárgyrol fűkség mostan befél-
lent

1665. leni, nem a' fzeretetről; mert mi, mon-
 dá, mostan az időnek óly' környül-
 állásaiban. vagyunk, a' mellyekben
 a' dólgek fokkal fontosabbak. Tudd-
 meg hogy nekünk mentől elébb in-
 nét Dévára kelletik költöznünk. Az
 én Férjem a' Fejedelem, nagyon meg-
 vagyon terhelve a' mostan tsoporto-
 fon halmozott dólgekkel, és az el-
 lenségeinek mozdulásával, kik-is már
 marsban vagynak, hogy ötet itten
 Fejérvárt lephessék; azért kéntelen
 innét ki-menni, hogy magát a' fel-
 tételektől meg-menthesse; de még
 többet mondok, az Atyádnak sem
 kezd már hinni, el hitetvén magá-
 val, hogy az-is, valamint más töb-
 bek-is ötet a' Fejedelemségtől meg-
 kivánná foztani. — Meg-vallom azt is,
 hogy a' Fejedelem maga ád alkalma-
 tofságot, mind az ellenségeinek mind
 a' mellette valóknak ilyen fándék-
 kal lenni. Ö álhatatlan és határo-
 zat-

zatlan a' maga kändékiban, azért i^{1660.}
gen könnyen látzatik azoknak favá-
ra hajlani, a' kik nékie a' Fejede-
lemség' le-mondását javasólják. —
Magad-is jól tudod a' *Rákótz*i Feje-
delemtől egy néhány ízben a' Feje-
delemség' le-mondásáról tett (*propo-
sitiokat*) fel-tételeket, hogy mely
meg-elégedve látzatott halgatni, már
mostan *Rákótz*i, a' ki bizonynal meg-
van gyözetetve a'ról, hogy a' Tö-
rökök soha helyben nem fogják hagy-
ni az ő Fejedelemségre való vízfá-
jövetelet; azért mostan *Kemény Já-
nossal* az ő előbbeni, de kivált Len-
gyel Országban vólt Vezérével, a' hól
az egész Seregét el-veztvén, ez-is ot-
tan el-fogatott, és Krimiába vitetvén
a' *Tatóroktól* rabságba, és onnat mo-
stan nagy sáttzal ki-váltván magát és
vízfá jövén előbbeni Urához; már
mostan ezzel egyet ért, hogy ez ma-
gát *Einlésből* tétesse Fejedelemnek,
és tsak

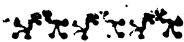

1660. és tsak a' nevét visellye, és a' va-
lóság *Rákotzinál* maradgyon.

Ezek vóltak az elé-tételek, melyeket tettek vólt Fejedelem *Bartsainak* az én Férjemnek, melyről-is foktanátskozás tartatott a' Tanátsofsái és a' *Rákotzi* Követtyei között. Az Atyád mint az Orzágnak első Tanátsofsa, és Cancellariusza is a' Fejedelemnek, mindenkor ellene állott ezen elő-tételeknek, és ellene fegezte magát minden ezen dolog iránt tett tanátskozásokban; eleibe adta *Bartsai* Fejedelemnek, hogy akár-milyen egyezésre lépik-is *Rákotzival* és *Kemény Fánossal*; e're soha a' Török Portától engedelmet meg-nem nyerheti; sőt magára vonnya a' haragját és bofzu-állását, mindazonáltal az Atyád azt terjesztette eleibe; hogy ha ugyan-tsak maga jó fántából leakarna mondani a' Fejedelemségről az okból, hogy annak-utánna tsendesen

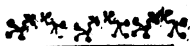
desen, nyugodalmason 's magánoson¹⁶⁶⁰ élhessen, oly' vigyázással legyen a' Fejedelemség' lemondásában, hogy meg-ne gátoltassék feltett fándéka' el-érésében. Ezen okból válaázkon egy oly' zemélyt, a' ki hozzája igaz szívvel viseltetik; e-re előre az engedelmet nyerje-meg a' Fényes Portától, és annak ajánlja azon zemélyt, a' kit maga helyett ebben akar helyheztenni; és így bizonyos-is lehet, hogy kívánt tzelját el-érheti, és tsendétségben, békefésgben élhet hátra lévő napjaiban. Könnyü vólt ki-találni, hogy az Atyád önnön magát értette legyen. A' Fejedelem ámbátor ezen dologban határozatlannak láttatik lenni; de még-is bizonyos az, hogy nintsen valóságos fándéka a' Fejedelemségről le-mondani, semmit nem kételkedik már abban, hogy az Atyád egyet ne értene Ellenségeivel,

I a hogy

1660. hogy különös fortélyok által magát Fejedelemnek tenni ne fándékoznék, és ámbár ekkor az iránt Atyádhoz semmi kedvetlenségét nem mutatta; de nékem azon titkos tanátskozásból ki-jövén, mingyárt panaszlá, hogy milyen szerentsétlen; mert azok-is, a' kiket hozzája leg-hivebbeknek gondolt, nyilvánságosan meg esmértették magokat, hogy személyes kárát kívánnyák.— Mind ezekért bányia, hogy ennyire még bízta legyen az Atyádat BETHLEN JÁNOST, mostan láttya magát mindazoktól-is, a' kikhez leg-több jókkal volt, el-árúltatva lenni; és tám azon nap mingyárt Hivatallyából el-is bortsátotta volna; ha én eleibe nem terjeztettem volna, hogy nállánál egy fints értelmesebb, tehetösebb minden dólgoakra, akár a' Portával való egyefség, akár az Ország' kormányozására való-nézve, mely-is mostan nagy zürzavarban, és
 még-

meg-hasonlásban vagyon. — Helyben ¹⁶⁶⁰ hagyta; de még is panaszlózkodott, hogy mind őllyanok vagynak mellette, a' kik vágyódnak ötet a' Fejedelemségtől meg-foztani, a' melyről néki semmiképpen nintsen fándéka le-mondani, ha-életében kerülné-is. Én úgy vélem, ezen utolsó szavát inkább csak ez' okból mondotta, hogy vigasztaljon azon bánatomban, mellyet nékem okozott a' legnagyobb ellenségeivel való tanátskozása, a' kiknek csak a' volt a' feltételek, hogy a' Fejedelemségtől megfozták. A' mit tölle meg-nyerhettem csak e' volt, hogy minden, és tám méltó gyanu mellett is meghagyta Atyádat minden Hivatallyában, őlly' reménységget, hogy ennekutánna háládatofsabb lézen az hozzája mutatott sok jó-téteményiért; a' mellyekre érdemetlenné tézi magát, ha ennekutánna-is hűségte-
I 3 len

1660. len lézen. Ezek azok, a' miket néked tudtadra akartam adni ezen töllem ki-rendelt helyyen.

A' Fejedelem Afzonymak ezen befédgye, a' mely éppen ellenkező volt az én előre tett képzelődésemmel, mellyet reméllettem; elégtelené tett egy darabotska ideig meghálálni az Atyám iránt tett fölgálatyát a' Fejedelem Afzonymak; rézemről-is nagyon hasznos volt; mert engem' is illetett volna szerentsétlensége, — én-is kéntelen lettem volna mostani hivatalomról lemondani, mely-is kötelez föüntelen a' Fejedelem mellett lenni, és ez-által szerentsém adatik a' Fejedelem Afzonymal fööllani; vagy leg-alább gyakran azt láthatni; — és ha ezen tsekély minden haszon nélkül való vigasztalástól-is meg-fosztattam volna; bizonyan életemben került volna. Nem fokára mindazonáltal helyre jöttem
azon

166. sának, a' melyről a' Férje minden álhatalansága 's bizonytalansága mellett-is le-nem mond jó akarattyaából; hanem ha ellenségeinek erőzaka által; réám-nézve pedig a' mostani környül-állások nem engedik, hogy halgathassa az én hiában-való és éretlen befédeimet; és valójában el-is ment, kísértetve a' kedves Öreg-Afzanyától. — Az ő hirtelen töltem való el-távoztása, és mind azok, a' miket tölle értettem a' nélkül, hogy azokra felelhettem volna, nékem igen fájdalmas, és különböző gondolatokat okoztak azokról a' melyeket kevés órákkal ez előtt a' feteret nékem sugarlott 's okozott vala; mindazonáltal reménységemet még sem vesztettem-el; — a' feteret erőfitett és annyira ketsegtetett, hogy el-hittem magammal, hogy ezen gyönyörűséges zemély bizony nem egyéb okból kívánta az Atyám' el-távozt.

voztatását meg-gátolni; hanem hogy ^{1666.} ezzel el-ne vetesse a' Fiában egy hozzája nagy hívséggel víveltető szolgáját.

De térjünk vissza Rákotzihoz; ennek az egész feregivel való közelgéséről való hírek nem engedték *Burtsai* Fejedelemnek Fejérvárt továbbra-való mulatását;— mingyárt-is jobb és drágább vagyonnyait gyalog katonái vigyázása alatt meg-indította, és két napok-után maga is a' Fejedelem Afzonnal, és egész Udvarával, minden Lovas Seregeiről kísértetve meg-indult, és vette útját Déva-felé, a' mely-is két napi járásföld Hunyad-Vármegyének finte széllyén.— Oly' sükséges-is volt a' fiető menetel, hogy csak hat órával e-lébb veheté magát-bé ezen Várba, a' *Rákotzi* Fejedelem' oda érkezése előtt, a' ki-is ötöt az egész Seregével körgette, és ha csak a' Lovaságot

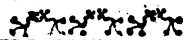
1660. got vitte volna magával, bizonynyal
 el is foghatta volna, minek-előtte
 magát ezen Várba vehette volna. Lá-
 ván *Rákotzi* hogy ezen fel-tett fán-
 dékában nem bódogúlhatott;— a'
Bartsai Fejedelem részén lévő Ne-
 meseknek vagyonnyok fel-dulásában
 bofzúltá meg. Hunyad Vármegye,
 a' mely-is mintegy két kis mértföld-
 nyire kezdődik Fejérvártól (ittén van
 azon kis Város Vintz, a' melyben lé-
 vő Kastély hires az Első FERDI-
 NÁND alatt *Martunusius* Car-
 dinalis ottan való meg-ölettetése ál-
 tal) egy hořzu és igen keskeny völ-
 gyel, Nap-nyúgot felöl nagy, és me-
 redék Hegyekkel környül-vétetve,
 mellyeknek-is gyökerinél foly az or-
 fágban lévő leg-nagyobb folyó Víz
 a' Marus, mely-is ered a' Lengyel-
 Orfágtól el-válastó Havafokból, és
 az egész Orfágot kereřtül folyja, több
 más folyókat magában bé-vévén, ha-
 jókázó-

jókázóvá tétetik, és ez által az Ország^{1660.} nagy Kereskedést téfen a' Sókövel, mely-is itten a' Só-bányákból vágatik, és a' fozmféd Tartományokba vitetik; az ebből való hafzon nagy réfe a' Fejedelem jövedelmének. A' Marus mellett fekvő Hegyek Fejérvártól-fogva egész Hunyad Vármegyének féléig fok Arany és Kéneső Bányákat foglalnak magokban. Mind eddig az Erdélyi Fejedelmek meg-gondólván, hogy ezen Ország a' két roppant, úgy mint: a' Római és Török Császár hatalmafsága között lévén, arra vigyáztak, hogy fok jövedelmet ezen Bányákból ne vegyenek, és a' mit bé-vettek-is, el-titkólják, attól tartván, ne ha az ezekben való aranynak, és kénesőnek bősége ki-tudódnék, ezen két Hatalmafságnak, ezen Ország' el-foglalására kivánságot okozna. Ez a' Vármegye minden-féle terméssel bővöl-
kö-

1660. ködik; itten vagyon Vas-Bánya, a-
 hoz kivántató Kohók, és Hámorok,
 mely-is bé-hoz jó-rendin tíz ezer a-
 ranyokat ezrendönként; e'hez hason-
 ló jövedelmü jószág nintsen az Or-
 szában. — *Bartsai* Fejedelem, ezen
 Dévai Várt mind az óltalomra, mind
 az életre, maga, és vele lévő kevés
 fámu Népe'nek szükségesekkel meg-
 rakatván, nem fokat tartott az o-
 stromlástól; mivel ezen Vár igen ma-
 gos helyen lévén, egy fömzéd he-
 gyitől sem uralkodtatik. — Ide jöve-
 tele után tsak hamar újra az hideg-
 lelésbe, és e' mellett kemény Ko-
 likába esett; de nem vólt tartós,
 nem-is lett semmi rof következése.
 Hogy pediglen Fejedelem *Bartsai* ma-
 gát ezen Várba vette, leg-nagyob oka
 vólt ennek a' nem óly' távúl léte
 Temesvártól; és így könnyen Kuri-
 rokat küldhetvén, bizonyoson egyet
 értőleg lehetett a' Fényes Portáva;
 nem-is

nem-is késett egy bizodalmas embe-
 rinek oda való el-küldésivel; azért
 el-hivatá az Atyámat, kit-is már uj-
 ra a' Fejedelem Afzony' kérésére,
 's ajánlására kegyelmébe bé-vévén,
 a' leg nagyobb bizodalmat-is abban
 vetvén, réája bíza egy oly' fontos
 dolognak véghez-vitelére femélyi-
 nek válaftását; ajánlott-is egy jó kü-
 letésü Nemes és derék embert *Már-
 kos* nevezetüt, a' ki már töbör-is
 vólt Konstantzinápolyban, és a' Tö-
 rök nyelvet-is igen jól tudta, a' ki-
 nek-is józága közel lévén az Atyá-
 méhoz (ez adta nékem a' Török
 Nyelvben való oktatást) a' nagy ba-
 rátság és bizodalom, mellyel az
 Atyám ezen emberhez vifeltetett,
 vólt leg-nagyobb oka, hogy a' Feje-
 delem-is kivánt ennek főlgálattyá-
 val inkább mint máséval élni. Az
 Atyámnak maga rézéről-is ennek a-
 jánlásában különös szélja-is vólt;
 tudni

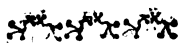

1660. tudniillik; úgy vélekedvén, hogy a' Nagy Vezér úgy-is már jól tudván a' Fejedelemnek álhatalanságát, tétozását; mivel már *Rákotzival* egyet értőleg láttatott lenni; mely-is éppen ellenére vagyon a' Törököknek-is, bizonynal neheztelvén arra, könnyen meg-eshetik, hogy új Fejedelemnek válaftását rendelj; a' ki-is álhatalosabb, és valódibb legyen. Ezen esetben az a' ritkos útofitása volt, hogy a' Nagy Vezérnek tudtára adná, hogy az Atyámban minden, 's egy ilyen Fő Méltóságra szükséges tulajdonságok voltaképpen fel-találatnak. Meg-vallom hogy én mind ezekről semmit se tudtam mind addig; míglen az Atyám énnékem későre maga azt meg-nem mondta; minekutánna fel-tett széljában nem szerentséltetett.

A' Dévai Vár a' leg-jobb Erőtség egész Erdélyben, és tám mondhatnám

nám, vólt egész Európában a' Bom-^{1660.}
 biknak fel-találása előtt.— Ide mé-
 gyen az ember egy lankás hágó ú-
 ton, mely-is vezet torony-formára
 építettett leg-első strá'sák' házához,
 és a' mely mintegy száz embert bé-
 fogadhat; — ezt meg-haladván, mé-
 gyen az ember egy köböl, vagy-is
 inkább köziklából (álló) kézfitterett
 Hidra, mintegy ötven Ölnyi mélysé-
 gü, és hatvan Ölnyi szélességü kemény
 köziklaba bé-vágott Vár' árkán ke-
 reftül; — ezt meg-haladván, újra az
 elsőhöz hasonló strá'sa-házhoz, — on-
 nan mintegy húz Ölnyi bóltozaton
 kereftül menvén, megyen-bé az em-
 ber a' Várnak udvarára, melynek-is
 kerülete mintegy száz Öl; ennek kö-
 zepében vagyon egy jó nagyotska
 Tó, a' Lovak' és marhák' itatására,
 mely-is telik-meg az eső és el-ólva-
 dott Hó-víz által; de midön ez nem
 elégséges; — vagyon két kút, jobb-

ra és

1660. ra és balra, melyből a' víz nagy kéreken ökrök által vonatik; — ezen kútak igen mélyek; de az itatra igen jők, vagyon még ezen kívül egy kis hal-tartó-is, a' melyben fok Piztrangok tartatnak; ennek mellette jázóly módjára font Rák-tartó hely-is; ebben mindenkor fok Rák, az a'hoz kézfittetett, egyben kötött tsomó fák alatt találtatik, — csak egy ilyen tsomó fat fel-emel az ember, és fázanként találja alatta a' Rákokat; — itt fapóroznak és tápláltatnak a' Majorság' oda hányt bélivel; igaz, hogy majd minden nap a' vizet változtatni, és a' Jázólyt tisztítani fükséges. Az egész Várnak körüllette alatt bóltok, — üregek vannak; azon fellyül élés-tartó helyek és pajták, az hól az életre minden fükségesek, — úgy a' marhák és Lovak-is tartatnak. A' négy fejeletiben ezen Várnak van négy grádits, mel-

melyeken a' körül lévő folyosóra, és a' körös, körül lévő lak-fobákba, és töltésekre mehetni. Mind ezek oly' keményen köből, és köziklából vagnak alkotva, hogy semmi repedést, egymástól való el-válást azokon nem láthatni, — a' töltés-is, a' mely ezen egész épületet el-fedi, oly' ép, és erős, mintha csak mostan építettettné volna; holott ezen Vár emlékezhetetlen idöknek elötte építettett; — a' közönséges vélekedés szerént TRÁJÁNUS Császár alatt, a' ki leg-első volt ezen Országnek akkor Dácia név alatt meg-hodolásában, a' mint az erről való Történet-írók fel-jegyzik.

Ezen a' Töltésen Afzonym I volt ismét szerentsém, és módom a' Fejedelem Afzonymt látni, és mintegy vele meg-békélleni, nem mérvén a' kertben lévő utolsó együtt létünk-től-fogva véle szállani; az hól, a' midön töltem el-távozott, örökös hal-

K

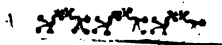
gatást

1660. gatást parantsólt a' fzerelemről. Ez az egy hely vólt az, hova az ember fris levegőre ki-mehetett,— gyakran ki-mentem oda, hogy magamat ezen vad, és nagy Hegyekkel körül-véte-tett Környéknek zemlélésével mú-lafsam, melynek is külömbb külömbb-féle vad, és tsudálatos mivóltta a' zemnek kellemetefséget okoz. A' Fejedelemnek betegsége többör a-dott alkalmatóságot a' Fejedelem-Azfzonymnak ezen töltésen való sétá-lásra, az hól én is gyakran meg-je-lentem; de az utóbbi kertben való töllem el válásának módja, melyről fzerentsém vólt néked Afzfzonym! fellyebb jelentéft tenni, nékem még mind nagy félelmet okozott az iránt, hogy bizonnyal zememre hánya a' minapiban keze meg-tsokolásáért va-ló bátórságot. Egykor, midön tsak az Öreg Afzfzonymtól kísértetve oda ki-méne, jónak véltem, hogy ma-

magamat azon dologért menteném; ^{1360.}
 azért én-is mingyárt oda a' töltés-
 re faladék; de mindenkor távúl i-
 gyekezhvén tölle lenni, — a' Fejede-
 lem-Azóny engem' meg-látván, és
 észre-vévén az én zavarodásomat,
 vagy törődésemet, felém közelget-
 ni kezd; és mentől jobban közelített,
 én annál meg-ijedtebb, mint egy Bü-
 nös, a' kit az Itélő-Biró eleibe vi-
 nek, lettem; és már meg-is bántam
 a' melegségemre fel-tett féandékomat.
 Ugy tettzett, ezen zavarodásom an-
 nyira mulatságára-is vólt, hogy ma-
 gát a' nevetéstől nem tartóztathat-
 ta; hozzám jöven kérdé töllem okát
 szomorúságomnak, és oly' mély gon-
 dólkozásomnak; hirtelen nem-is tud-
 tam mit feleljek; de mivel csak szól-
 lanom kellett, mondám: Mivel én oly'
 szerentsétlen vagyok, és az én fe-
 retetem a' melyről nékem oly' ke-
 gyetlen halgatást parantsólt; gátolja

K 2

nékem

1660. nékem tsendeségemét; és okozza
 zomoruságomat. És még-is (felele
 nékem) mostan-is bátorkodól újra
 arról befélleni; a' mellyért-is ellened
 való haragomat meg-érdemelnéd, és
 ámbátor még azért téged' meg-nem
 feddettelek; el-ne hiteds magaddal,
 hogy arról meg-felejtkeztem legyen.
 Oh gyönyörű szép Fejedelem-Azfo-
 nyom! fel-kiálték, lábaihoz akarván
 borulni; úgy reméltem, hogy erről
 nem-is emlékezik; — de az Öreg-Az-
 fony engem' hirtelen fel-emele, ne
 hogy valaki ezt észre végye. Erre a'
 Fejedelem Azfony hozzám így szól-
 ta: Hát most-is még mind oly' mo-
 don bátorkodól magadat viselni, mely
 által engemet valósággal haragra in-
 gerlelé. Ezen szavai annyira bé-ha-
 tottak szívembe; és oly' bánatot o-
 koztak, hogy szemeim meg-töltek
 könnyekkel; De szeretetemnek ezen
 ki-nyilatkoztatott nagy érzékenysé-
 gére-is

gére-is meg-nem illetödvén a' Feje- 1660
delem Azzony ezt mondá: Meg-
vallom, tulajdon magamnak-is nagy
kedvetlenséget okozott légyen az,
hogy mind eddig-is el-fenvedtem a'
te hozzám való szeretetednek jeleit.
Én ezt reméltem, tovább mondván:
hogy magadat ez-iránt okosabb, és
mértékletesebb határookban fogod tar-
tani.— Kegyelmes Azzonyom! fele-
lék egész tüzzel: Mely balul véleke-
del szívemről, és ennek érzékenysé-
géről, és miért nem ítéled kegye-
sebben minden dólgaimat? Én tsak
arra fülettettem, hogy mást rajtad-
kívül senkit se szeressek, és hogy
mind azokat holtomig el kerüljem, a'
mellyek tetfésed ellen vagynak, — és
el-hidd, hogy minden óhajtásim tsak
azon ditsőségemre tzeleznak, hogy
ne légy érzéketlen az én hozzád vi-
seltető igaz szívemhez, és szeretetem-
hez, mellyet a' te érdemeid bennem

166e. méltán gerjeztettek. — Szeress tehát engem, felele a' Fejedelem-Azfony mivel ellent nem áthat hajlandóságodnak, de ne reméljed, hogy én a' te szeretetedet hasonló szeretettel visszontagóljam; — ellenkeznek ezek az én kötelességem, — környülállásaim, — állapotom. — Ezek mind oly' akadályok, a' mellyeket megvetni nem lehet. Hát mit miveljek? Kegyelmes Azfonyom! Szeress engem tehát mindenkor, felele, de minden reménység nélkül. — Be könnyű neked, Kegyelmes Azfonyom! felelék, így becélleni; de hatalmomban vagyok-e azt véghez vinni, a' mit parantsólsz? Még-is tsak ez az egyetlen egy mód, felele a' Fejedelem-Azfony, ha tsak kényszeríteni nem akarék arra, hogy személyem elől el-távoztassalak. És így, felelék; tulajdon magamnak halálotat óhajtani parantsolod; mivel téged' oly' forrón

förrön szeretvén, reménység, és né-^{166a.}
ked tetzeni kívánság nélkül nem él-
hetek. De mivel az én szeretem
oly' tiszta; így kötelességem néked
ebben-is engedelmeskedni. Nem a-
karlak, felele megilletődve, téged
olyan gondolatoktól, a' mellyeket né-
kem mostan ki jelentettél ugyan, meg-
gátolni. Elég a' rézemről, hogy az
én gondolatim nem egyeznek a' ti-
éddelel.

Ezen szempillantásban jelentik,
hogy a' Fejedelem véle befélleni a-
karna, 's azzal el-méne, és így tsak
magamra maradék a' töltésen el-ha-
gyáttatva egyedül. El-tökéllém ma-
gamban erősebben mint annak elöt-
te, akárminthogy holtomig szeretni
ezen háládatlant, és remélleni, hogy
valahára az állhatatosságommal, és
igyekezetemmel a' Fejedelem Af-
zont hasonló hozzám való érzé-

1660. keny szeretetre vehetem, a' milyen-
nel én hozzája viseltetem.

A' Fejedelemnek egészsége egész-
len helyre álván, nyughatatlan kez-
de lenni a' Követtyének *Márkosnak*
a' Konstantzinápolyi Udvarnál hof-
zás mulatásáért, és mivel remény-
sége ellen késett, tartott attól-is,
hogy talám elég hitele annak nem
vólt arra; hogy a' Fényes Portát a'
nékie küldendő segítségére vehesse;
tellyes ilyen nyughatatlanságokkal,
és bizonytalan-is, mely részt vála-
zton; Tanátsot tartott a' főbb Ud-
vari Feméllyeivel, a' kik-is hasonló
vélekedéssel lévén, a' Fejedelemével,
és így egyet-értő akarattal el-rende-
ték, hogy újra négyet az Udvari
főbb feméllyekből követtségre kül-
gyenek, a' válaftás esett *Bartsai- Án-
drásra*, a' Fejedelem' Testvérére, —
Cancellarius *Bethlen Fánosra* az Atyám
ra; *Tóldalagi Mihályra*, és *Pasko Kris-
tófra*.

tóffra. Ezen négy zeméllyek a' ki-¹⁶⁶⁰adott parantsolattal együtt el-is indúlván, alig mehettek Tót Váradgyáig, másod-fél napi járó kis Váro-sotskáig Dévától, elől-találák *Márkost*, vele lévő Temesvári *Aly* Basával, a' kik is tudtokrá adták, hogy hazontalanúl folytattyák úttyokat Konstantzinápoly felé; mivel a' Nagy Urnak fel-tett fándéka leg-kisebb segittséget-is a' Fejedelemnek nem adni, ha tsak maga elébb zeméllyesen meg-nem jelenik a' *Zeidi* Basa Budai Vezér Táborában, a' ki-is nem mebbe feküdt Temesvártól Táborával. Ezen hallomásra a' *Bartsai* Fejedelem Követtyei nem tartották helyjesnek úttyokat tovább folytatni, minekelötte bizonyosokká tétettetnének: ha a' Fejedelem a' Nagy Urtól küldetett Rendelésire réa áll-é; — és így *Márkos* és a' vele lévő Török Követ *Aly* Dévára mentek, hogy

1660. a' Fejedelemnek azon dólgot tudtára adgyák, és a' mellyért is a' küldött Követyeit tovább folytatandó úttyoktól Tót-Váradgyán meg-tartóztatták; a' mig a' Fejedelem' rendelését ez iránt vehetik.— A' Fejedelem minden vele lévő Nemeseknek, és Uraknak helyben hagyásával hafnosnak irélvén, minden haladék nélkül útnak indúlt Toót-Váradgya felé, hogy ottan várakozó Követyeivel a' Budai Vezérhez mennyen, hogy ezen minden kéfedelem nélkül való el-indulásával, és a' Nagy Ur' parantsolatryának véghez-vitelével annál-is inkább meg-bizonyítsa a' hoz való hívségét. Az el-indulása oly' hirtelen esett, hogy alig vólt ideje bútsut venni a' Fejedelem-Azfonytól, kinek-is a' Fejedelem' el-menelete ki-mondhatatlan bánatot és fozomuságot okozott. Nékem egy fem-pillantásig fem adatott időm. és al-

és alkalmatosságom, hogy véle be-^{1660.}
 félhessék, és hogy nagy fájdalom-
 mat, mellyet a' tölle való el-távo-
 zás okozott, ki-nyilatkoztasám. A'
 mit tselekedhettem csak a' vólt, hogy
 az Öreg Afzonyt kértem, hogy né-
 kie tudtára adná az én nagy bána-
 tomat, mellyet érzek a' tölle való
 (mint a' ki nékem a' világon leg-
 betsesebb) el-távozással, nem
 tudhatom-meg, mindazonáltal, ha va-
 lyon ezen kérésemet be-teljesítet-
 te-é: mert soha kedvét nem mutat-
 ta az Afzonyához való felelmem-
 ben leg-kifsebb segedelmemre lenni.
 Elég az, hogy mi el-indulánk Dévára-
 ról, és a' mit az én itéletem szerint
 leg-hellyesebben-is tselekedett a' Fe-
 jedelem, az, hogy a' leg-főbb ember-
 reket és a' leg-jobb és lebb Seregit-is
 magával vitte, a' kik nekie betsüle-
 tére fólgáltak a' Törökök előtt, a'
 kik-is mint-egy büzkélkednek abban,
 hogy

1660. hogy ha az alattok lévő Fejedelmeknek módjok, és tehetségek vagyon magok Méltóságoknak meg-felelni; mivel ez-által a' Császároknak-is fényességét, és ditsőségét nevelik.

Leg első meg-állásunk volt *Klopotiván*, Erdély' határának végső helységiben; az hól-is egyben gyűjtöttük a' Fejedelem' minden Seregit, és hozzá tartozandókat; — Ezt elhagyván mint egy mértföldnyire értünk a' mindenek vélekedése fzerént még Trájánus Tsázártól tsináltatott, és úgy nevezett Vas Kapuhoz, mely-is mostan nem egyéb, hanem nagy, és meg hághatatlan hegyek között emberi munka által mint-egy három mértföldnyire tizen-öt vagy tizenhat ölnyi szélességre kézfittetett út, és a' ki itten egy helyes, és annak módja-fzerént való védelmező sánctozot kézfittetne: akármely nagy erőt meg-gátólhatna az által-jöveteltől.

Ezen

zen helyly még az Erdélyi birodalomhoz tartozván, minden akadály nélkül által mentünk *Margita* nevezetü, és már a' Törökhöz tartozó kis Mezö-városba; más nap *Karánsebesre*, egy kis azon nevezet alatt lévő, és ennek-elötte Erdélyhez tartozandó Tartománynak Fő Várasotkájába, más nap *Zégusimba*, és innét *Lugosra*, mely-is fekszik a' *Karánsebes* vizének partján, a' mely bé-omlik a' *Temesbe*;— Végtére meg-érkezünk *Temesvárra*, azon hires Erösségbe, a' mely fekvésére-nézve majd csak mondhatni, meg-vehetetlen, a' *Temes-vize* árkának, nem lévén elegendö mélysége, ki-üt, és ki-terjed mezze földre; és így nagyon ki-terjedett Tót, vagy-is Lápot tsinál, a' melynek közepén vagyon az hires Vár épülve;— igen nehezen lehet ehez akármely rézféröl-is közelíteni;— a' bé-menetele egy tzővekeken tsinált,
és

1660 és bé-dézkázott úton vagyon.— Illyen módon vagynak minden uttzái-is. — Ezen Város ennekelötte volt egy a' Magyar Királysághoz, és annakutánna Erdély Országhoz tartozandó Tartománynak Fő Várofsáide a' mellyet a' belső háboruságnak általa el vészett — A' midön Magyar Országhoz tartozott, egy Gubernatortól igazgattatott; — Ezek az Erdélyi Vajda és Magyar Orzági Palatinushoz hasonló hatalommal bírtak; Fijakat Grófokká tehettek, a' mely-is abban az időben a' legnagyobb Méltóság volt azon Országban; és az akkori Gubernátoroknak hatalma, Oláh Orzágtól-fogva, a' Duna le-mentére egész Belgrádig ki-terjedert

Midön *Bartsai* Fejedelem ezen Városhoz közelített, *Aly* Basa az akkori Gubernatorra eleibe ment feles kísérvével, és meg-dítsérvén szerentséltette,

tette, hogy óly' forgalmatosan engedelmeskedni kívánt a' Fényes Porta rendelésinek. Más nap a' Budai Vezér *Zeydi Achmet Basa* személyesen a' maga Serege előtt, mely-is egy fél mértföldnyire feküdt, nagy pompával fogadta, és egy fel-emeltebb helyre fámára pompás sárorkat veretvén, Jantsárok-at is ada testörzésére; azt-is rendelvén, hogy a' Fejedelemmel jövő Sereg-is azon helyt táborozzon; azzal meg-nem elégedvén, az élésre minden Szükségeseket bővön adatott; ezek között a' bór-is bővön lévén, nem kevés vigasztalására vólt feregünknek az itten való hófás mulatásában.

Bartsai Fejedelem fúntelen küldötte a' Kurirokat a' Fényes Portához, kérvén attól, hogy a' Budai Vezérnek parantsólna, hogy mentől e-lébb seregével bé-indúljon Erdélybe, és ötet a' Fejedelemségbe vízfá helyhez-

1660 tefse; és *Rákotzit* ki-kergetse; de mivel ekkor az Ottomanni erőnek nagyobb része az Ásiai Tartományokban foglalatoskodott; a' Fejedelem későre nyerhetett, és vehetett onnan óhajtott válaft.

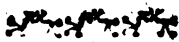
Ez alatt *Rákotzi*; nem lévén senki ellent-állója Erdélyben, — újra magát az Ország és sok Rendeknek egyben gyűlése alkalmatosságával valóságos Fejedelemnek esmérte; az Oláh Orzági Vajdát-is, hogy a' Fényes Porta ellen keljen, réá vette; és mivel a' Moldovait arra nem vehette; — Hadával, és a' Székelyeknek nagyobb részével, a' kik hozzája mindenkor hívséggel viseltettek; ellene ment; ezt meg-fosztván Országától, mást tett helyébe Fejedelemnek; — vizfá jött Erdélybe, és a' Fejedelmi minden jövedelmeket felvén Seregét meg-erősítette.

Az alatt; a' mig mi a' Budai Vezér?

zér' Táborába mutatnánk, az Atyám a' nélkül, hogy nekem fándékának ¹⁶⁶⁹ tzeljác tudtomra adta volna, fejedelmemmel kívánt élni abban, hogy a' Törököktől ki-puhatólnám a' *Barzai* Fejedelem iránt való fándékokat. Már, a' mint felyebb-is megirtam, Nyelveket (meg-tanulván) jól tudtam, és oly' esméretes, és barátságban voltam velek, a' míg köztök voltunk, hogy nem tsak mindenekről a' miket tollök érttettem, tudósítást adhattam, de még a' Fejedelmnek-is nagy segítségére voltam, engem' küldvén mindenkor a' velle való dólgainak el-igazítására; — és a' Vezérnek annyira-is megnyertem hozzám való kegyelmét, hogy ritkán tagadta meg akár a' Fejedelem, akár magam részéről tett kérésemet. De ezen két hólpapi itten való mutatásunk alatt, semmit olyyast nem érthettem az Atyám' javára; mert a'

L

Törö-

1660. Törökök közönségesen igen ditsérték *Bartsai* Fejedelmet, hogy a' Fényes Porta parantsolattyát oly' híven és minden késedelem nélkül bétellyefiterte; 's nem-is beféltek egyebet; hanem az ő mentől elébb a' Fejedelemségre ujonnan való bé-iktatását.

A' Fejedelem a' Fejedelem-Afzonyhoz viseltető ki-mondhatatlan nagy szeretetiért nehezen szenvedhet-e a' nálla nélkül oly' hozzás ezen táborban való mulatást; igaz ugyan hogy gyakori Kurirokat küldött Dévára, és válast-is vett a' Fejedelem-Afzonytól, de ez által még sem tsendesíthette eléggé nyughatatlan-ságát; én rézemről mindenkor kézen tartottam egy néhány főtscákából álló Leveletskémet a' Fejedelem-Afzonyhoz; de nem bátorkodtam a' Kurirokra bízni; — azért gyakorta, a' mellyeket annak uram, ob-
fa-

szakasztottam. A' történet nékem, 1660.
 egyzer jó alkalmatosságot adván,
 azt haznomra-is fordítottam. A' Fe-
 jedelem, a' ki-is többnyire minden
 Levelit maga szokta vólt el-petsé-
 telni, egyzer el-felejtven valamit; —
 a' Petsét-nyomóját nékem által adá,
 hogy belé irjam. — Ezen alkalmatos-
 sággal Levelemet bé-loptam nem ke-
 vés félelemmel, attól tartván, hogy
 ezibe jutván ismét valami; a' mi
 gyakran meg-történik; és újra fel-
 bontya. — Elég az, hogy a' Kurir el-
 indúlt, 's ez-által a' Levelem a' Fe-
 jedelem-Affony' Kezéhez ment, ki-
 is nem kevésbé tsudálkozott vak-
 merő bátorságomon; attól tartván,
 ne, hogy ennek valamely kedvetlen
 következése történhetnék. Meg-is
 hánta, hogy a' Levél írást nékem
 meg-nem tiltotta. E' vólt a' Leve-
 lem' foglalattya. Azt parantsóltad
 Affonyom! hogy élők és tsendes-
 séggel

1660. séggel fenvedgyem az én Felsőleges Fejedelem-Azfonymtól való távól léteemet; de ezen távól létel sokkal hozzabb, hogy sem hatalmomban legyen azt békével fenvedni. Érzem hogy egy ily' hozzfas el-távozás, halálos rabság, a' mely ellen semmi segedelem nem lehet, egy óly' zerentsétlen tisztelődnek, mint én vagyok rajtad kívül. — Kegyelmes Azfonym! a' ki halálomat meg-gátolhatod engem' vigasztaló kezeden csak egy kis írásával is, ha a' Kurir, a' kinek zerentséje lézen néked Levéletem által adni válaht tölled nem hoz; bizonyos halálomról fog tudósítani leg-első alkalmatossággal; midön ismét hozzád küldetik; ez által meg-tudom, ha lehet-e reménységem hozzád visszatér leg-kisebbi kegyelmedhez, Kegyelmesedhez; de ha ezt töllem meg-ragadod; — ha nosabb lesz nekem életem tölled adni

dani, a' mellyet te olly' kevésre be-^{156a}
tsültél, hogy csak egy kis kegyesé-
gednek jelével-is, meg-tartására nem
méltóztattál.

Én ugyan nem voltam oly' beteg,
mint a' millyennek magamat yele el-
hitetni akartam; de ohajtva ohajtot-
tam tölle oly' ki-nyilatkoztatást ven-
ni, hogy irántam sem viseltetik ide-
genül. — A' Kurir által vettem egy
Levelt az Öreg Afzonytól, a' ki-is
nekem foki okoskodása által javasól-
ta, hogy a' Fejedelem Afzonymnak
többször ne írjék, elő-izámlálván min-
den ez által történni való kedvet-
lenségeket.

A' Fejedelem-Afzonytól csak ezen
kevés szókból álló írást vettem: Élt-
lyen kedves BETHLENem! Éllyen!
szívemből akarom; főképpen azt-is,
hogy nekem többször ne írjon. —
Ezen kevés szókból lévő írása oly'
ki-mondhatatlan nagy örömemre, és

1660. vigasztalásomra vőlt, hogy valójában mondhatom: Mind azon kedves és örvendetes dolgok, mellyek egész életemben velem történtek;— fo ha nekem ily' nagy meg-elégedéft' nem okoztak. Nem bátorkodtam mindazonáltal ez-iránt való háládatóságot egyenesen a' Fejedelem-Azfonynak tudtára adni; véghez vittem ezt az Öreg Azfonynak irt Levelemben, nem nevezvén-ki mindazonáltal név-férént senkit-is, tartván mind kettőjeknek ellenem való kedvetlenségektől, — hogy a' mit nekem ily' hathatósan javasoltak; azt szám-ba sem vezem. Igaz, hogy kértem-is az Öreg Azfonyt, hogy velem leveleznék, és a' Fejedelem-Azfonyt egy más valamely Atyámfia neve alatt értenők; de fo ha erre reá állani nem akart; bizonyyal, a' mint én vélekedem; — azon okból, hogy tapasztalván a' Fejedelem-Azfonynak hozám való

való hajlandóságát; — inkább ennek, ^{166a} meg-gátolója, mint élébb-mozdítója kívánte lenni.

Mi így töltök az időt a' Török Táborban; de a' Fejedelem *Bartsai* nagyon nyughatatlanította a' télnek következtése, és hogy itten a' jó időt elvesztegetvén, a' Sereggel bé-menni mehetünk Erdélybe. Végtére csak ugyan-elérkezék a' Fényes Rosta kemény parancsolattya a' Budai Vezérhez, hogy a' Fejedelmet bé-vigye Erdélybe, és mind-addig meg-ne künnyék a' hadakozástól, a' míg a' Fejedelemségbe visszát nem helyeztetheti, és annak tsendes birását nem ezközölheti. Meg-indult tehát ezen Vezér egész Táborával, és bé-méne Hunyad-Vármegyébe kísértetve *Bartsai* Fejedelemtől, és minden vellelő Nemes Rendektől, — Seregitől, mintegy Octobernek vége-felé. Ezen Sereg azon keskeny útakon, a' mel-

ródca Iyeken mi Temesvárra mentünk volt,
 kereftül jöven, bé-érkezék ezen
 Tartományba, az hó-is nem kevés
 hamufással értettük; hogy *Rákóczi*-is
 ottan volna Seregével; és ámbátor
 nem volt oly' nagy erővel, mint a'
 Vezér; még-is bátorkodott azzal szem-
 be állani, és egy ütközetet adni,
 melyet-is elvesített. A' Gyalogsá-
 ga többnyire mind le-vágattatott, a'
 lovasága-is féltvel veretervén, meg-
 szabadult *Rákóczival* együtt, jobban
 elnérvén az helységnek környékét;
 mint a' Törökök, a' kik azonkívül-is
 igen fáradtak lévén nem kergethet-
 ték. Minekutána mi ezen ütközet
 tet meg-nyertük, és a' Törökök-is
 abban foglalatoskodtak volna, hogy
 Seregeiket rendbe fednék, *Bartsak*
 Fejedelem azon időt arra fordította,
 hogy Dévára mennyen, és akármely
 rövid időre-is szeretetre méltó Feje-
 delem Afzónyát, a' kitől oly hoz-
 sas

has ideig távúl volt, meg-láthatsa: 1664
ennek látása gyönyörüségetől úgy
el-is volt foglalva, hogy egy szem-
pillantásig-is tőle nem távozott,
mely-is nékem nem kevés bánatot
és nyughatatlanságot okozott, mi-
vel egy szempillantásnyi alkalmatos-
ságom sem adatott, hogy a' Fejede-
lem-Affonnyal bizonyítsa tehessem
arról, hogy a' tőle való távól létem
nem hogy gyengítette volna hozzá
való fejetemet, de sőt ki-mondha-
tatlannúl nevelte. Én mind ezen nyug-
hatatlanságban voltam, míg a' Feje-
delém itten múltatott, — végőre a'
Budai-Vezér kényszerítette, hogy Tá-
borába visza mennyem, a' *Rákotz*
kikergetésére, kétféle volt tehát a'
Fejedelem-Affonnyal itten való e-
gyütt-létnek, a' melyet holtáig tar-
taná óhajtott volna, véget vetni a'
mely-is ki-mondhatatlan bajjal, és bá-
nattal-is esett meg.

L 5

Én

366o. Én föntelen vigyáztam azon alkalmatosságra, hogy egy szempillanást nyerhetnék a' Fejedelem-Azfonyal bár csak egyet szólhatni;— végre nyertem-is : a' midőn az Öreg-Azfony' szobájába némely dolgoknak rendeléséért ment volna, lábaihoz borulván, mondam : Kegyelmes Afzonym! Hát ugyan ezen elzenvedhetetlen nyughatatlanságom által kívánod halálomat? hogy veled különösen nem-is beszélhetek, legelőbb hogy tudodra adhasam az én szenvedéseimet, mellyeket a' te hozzád való szeretetem okozott?— Hallgass, felele a' Fejedelem Afzony kegyes tekintettel, te nem vóltál olyan beteg, a' mint velem el-hitetni akartad; mert ha úgy lenne; márrégen meg-kellett volna halnod.— Így tehát, felelék én, nintsen egyéb hátra Kedves Fejedelem-Azfonym! hanem hogy mostan lábaidnál meghaljak

lyak

lyak? mivel látom, hogy csak ez-át^{166a} tal hiheted-el az én hozzád való hív-
 ségemet.— Távol légyen, felele; mert
 így egy kedves emberemet veszte-
 ném-el, a' kihez hasonlót egy akár-
 mely Afzohyi Nem. társaim közül
 sem vesztele el örömeit; minsten el-
 lenzárta hogy engem feresse; de oly
 fel-tétellel, hogy töllem is vízes
 ragláb ne kívánny. Oh! de mi hasz-
 nom lehet nekem, felelek én; ezen
 engedelmében, ha magamnak nem
 bizelkedhetem ki vednek hozzáim va-
 ló nagyobb hajlandóságával. — Le-
 leg-alább annyiban; felele, hogy ná-
 ked kedves képzelődéseket okozhat;
 a' mellyek vigasztalására lehetnek egy
 olyanak, a' ki jövődö-béli szeren-
 tséjét reméli; ha el-nem éri is; —
 és így helyben hagyom, és akarom is,
 hogy feresse; ha mingyárt csak az a'
 vigasztalásod is lehet abból, hogy en-
 gemet ferethetf. — Ez a' mi való-
 jába

166a jában meg-is elégithet egy igazán
 feretöt. — Továbbra is örömeft foly-
 tattam volna a' Fejedelem-Affzon-
 nyal ezen töltem: ugyan minden re-
 ménységet meg-tagadó; de még-is
 bé-vévö való befédet; de a' Fejede-
 lem-Affzony tartván arról; se hogy
 a' Fejedelem, a' ki egy szempillantá-
 sra is alig lehetett nála nélkül; id-
 renitálálja; el-ávozik az öreg-Aff-
 zony' szobájából. — El-jöveki én-is
 még ferróbban feretettel viselberve
 mint valaha ennek-előtte; minek-
 társa mind azok az Öreg-Affzont-
 nak meg-mondattam volna, a' miket
 a' Fejedelem-Affzonymnak felelni akar-
 tam; a' ki is azt is arról; hogy ék-
 zékeny indulatimnak ellene nem ál-
 hatok; javasolta, hogy mint azok-
 ban meg-nyugodva lennék, a' miket
 nékem ezen feretetre méltó Fejede-
 lem-Affzony mondatt, és hogy töl-
 le-is el-mennyek. —

A' Fejé.

A' Fejedelem a' ki-is gyönyörűséggel töltvén azon hat napokat, melyeket ottan töltöttünk; nem-is gondolkodott a' Budai Vezér' Táborába való visszä meneteliröl; ämbátor hivattatott visszä. Ezen kéfédelme a' Fejedelemnek annäl-is inkább kedvetlenséget okozott a' Budai Vezérnek; hogy a' hideg idök is már el-kezdödvén, Népeének alkalmazatlanságára völt, és idöt-is adott Rákotzinak meg-vereteté, és el-féledett Seregének egyben-gyüjtésére; magát az hegyek közé bé-vételére, és az Ottománi ötet kergetö erejé ellen oda kellete tsak ugyan Déva Várát a' Fejedelem részéröl képzelt hetetlen nagy bú bánattal hagyni. Mivel nekem nem adatott idö a' alkalmazatlanság a' Fejedelem-Azfonytól való búsu-vételre; midön mint egy két füz lépésnyire lettünk volna Dévától; úgy tettem magamat mintha

1660. mintha a' Fejedelem óráját ottan fe-
 lejtettem volna; ki-is vízfá menete-
 lemet ugyan mingyárt észre vette,
 de meg-tudván okát, tovább folytat-
 ta' úttyát, és el-maradásomat nem
 ellenzette. A' Fejedelem Afzöny a'
 Vár' töltésiről nézvén menetelünket;
 észre vette vízfá-térésemet; és kép-
 selvén-is okát, bé-méne a' maga fo-
 bájába, tsak az egy hív Öreg-Afzö-
 nyától kísértetve, hozzája bé-botsát-
 tattam; mintha a' Fejedelemtől kül-
 dettettem volna vízfá valamely ize-
 nettel; bé-menvén hozzája így szól-
 lék: Mind eddig késtem Kegyelmes
 Afzönyom! tölled bútsut venni,
 hogy annál szabadabban véghez vi-
 hessem. Afzönyom! mi a' Hadba-
 mégyünk, az holott-is több alkalma-
 totság adatik az embernek életit el-
 vesztetni, mint akár hól.— Ugy tet-
 tzik nem ígérhetem magamnak az
 a' ferentsét, hogy tégedet többször

láthatszálak; azért jövök, hogy ma
gam tölled bizonyosá tétéfsem ar.^{1660.}
rói, hogy bízhatom-é azon hozzám-
való hajlandóságodban, mellyel ed-
dig hozzám vífeltetni méktóztattál;
hogy ha ferentsétlen forsom úgy
hozná magával, hogy életemet ve-
féssem,— leg-alább azzal a' vigaf-
talással haljak-meg, hogy utáltál—
Már meg-mondottam, édes BETH-
LENem! (és azt meg-sem bánom)
felele, az én hozzád való feretetem
elegedendő arra, hogy minden téged'
illető dolgokban réft végyen;— és
engem' vóltaképpen keseregtetf, mi-
dön életednek vezedelmét elé-ho-
zod;— vigyázz életedre; mert az né-
kem igen drága. ISTEN veled—!
Már-is akaratom ellen többet mon-
dottam.— Eregy! — feress éngem'
mindenkor, és élly! ha azt akard,
hogy veled meg-elégedve légyek.
Ezzel hirtelen el-méne a' rélkül,
hogy

1660. hogy nékem időt adott volna a' feleletre.— Ugy tettzet, hogy meg-is volt illetöde, és ezt előttem titkólni akarta. Nem képzelhetvén a' Világon magamnál már ferentséfebet, és a' feretettől mintegy meg-rézegeedett, a' Fejedelem után firttem.

— Mi a' Budai Nagy Vezérrel masiroztunk oly' fándékkal, hogy újra *Rakotzával* meg-ütközzünk. De mivel ezen Fejedelemnek nem volt elég ideje, hogy az utóbbi meg-vertetése által igen el-gyengült Seregét jó állapotba helyheztesse;— el-vonta magát a' hegyek közé, a' mellyek Erdélyt Magyar Orzágtól el-válázttyák. Ezt halván, a' Nagy Vezér, és látván-is, hogy a' Hó már a' Földet borittya, el-tökölte magában az Hadat Buda felé téli fálásra el-küldeni. Ez így lévén *Rakotssai* Fejedelem parantsolatot adott a' Temes-

a' Temesvári *Aly* Basának, hogy fáz-^{166a}
 mára egy oly' téli fázást keressen,
 a' melyben a' Telet tsendesen töl-
 tesse, és a' Kiskeletet várhassa. A'
 Basa erre Szebent választván, ide bé-
 riserte a' Fejedelmet, minden véle-
 lévő Fő Uri és Nemes Rendeket, de
 ezeket nem gondolván elegendök-
 nek; megöltalmazására még rendelt
 ezer öt-fáz Jantsárokat, és bé-kül-
 tette ezen Városba, ennek, és a' Fe-
 jedelem zemélyinek-is ellenségei el-
 lenvaló védelmezésére. Ezen ren-
 delés mint egy Menkö-ütés volt *Bar-*
ysai Fejedelemlnek; mivel ez egy jó
 darab időre el-választotta kedves Fe-
 jedelem-Azkonjától; de nem volt
 mit tenni; szenvedni, és az' egész Te-
 let itten tölteni kellett. — *Aly* Basa e-
 zen Rendeléseket a' Fejedelem' bá-
 forságára való-nézve meg-tévé, víz-
 za ment Temesvárra; az honnan-is
 csak Tavafkor jött vízfa.

M

Alig

1661. Alig veheté-bé magát *Bartsai* Fejedelem Szebenbe; már *Rákotzinak* ruhtára lett;— úgy a' Törökök' *Buda* és *Temesvár* felé Téji szállások-ra való el-távozások-is;— mellyért-is el-tökéllette magában Fejedelem *Bartsait* Szebenben ostromolni.

Ezen Város a' leg-jobban meg-erősített Helység Hazánkban, Délnek egy szép élen fekszik; Napkeletről, és Nap-nyugotról nagy Havasokkal környül-véttetve; de mivel távolotska fekszenek, egy térséget okoznak; az hova-is *Rákotzi* a' maga Táborát helyhez-tette; az úgy nevezett *Szeben-Víznek* mellette; ez adta magyarul a' Városnak a' nevét-is; a' Németeknek pedig *Herman* nevezetű Emberről, a' Szászoknak egy érdemes nagy *Birójokról*, a' ki leg-első építője volt ezen Városnak, és minden erősségeinek. Erről a' részről vagyon két nagy erős *Bástyája*,
Ezek

ezek között egy nagy töltés, mind keményen a' Mesterség' rendje-férent minden erőszak ellen-állásra alkalmatosan építve; annál-is inkább, hogy az előttük lévő Sántz igen féles, és mindenkor az Havafokról lejövő két patakotól meg-töltve vágyon; — ezen Patakok a' Városon-is keresztül folyván, igen tisztán tartyák a' Vároft; a' többi körül lévő részei is a' Város' erősségének nem rendtelenebbek, 's nem-is gyengébbek; de ezek felölli nintsen annyi elegendő hely Táborozásra, mint a' mellyen *Rákózi* fektüdt.

Ezen hozzás ostromlásnak, vagy-is inkább tsak bé-rekeztésnek idején; *Rákózi* nem fokát vitt véghez, nem lévén elegendő Népe, hogy ezen Városnak erővel való meg-vételét remélhesse; füzöködött e' mellett nagy ágyukban, és Infanteriekbekben (Földmérőkben) nem lévén több öt közép-

1661. Szerü Ágyuinál. Mely okból-is csak egy Bástyáját lövöldöztette; abban sem fok kárt tehetett; a' benn lévő örizet ellenben gyakran ki ütvén, az oftromlókra, egykor az ágyuit fegezték-bé, máskor hármat tölle elnyertek; leg-nagyobb fenvedések volt a' Városháknak ezen bé-rekeztésekben, hogy nagy bajjal vihették-bé az élelemre valókat; mellyek nem-is voltak éppen elegendők, előre által nem látván ezen esetet, kivált illy' késő időben; mindazonáltal a' helyes rend, és gazdaság tartása által nagy sükséget nem fenvedtek.

Látván *Rákotzi*, hogy Fegyverei-nek erejével nem sokra mehet, újra a' *Bartsai* Fejedelemmel való egyezéshez kezdett, tudniillik: hogy a' Fejedelemségről le-mondana; *Bartsai* Fejedelem mostan-is, mint az előtt, erőtlenebb lévén mintsem *Rákotzi*

kotzi' fel-tételeit meg-veſſe, ujra ez-
 zel egyezni látzatott; azt akarván
 mindazonáltal, hogy ezen alku ti-
 tokban maradna; de mingyárt az e-
 géf Városon ki-tudódván, Tanácsos-
 saitól; kivált az Atyámtól nem ke-
 vés ſzemre hányáſt ſzenvedett; de fő-
 képpen a' Lakofoknak firalmas pa-
 naſzai, hogy őket az ellenségnek
 által akarná adni, paгыobban meg-
 rettentették; úgy az őrzetre hagra-
 tott Jantsárok Tíſtjeinek zugolóda-
 sa-is, a' kik teli torokkal mindenütt
 a' Fejedelem' gyengességét beſzélték:
 ezen minden Renden lévőknek e-
 gyenlő panaſzok a' Fejedelmet ar-
 ra kéztették, hogy ellenkező ſínt vé-
 gyen magára, éſze-vévén, hogy min-
 den ember ezen tselekedetének mód-
 jat óltsárólja. — Azokat vádolta a'
 kik éppen a' Rákotzival való egye-
 zésének ellene voltak, hogy tudni-
 illik ezek okozták azon hírt, ho-
 M 3 lott

1661. lott ö fo ha azon gyengeség³ véghezvitelének; — azon állhatatlanság³ elkövetésének, mellyel ötet mostan vádólyák, még csak meg-gondolója sem volt. Ezen mentsége nagy álmétkodást okozott mind azoknak, a³ kik ezen dolognak, mind ennek-előtte, mind a³ város³ ostromlása alatt alattomban való bizonyos folyását jól tudták; mellyet-is a³ Fejedelem a³ minden nap tartott mulattságok, vendégségek által palástolni akart.

Tám igen hozzáfón tartóztattalak, Afzonyom! a³ Város³ ostromlásával, el-felejtkezvén a³ magam különös Történeteimről, a³ mellyekből úgy reméllem; kegyeséged szerént rézt vézel, és idő-töltésedre lehetnek. — A³ Szeretetnek valóságos tulajdona, hogy a³ szerelmefeket mindenkor a³ mellett óhajtassa lenni, a³ kit szeretnek³; minden kedvetlenségeket

geket, bánatokat, tsupán csak azok, 1661.
 az akadályok okozzák, a' mellyek
 gátolják óhajtott céljoktól.— *Bart-*
sai Fejedelem nyughatatlanul fen-
 vedte a' Fejedelem-Affzonytól való
 távul. létét; — magam sem voltam
 nagyobb nyugodalomban, és min-
 den igyekezetem a' volt, hogy al-
 kalmatoiságot ferezhetnék látására,
 és mentől elébb lehet, hozzája va-
 ló menetelemre;— ámbátor nem re-
 mélhettem vigasztalóbb válaszköt
 tölle, még-is el-nem múltam tilal-
 ma ellen-is az innét Dévára küldött
 Kurirok által nékie írni. De fájda-
 lom! ezen Kurirok többnyire mind
 el-fogattattak a' *Rákotzi* Katonáitól,
 a' kik éfze vévén a' Levelekből,
 hogy *Bartsai* Fejedelem alattomban
 egyet-értőleg kíván lenni *Ály Basá-*
val, és a' Török Portával; ezen fe-
 gény Kuriroknak; mint valóságos
 Kémeknek Orrokat, Fülöket, el-vág-
 ták.

1661. ták. Ezen okból a' Fejedelem' kívánt dólgaira, úgy a' Fejedelem-
 Afzonytól-is semmi válast nem vehetvén, nagyon bánkódott. — Megvallom, Afzonyom! hogy én-is nagyon rézes lévén abban, büntelen azon törtem ezemet, mimódon se-
 githetnék zomorú forfómon, arról is gondólkodván, hogy mi módon, és kitől tanulhatnám-ki a' Dévára vezető kerülő útakat, találtam azon Városban egy páftort azok közzül, a' kik marhájjokkal egész életeket az Havafokon (mellyek egész Erdélyt körül-vézik) töltik, a' ki-is nekem meg-igérvén, hogy engem' vad helyeken, — puftaságokon — nagy fáradtsággal ugyan, de minden vezedelem nélkül el-vezet oda, az hól oly' nagy kívánsággal lenni óhajtok. Nem kételkedtem hogy a' Fejedelemnek ezen fándékom kedvére ne lenne; hogy tudniillik Levelét a' Fejedelem
 Afzo-

Azfonyának el-vigyem, és onnan vá-
 lazt hozzak; de a' leg-nagyobb ne-^{166r}
 hézség abban vólt, hogy vallyon az
 Atyámtól nyerhetek-é arra engedel-
 met?— Meg-nyertem tőlle mind-
 azonáltal, nem kételkedvén, hogy a'
 Szeretet nagyobb ösztöne ezen utom-
 nak; mint a' Fejedelemnek kívánó
 főlgyálatom, tartván attól-is, hogy
 ha erre az engedelmet töllem meg-
 tagadná, kétségben ejtene; a' mely-is
 engemet arra vinne, hogy engedel-
 mé, és akarattya nélkül-is véghez
 vinném, jól meg-esmérvén az en-
 nekelőtte való történetekről fzerete-
 temnek nagy hívségét. Meg-jelen-
 tettem tehát fándékomat a' Fejede-
 lemnek, a' ki-is ezt (nemhogy ezen
 utozáfommal történhető vezedelme-
 kért, mellyekben főlgyálatyáért es-
 hetnék, irtózott, vagy törődött vól-
 na,) de sőt örömmel értette, el-hi-
 tetve lévén, hogy általam bizonyo-

1661. sabban küldheti a' Török Portához
 Zolló Leveleket; és így bizonyos vá-
 last is vehet. Az én fándékom te-
 hát mingyárt helyben hagyatott; és
 mingyárt-is kézülnem kellett vég-
 hez vitelére. Nem vittem mást ma-
 gammal tsak egy hív Inafomat;— és
 így a' fellyebb említett Páftor' ve-
 zérlése alatt, meg-indulánk estve a'
 Hóld' világánál; és egy néhány órák
 alatt tett menetelünk után bé-jutánk
 a' minden felől óly' ifonyu, és vad
 havafokkal, 's völgyekkel körül-vett
 erdőbe, hogy tsak egy óly' hevesen
 fzerető, mint én, vehette volna ma-
 gát ezen útatásra. Ezen helységek-
 nek irtóztató vadságát-lehetetlen le-
 irni, de egy valósággal fzerelmes,
 mindenkor a' fzeretet' Istenétől ve-
 zéreltetvén, semmit sem tart lehetet-
 lennek a' tzélja' el-érésében; de mit-
 den fáradságimat, és az alatt történt
 kis esetimet, mellyeket ezen utozá-
 som-

fomban fenvedtem, el-halगतván, elé^{1561.}
 adom néked Afzonym! az én Dé-
 vai Várban való bé-fogadtatásomat,
 és a' hozzás Audentziámat, melyet
 nékem a' Fejedelem-Afzony adni
 méltóztatott.

Mihelyt a' Várnak első kapujához
 érkeztem, — mingyárt valaki fel-fut-
 ván hurré adta a' nélkül, hogy a' ne-
 vemet meg-mondotta volna, hogy
 egy Kurir érkezett a' Fejedelemtől;
 mellyért annál-is nagyobb vólt ál-
 mélkodása, hogy engem' váratlanúl
 és reméntelenül hirtelen meg-látott;
 azt vélvén, hogy én talám fomorú
 követséget hozok a' Fejedelem' halá-
 la felől. — Mi ujságot hoztál? fel-kiálta,
 femeiböla' köny tsordúlván. — Oh Af-
 zonym! mennyire meg-nem ille-
 tödtem ez által? ámbár nem én vól-
 tam ennek az oka. Ezen fempí-
 lantásban nem akarván tovább ezen
 fomorú vélekedésében hagyni, mon-
 dám:

1661. dám: Ne busulj Kegyelmes-Azfőnyom! a' Fejedelem jó egészségben vagyon,— erről a' szerentsétlen BETHLEN bizonyosá tehet; — ha mindazonáltal kételkedel,— bontsd-fel a' Leveleket, és magad-is úgy találod. Ha sokan nem lettek volna jelen főbájában, meg-nem állhattam volna a' szemre hányást; hogy érzékenyebbnek mutatta magát a' Fejedelemtől való híren, mellyet nekie hoztam; mintsem az éngem' látásában, a' ki annyi vezedelmet fáradságot szenvedtem érette, csak hogy hozzája jöhessek. Minekutánna a' Leveleket el-olvasta, és töllem sok dolgokról, mellyek ötet illették, tudakozódott volna, minden jelen valókat magától el-botsátván, nékem zemeivel tudtomra adta, hogy nem sokára vizza hivat; valósággal csak hamar maga eleibe is botsátott,— már kézen-is voltam, hogy nekie minden

ellene

ellene való panaszaim' okait eleibe
 terjezkem; de meg-elözött.— Ak-¹⁶⁶¹
 kór mingyárt észre vettem, monda;
 úgy mostan-is, ki-rézem meg-nem e-
 légedéfedet az én hozzád való alkal-
 maztatásommal, de fálj önmön ma-
 gadba; folytatta befedgyét egék
 nyájassággal: nem de nem, nem tsak
 egyker már tudodra adtam azon fel-
 teteleket, a' mellyek alatt meg-en-
 gedhettem hozzám való szeretete-
 det; és a' mellyeket rézemről sen-
 tül meg-is akarok tartani. Kimélt
 meg magad' az új panaszokról,
 a' mellyekre én néked úgy-is elég-
 tételt nem adhatok. Főjtsd-el mind
 azokat, és azok helyett mutass in-
 kább mostan oly' örömet, a' mellyet
 valójában az én látásomban érezned
 kell.— Felelni akartam, és midön aka-
 dozva hozzá is fogtam, félbe vágá
 másodszor-is feleletem', és oly' nyá-
 lyas és vig hangon, a' millyen akár-
 mely

1661. mely fomorú teremtést-is e' világon
 éfre hozhatott volna; monda: Lé-
 gyünk jó kedvel kedves BETLENem!
 azon rövid idő alatt, melyen
 mostan egyik a' mást láthattuk.—
 Valójában-is ezen szép femély ter-
 méfete-ferént oly' vig termékestel
 bírt, hogy helyes ok nélkül, nem
 könnyen-is bántódott.— Rézemről
 irhatom, nagy bajjal változtathattam-
 meg oly' hirtelen kedvemet. (A'
 meg-nem elégedett Szeretet kén-
 ten fomorúnak és gondolkodónak
 lenni.) A' Fejedelem Afzony velem
 vidámúl tréfálódott; de meg-bofful-
 tam azért gyönyörűsége szép ke-
 zeinek meg-tsokolásával; mellyért-is
 az Öreg-Afzonýtól helyben min-
 gyárt keményen meg-is dorgáltatott,
 hogy ezen vakmerő bátorságomat
 meg-engedi; de a' Fejedelem-Afzony
 mosolyogva monda: mivel reggel is-
 mét vízfá kellett nekem úgy-is in-
 dül-

dúlni; meg-érdemlenék ilyen kis szabadságokkal való jutalmat a' fok¹⁸⁶¹ faradtságaimért, mellyeket fenvedtem tsupán tsak azért, hogy kedves Férjétől a' Fejedelemtől bizonyos tudósítást nékie hoznék. A' több része együtt való mostani befélgetésünknek folyt a' Szebeni ostromlásról, — a' Fejedelem állapottyáról; ennek dólgaiban való gyengeségéről, álhatatlanságáról, mely-is egy kevés sé meg-zavarta víg-kedvét.

Egy a' Portától jött Kurirnak ezen napon Dévára lett meg-érkezése, [mely-is a' Nagy Vezérnek azon parantsolatot vitte, hogy mingyárt a' meg-ígért segítséget Fejedelem *Bartsainak* el-küldje) a' Fejedelem-Afzónynak kedvét helyre hozta; mellyért-is a' Fejedelem Afzony hogy engem' más nap Szebenbe ezen jó hírrel vízfá külgyen, el-rendelte, meg-is parantsolta, hogy reggel el-
in-

1661. dűljak,— és ámbár el-tökéltett fán-
 dékom volt mindenkor nékie min-
 denekben kedvére jární, és minden
 parantsolattyát fentűl véghez vin-
 ni,— még-is tudtára akartam adni
 könyhullatásaimmal, és leg-érzéke-
 nyebb favaim által, mely nagy ál-
 dozatot téfek nékie a' mostani töl-
 le való hirtelen el-távozásommal; a'
 midőn magamnak hozzább időre vél-
 le való lételemnek reménységével
 hízeltedtem volt. Meg-illetődött e-
 zen gyönyörűséges Teremtés ezen
 kézségemen, és ezen áldozaton;
 mellyet csak érte tselektém: vet-
 tem-ézte, hogy femei könnyeznek;
 a' midőn töllem butszűván, ISTEN
 veled! mondana. És hogy éngem'
 annyiban, a' mennyiben meg-vigaf-
 talhafson;— által ada nékem egy bé-
 petsételt Iskatulyát a' nélkül, hogy
 mi lenne abban, és hogy azzal mit
 tsináljak, meg-mondotta volna; meg-
 tiltván

tiltván mindazonáltal, hogy Szébenig fel-ne bontsam. El-méne fobá-¹⁶⁶¹ jába, 's meg-tiltá, hogy bé ne kísérem.

Egy néhány szempillantásig megfomorodva még mozdulhatatlan állottam; de el-kelle indulnom, és távoznom attól, a' ki nékem ezen a' világon leg-kedvesebb, és betesebb volt. Ugyan azon az úton mentem vízfá, a' mellyen Dévára jöttem vala, és midőn az Hegyek közé bé-értem, és mind azokról, a' mik velem a' Fejedelem-Azfonytól való el-butsuzásomkor történtek, elmélkedtem volna, az Iskatulya ezembe jutván, a' nélkül hogy a' Szébenig való fel-bontásának tilalmára figyelmezttem volna; meg-nézém, vizsgálám minden felől, 's látám, hogy bé van petsételve, és test-fín selyem matériával egészen bé-borítva, fel-lyül olvasható irással ezen fókát:

N

Az

1661. Az én kedvesemnek — Ezen főök annyira nagyon fel-ingerelték kíváncsiságomat Afzonym! hogy ámbátor erőt kívántam magaman venni, hogy parantsolattyát a' Fejedelem-Afzonymnak által ne hágjam; még sem tartóztathattam-meg magamat, és hirtelen fel bontám az Iskátulyát. Oh de millyen drágába került nékem Afzonym! mert alig bontám-fel, hogy ezen tulajdon kezeivel írott menydörgös főököt olvastam: Oh te áruló hitetlen! hát így tartod-meg nékem tett fogadófodat? — Itéld-meg magad, ha ezen álhatalanságodra-nézve hihetek-é legkifsebbet-is ennekutánni favaidnak? Ha parantsolatimnak engedelmeskedtél volna, ezen Követs-kövek, melyeket mostan látz, hiveségednek jutalomul, mint annyi drága-kövekké változtak volna; de mivel oly' femminek tartod parantsolatomat melyel

lyel csak a' te igéretednek, és fogadáfodnak igazságát próbálni akar. ¹⁸⁶¹
tam; leg kisebb büntetése ez egy ilyen hitetlennek, hogy azt a' magában fátumára botsáfsam, és hogy maga magának tulajdonítsa minden ferentsétlenségét — Ezen irtóztató fáváktól mint egy menkö-ütéstől felhóltá, mozdúlhatatlanná, és minden érzékenységeimtől meg-fóztatottá lettem. Nem vólt leg-kissebb rész-is lovamban, magamban, a' mely ne-érezette vólna azon hideg meg-borzádást, a' mely el-jártá minden tete-meimet; — a' Lovam hirtelen magától meg-állott. — Az Inasom ezt észre vévén oda jöve, hogy ennek okát meg-tudhassa; nagyon meg-ijjed, hogy éngem' ily' haloványon; és minden érzékenységen kívül; minden szóhatás nélkül találá, — gyakran meg-fóllitá, 's ez-által akart magamon kívül-léteimből vizkáz hozni;

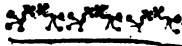
1661. de mind hiában. Gyakran nevemen és nagyobb hangon-is meg-főllita, hogy jobban meg-érthessem, de femmi jeleit az életnek nem adtam; mely-is nagyobbította ijedségit, és már kétségben-eséfit jajgatással jelentette; a' lábával gyakran a' földre tapotván, meg-látá az Iskatulyát, a' mellyet a' kezemből kiejtettem vala, egyben fel-fedé, oly vélekedéssel lévén, hogy tám az abban lévő méregnek ki-gőzölgése okozta légyen nékem ezen változafomat;— fel-vévén fomoruan vizsgálta,— és gyakorta nagy fájdalommal egézflen el-változott ábrázatomra-is tekintvén, mozgatván ezen Iskatuját, észre vette, hogy még vagyon abban valami; meg-rázta füleihez tartván; 's bizonyosá lett, hogy meg-nem tsalódott; mivel minden kiábálásával észre nem hozhatott, ezen észre vételével kívánt engem' fel-ébrezteni; és ezemre hozni.— Valójában ezemre-is jöttem, egyet nagyot

fohajtván; mellyért-is ezen hív szó-^{1661.}
gámnak víg öröm-kiáltásai nagy víz-
fa-hangokat okoztak ezen tsendes
völgyekben, az hól ezen eset tör-
tént;— a' fok alkalmatlan unfolásá-
val annyira vitt, hogy akaratom
ellen-is meg-kelletett tekintenem,
hogy még mi volna azon szerentsétlen
Iskatulyában, és bizonyjal, ha azon
szempillantásban, helyes elmémet
vízfa nyerhettem volna-is; eröm még
se lett volna annak fel-nyitására, fél-
vén, hogy abban újra az én kedves
Fejedelem Afzonymának ellenem va-
ló haragjának jeleit látni fogom; ke-
zembe vettem mindazonáltal, és meg-
vi'sgálván jó móddal, észre vettem,
hogy az egyik feneke a' közepe tá-
ján volt tsínálva, a' mely-is két fe-
lé nyíló volt; fel-fordítám tehát,
hogy ki-nyithassám a' fedelét; ottan
olvastam apróbb betűkkel írt ezen
szókat: Az én hűségtelenemnek; meg-
szomorodva, és rezketve nagy bajjal

1661 fel-emelém a' fedelet, el-lévén hitet-
 ve, hogy ez-is bizonytal nem ad
 nékem egyebet tudtomra a' feren-
 tsétlenségnél.— Fel-nyitám ugyan-
 tsak, és ilyen értelmű Leveletskét
 találék abban: Vald-meg magad ked-
 ves BETHLENem! hogy az Indiscre-
 tio majd mintegy el válhatatlan az
 emberek' characterétől; mellyért is
 elég előre való vigyázással nem le-
 hetünk hűségeknek bizodalmaiba, és
 ritkán találhatni, a' ki meg-érdemel-
 je tett fogadásában való egész bizo-
 dalmunkat; — meg-botsátok néked
 mindazonáltal mostan irántam el kö-
 vetett hitetlenségédért, mivel ma-
 gam vetettem néked ezen tört,—
 féntebbül tartsd-meg ennek-utánna
 mind azokat a' fel-tételeket, mellye-
 ket elődbe tettem; ha azt akarod,
 hogy ennekutánna meg-fenvedgyém
 néha néha jeleit hozzám viseltető
 fereseteteknek.

Szük-

Szükségem-is volt valójában il-^{1561.}lyen hizelkedő ki-fejezésekre, a' milyeneket néked mostan Afzonyom! elé-mondék, hogy elmémből, zivemből mind ki-vésszem azokat, a' miket az első Leveletskében, vólt fők okoztak; már így magamat mint egy újra fűletettnek érezvén, meg-vizsgálám, mi maradott légyen még az Iskatulyában;— három kis tsomotskát külön-külön papirosba takarva lettem. Az elsőt fel-bontván, álmélkodó örömmel találtam abban egy aranyba foglalt gyémántos Gyűrűt, ezen bé-mettzett főkkal: *Mentől tisztább; annál betesebb.* A' gyémánt ugyan nem vólt igen nagy áru, megvallom; de mivel az én kedves Fejedelem-Afzonyomtól adatott, Afzonyom! előttem meg-betsülhetlenné lett.— A' másikat-is fel-bontván, ebben-is egy Nap-keleti Agat Gyűrű vólt bé-takarva, melyre egy

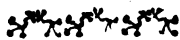

1661. Oltár, és azon égő fent tűz ki-metz-
ve volt ezen fel-irással: *Ha nem tisztá,
nem méltó az Istenekhez.*

Ezen két fel-irásokból nyilván meg-érthettem, hogy a' Fejedelem-
Affzonym nem akar másként töl-
lem fereztetni, tsak oly' tisztán és
minden hason nélkül, valamint töl-
lem kívánta, hogy meg-igérjem ak-
kor, midőn meg-engedte, hogy fe-
retetemről nekie vallást tehessenek. Ez
az a' második Gyűrű, mellyet mostan-is
azóta ujomban hordozok, és a' Nem-
zetem' fokása-ferént Petsét-nyomo-
helyett főlégál.— Az harmadik tso-
móban-is egy gyűrűt találtam, mely-
nek köveire való metzés egy Aff-
zony femellyinek Fejét példázott;
ábrázattjának kevés hasonlatofsága
vált ugyan a' Fejedelem Affzonyé-
hoz; de a' Mesternek, a' ki tsinálta,
vagy nem vólt elegendő ideje, vagy
elegendő Tudománya az el-kézfít-
tésére.

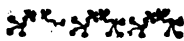
tésére. Ezen ajándékokat én a' vi-¹⁶⁶¹lágnak kintseinél fellyebb betsültem; elég az hogy oly' nagy változás e-fett rajtam, hogy az út-vezetöm, a' ki látta oly' hirtelen, és rövid idő a-latt való változáfomat, nem tudta, minek tulajdonittsa, és ez-iránt va-ló nagy bámulása, nékem kétferez-tette meg-elégedésemet; mivel oly' együgyü vidámsággal adta elő ezen mostani Történetemet, hogy a' ke-mény hideg időnek, és ez-által oko-zott leg-nagyobb nehézségek mel-lett-is nagyon könnyébbítette a' Szeben-felé még hátra lévő útamat.

A' Fejedelem nagyon örvendett vizfza jövetelemen. A' Fejedelem-Afzony' jól létéről való hír, mel-lyet nékie hoztam (a' kinek látásá-tól oly' hozzás időre meg vólt fozt-va, ehez járulván a' Fényes Portá-tól való tudósítás, melyben a' leg-hamarébb való fejedelem nékie ígér-tett)

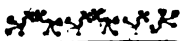

1661 tetett) természet ellen való nagy örömet, és vigaszt okoztak benne; mindazonáltal nem akarta többör ilyen alkalmatosság által szerentsémet, hogy a' Fejedelem-Afzonyt láthassam. Nyughatatlanúl várta a' Tavaž' ki-nyílását, hogy az ígért fejedelem a' Portától el-érkezne, mely által Szeben-is az ostrom alóll felzabadúlna, *Rákótz*i Fejedelmet-is kényszeritnék Erdélyből magát ki-vonni, és így ennek tsendes, és nyugodalmas Birodalmában maradhañon.

Ezen út-vézetöm-által folytatta *Bartsai* Fejedelem annakutánna a' rendes levelezést a' Fejedelem-Afzonnal, és a' Török Portával, de sem a' Fejedelem, sem az Atyám nem akarták, hogy többör ezen utat tegyem Dévára, ámbátor én magamat gyakran ajánlottam arra, mindketten félvén a' rajtam történhető szerentsétlenségtől, és ne hogy *Rákótz*i.
nak

nak kezébe essem. Az út-vezető-^{1661.}met magamévá tévén a' jól meg-ju-
talmazással,— örömmel vállalta-fel a'
Fejedelem-Afzónynak fíólló Levelei-
met, meg-hagyván nékie hogy sen-
kinek másnak, tsak éppen a' Fejede-
lem-Afzónynak kezébe adgya. Az
első alkalmatofsággal ezt irtam: Ke-
vésbé betsüled fzeretetre méltó ked-
ves Kegyelmes Afzonyom! az Hi-
vednek életét;— bizonynal meg-hól-
tam volna azon fájdalom-által, mel-
lyet az első Leveled okozott, ha a'
második vízfá nem adta volna éle-
temet, mert lehetetlen lett volna é-
letem' el-veftése nélkül ellenem va-
ló haragodat ki-állani. Kimély en-
gem', esedezve kénfzeritlek! annyira
irtózom néked nem tetfzeni, hogy
képzelned sem lehet,— Leg-kifsebb
ellenem való neheztelésed fívemben
való halálos változás nélkül meg-
nem

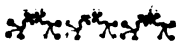

1661. nem eshetik; ugyan mit mivelteél? tsudának lehet tartani, hogy meg-éledhettem. A'második kedves Leveledben tett vigasztaló ki-fejezések, és azokkal együtt jött drága ajándékid-által-is, ha tsak egyedül lettem volna, bizonyval ezen vigasztaló fegedelmednek-is semmi hasznát nem vettem volna. Kimély-meg azért Kegyelmes Afzonym ennekutánna egy óly' életet, mely tsak néked vagyon áldozva; mert ha el-vefzed, soha nem találz több óly' hiven, igazán fzerető Tisztelödre. A' mi Levelezésünk fólyt Szebennek egész ostromlása alatt, melly-is finte három hónapokig tartott. Én a' Fejedelem-Afzonytól hozzám való fivességének gyakran vévén jeleit, leg-bóldogabbnak tartottam magamat, hasonlóképpen a' Fejedelem-is, de ez ötöt egészzen ki nem elégithette.

Rákotzi Fejedelem-is az el-kezdett egye-

egyezés dóljának folyamattyában^{1661.}
 nem vólt meg-elégedve; mivel min-
 denkor sükeretlenül végeztek: a'
 Tél-is már vége-felé lévén, az hó
 olvadni kezdett; *Zejdi* Achmet-is a'
 Budai Vezér Táborba állott, né-
 mely Váraikat Gyula és Nagy Várad-
 között ostromólván (mellyek-is Er-
 délyhez tartoztak) el-is foglalt. —
 Szükség meg-tudni, hogy midön El-
 sö FERDINANDUS Tsáfár Erdély
 Országot ZÁPOLYA JÁNOS Király-
 nak által engedte, akkor a' fómféd-
 ságban lévő Vármegyéket, úgymint:
 Bihart, Szathmárt, 's Kövár-Vidékét
 minden a'hoz tartozandó Városok-
 kal, Falukkal annak által adta.

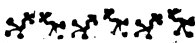
Ezen okból *Rákozi* félben szakáz-
 totta a' Szebeni ostromlást, hogy á-
 zon Váraknak segítségére lehes-
 sen, magát valóságos Erdélyi Feje-
 delemnek képzelvén, kötelefséginek
 tartotta az ehez tartozandó Helly-
 ségek-

1661 ségeknek óltalmazását. Utját vette Kolo'svár felé, az honnan-is parantsolatot küldött minden Seregekhez és Némefekhez, hogy magokat hozzája kaptsólyák, 's ez-által jötskán meg-erősitvén táborát; elégségesnek vélte magát arra, hogy a' Nagy Vezérrel meg-ütközzék. Ez-is részéről ezt meg-értvén, az Erdélyi fély hegyeken keresztül vergödvén, táborát a' Szamos mentire való völgyben (mely víz éppen Kolo'svár mellett foly) ettől nem messze *Rákoztinak-is* Tábora fekvén) helyheztette. Mivel mind a' két félnek igen nagy kedvé volt a' meg-ütközésre, csak hamar egybe-is tsáptak. Az ütközet igen véres, és ki-menetelére kétséges volt. *Rákoztinak* (kinek-is népe fokkal kevesebb volt mint az Ellenségé) mint egy Vitéz Fejedelem, és tudós Hadi Vezér úgy viselte magát, de szerentsétlenségére három

rom sebet kapván a' Fején: az utól-^{1661.}
 só elégtelenné tette tovább az üt-
 közetre. Ezen nagy Embernek ve-
 fedelme nagy oka vólt az ütközet
 el-veztésének-is. Test-örzői ki-ra-
 gadván az ütközet' helyéről, Nagy
 Váradra vitték, az hó-is ezen Feje-
 delem tizen-öt napok múlva meg-
 hala.

Kemény János a' Vezére egyben
 fedvén a' mint lehetett, el-féllye-
 dett népéből, magát Szamos-ujvár
 felé vette. Ezen Vár azon víz mel-
 lett fekszik, a' mely mellett az ütkö-
 zet tartatott. Ezen Várnak meg-le-
 hetős erősségit okozza az igen fé-
 les árkaiban lévő vize. Ezen Sza-
 mos-vize foly Dész felé, az hó-is
 egy hasonló nevezetü vizet magába
 vévén:— az első Nap-keletről, a' má-
 fik Nap-nyugotról vévén eredete-
 ket, ottan egyesülnek, vézi folya-
 mattyát egy igen keskeny, és majd
 . nem

1661. nem járhatatlan Völgyen Szathmár felé, és onnat a' Tifzába, mely-is ennekelőtte határa vólt Erdélynek.

Bartsai Fejedelem valósággal egy vezedelmes ellenségétől menekedett meg, de fokkal nagyobbra talált *Kemény Fános*ban, a' ki-is alig tudta-meg *Rákotzinak* sebei által okozott halálát, azonnal fel-tette magában a' Fejedelemséget akár mimódon-is magáévá tenni, ámbátor semmi helyes igazsága ahoz nem vólt. Meg-értyük a' következendökből, mimódon. A' Fényes Porta mindenkor azon lévén, hogy *Bartsait* a' tsendes, és békeféés országulásban, a' mellyet nékie férezett vólt, meg-tart-hassa. Parantsólta a' Temesvári *Ali Basának*, hogy mentöl nagyobb Se-reggel lehet, bé-jöjjön Erdelybe, és magát a' Budai Vezérrel egyefittse, (hihetö hogy még a' Budai Vezérnek gyözedelme nem vólt tudva

Kon-

Konstántzinápolyban) mivel az pá-¹⁶⁶¹
rantsóltatott, hogy *Aly Basa* vegye
által a' Budai Vezértől a' Vezérséget;
a' mellyet-is véghez vivén, Szeben-
hez ment, és onnat a' Fejedelmet,
's véle lévő Nemeseket, ezer öt száz
Jantsárokat-is, a' kikét általmára ha-
gyott vólt a' Fejedelemnek; ki vi-
vén Szebenből, magával el-vitte, és
így mind együtt meg-indulván Ko-
lo'svár felé, 's onnan a' Budai Ve-
zér' Táborában, az hól-is *Aly Basa*
által-vette a' Budai Vezértől a' Kor-
mányozást; mivel ennek a' parántso-
lat-zerént vízfza kellett Budára menni.
Alig vóltunk az *Aly* Táborában,
mingyárt ez *Bartsai* Fejedelemnek
általmára Török, Test-örzőket rën-
delt, és némelleyekét a' Nemesék kö-
zül, a' kik gyanúsok vóltak; vásrá
veretett. Mi többiekül, azok között
én, és az Atyám-is, a' kik a' Feje-
delem mellett szolgáltunk; sem vól-
tunk

1661. tunk szabadabbak, mint a' Fejedelmünk. Mind ezek-után *Aly* egyenesen ment Nagy Váradnak, a'-nélkül, hogy velünk közlötte volna; és fájdalommal kellett szemlélnünk, hogy ostrom alá vézi. Ezen tekintetre méltó Erőtség egy puska lövésnyin fellyül-haladó, félelőbb és mindenkor tizen-két lábnyi magasságra vízzel teli árkai mellett is az ostromat tizenkét napnál tovább kinem állhatta, a' benne lévő őrizetnek gyengesége miatt; de a' mi valósággal leg-inkább okozta feladását, a' vólt, hogy egy vén paraszt ember tudokra adta azon helyet, a' mellyen a' víz az árkokba bévéttetődött. *Aly* ezt hafnára fordítván, azonnal leg-nagyobb erőségétől még-foztá, és kéntelenítetté az Őrizetet egyezés mellett magokat megadni. Minekutánna ezen ditsekedő Basa ezen erős Várat ily' rövid

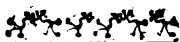
vid idő alatt hatalma alá vette, el-vivé a' Fejedelem mellé rendeltetett Török örököt, és bé-küldé a' Fejedelmet minden vele lévökkel Erdélybe, azt képzelvén hogy *Rákotzi'* halála után minden Rendek melléje fognak állani, és ezzel minden zürzavar, és rézre-hajlások meg-üzünnek; ezt ugyan képzelni-is lehetett; de *Kemény Fános*, a' mint fellyebb-is már meg irtuk, özve-gyüjtvén, a' *Rákotzi* vólt Ura' el-üzéledett Hadát, remélvén hogy erővel-is magát Fejedelemmé teheti; — személlýesen (által-ment Magyar Országra, az hól-is LEOPOLD Császár egy Sereget egybe gyüjtött vála, tartván attól, ne hogy a' Törökök Nagy-Várád' megvétele után, Magyar Országhoz tartozandó más helységeknek el-foglalására igyekeznének) Generalis *Montecuculi* küldé azért feles Haddal oda. *Kemény* ezen környül-allásokat

1661 hafnára kívánván fordítani a' Generalishoz méne, és mind gyalog, mind lovas Seregeket segítségére kére, mellyeket a' maga Hadával egyesíthessen, igérvén hogy egész Erdélyt maga hatalma alá vetheti bizonyly, és azt annakutánna a' Tsáfárnak által adja. Ezen okos Generalis az Urának, ily' hafnos ígéretekkel eltsábittatván; még ígérte töltént a' segítséget. *Kemény János* már eziránt tellyes bizodalommal lévén, vízfűzát tért Erdélybe, az hólis tudtára adta minden Nemes Rendeknek, a' kik még mindenkor, úgy a' Székelyek-is különös nagy fzeretettel vífeltettek vólt Fejedelem *Rákotzi*hoz, hogy ha ötöt Fejedelemnek fogják esmérni, — vízfűza állittya az Hazában a' jó Rendet és tsendeséget; *Bartsai* Fejedelem ellenben megfabadulván mint egy rabságból, a' melyben magát az *Aly* Basa Táborában

rában tapasztalta vólt lenni, még min-¹⁶⁶¹denkor kétséges a' maga álapottyában, és álhatatlan, és ki-mondhatatlan szeretettel vífeltetvén a' Fejedelem-Afzonyhoz, egy óly' dolgot tselekédett, mellynek valóságos okát senki sem tudta: tudniillik a' Fejedelem Afzonyt a' Dévai Várból majd hat napi járó földről Görgénybe hozatta. Ezen helység fekszik azon hegyeknek torkában, a' mellyek elvalafztyák Lengyel Országot Erdély Orzágnak ezen részétől, mellynek egy részében a' Székelyek laknak.

Ezen Vár valamint más a' Hazában lévő Eröfségek-is, nagy félesántzal körül van véve, melyben-is a' Székely-földi Havafokról jövökis Patak foly.

Midön már *Bartsai* Fejedelem gondolta a' Fejedelem-Afzonymak megérkezhetését, eleibe ment egész Udvarával, minden Tanátsoffival, egész

1661 Házával és Népével, remélvén már
 tsendes életet ezen Várban; de nem
 tudta mint foly a' dolog az Ország-
 nak közepén, és a' lágy könnyü é-
 letre való hajlandósága nem enged-
 te előre által látni a' *Kemény Fános*ⁿ
 minden ellene fel-tett fándékjait.—
Kemény Fános így újra meg-nyervén
 igen könnyen a' Nemesi Rendek,ⁿ
 úgy a' Székelyeknek azon-kivül-is
Bartsaihoz (rendetlen dólgaiért el-i-
 degenedett) hajlandóságokat, elég-
 ségesnek tartotta magát újra a' gyar-
 ló Fejedelemmel, a' már fokozor elé-
 vett egyezést a' Fejedelemségⁿ le-
 mondásról, meg-ujítani. A' Fejede-
 lemnek állhatatlansága, vagy-is in-
 kább gyengesége leg-nagyobb kön-
 nyebbségire fól-gált *Keménynek*, fel-
 tett fándékának végre-hajtásában.
 El-jöve tehát ez fános Népével ki-
 sértetve Görgényhez. Nem kellett
 több ezen félénk Fejedelemnek, hogy

Ké-

Kemény nyel újra a' már folytatott do-¹⁶⁶¹logról tractáljon. Az Udvarához tartozandó minden Uri Rendek, a' kik fíntugy a' Görgényi Várba vele bévóltak rekeztetve, látván hogy hírek akaratt yok ellen-is *Kemény Fános* kivánsá ganak kézf hajlani, egézf len el-vezték a' hozzája való bizodal mar, fzeretetet, akaratt yok ellen-is kéntelenítették maga fzerentsétlen fátumára botsátani.

*Kemény Fános*nak elé-adásai annyira hizelkedtek, azon kívül-is igen gyenge által látásu, és álhatatlan Fejedelem *Bartsainak*, hogy réá álla, és a' Fejedelmi Méltóságot, a' legnagyobb Ellenséginek által-engedé; az Atyámat mint Cancellariusát c-röltette ezen egyezés pontyának feltételére, a' melynek ugyan alája írni az Atyám magát soha nem akarta.

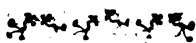
Kemény Fános ez-által bé-telleyesítve látván fándékát, azonnal Ország-

1661- Gyüleést hirdete Beztertzére, ez-is az
 érdemes Száz Nemzetnek egy Vá-
 rofsai közzül való (mint egy hat
 mértföldnyi távulságra Görgénytől)
 Az Ország' Rendei, a' kiktől lehe-
 tett oda egyben gyülvén ugyan, de
 nagy hijjával, tudni illik: az Ország'
 első zeméllye, úgy mint az Atyám,
 Fő Cancellarius nélkül voltak, hogy
 az egyezést meg-erősítse, és a' ki-
 nek jelen-léte nélkül semmi állandó
 Országot illető dolgot véghez nem
 vihetni. *Kemény János* nem sokat té-
 továzván, töstént vízfá tere Görgény-
 be, hogy az Atyámat ki-kérje Fe-
 jedelem *Bartsaitól*, a' ki-is ebben-is
 gyengeségét meg-bizonyítván, enge-
 de kérésének, és alig érkezhettek-
 meg az Atyám Beztertzére; azon-
 nal *Kemény János'* Fejedelemségre
 való válaftására majd közönségesen
 réa állottak.

Gondólhatod Afzonym! a' Feje-
 delem-

delem-Afzony, és minden hozzája¹⁶⁶¹ jó fível vífeltetőknek, ezen mind az Ország, mind a' magok fzerentséjekben hirtelen való változás-által okozott fzomoruságokat, rézfemről lenem írhatom ki-mondhatatlan fájdal-mát fzivemnek, mely-is nagyobbodott ezen fzerentsétlen Fejedelem-Afzonymnak nem ok-nélkül fzüntelen való firánkozása által, a' nélkül, hogy lehetett volna azon segíteni. Ezen fzomoru történetnek meg-éreztetésével nem elégedvén-meg a' bal fzerentse,— még fokkal fzomorubb, és meg-aláztatóbb tsapásokat kézfítte ellene, mellyeket-is nem fokára *Kemény Fános* vélle meg-éreztetete.

Alig hirdettetett-ki Erdélynek Fejedelmévé, azonnal az Orzágnak minden Erőfségeit hatalma alá venni magában fel-tette; azért a' fzerentsétlen *Bartsait* arra kénfzerítette, hogy nyilván való valóságos paran-

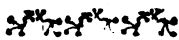
1661. tsolatot adgyon, hogy nékie mind-
azok által-adatnának. Ezen feren-
tsétlen Fejedelem mindenekre réa
állott, a' miket tölle ezen erőszakos
Ember kivánt; a' leg-elsőbb tekin-
tetü Erőségek között lévő Fogaras
Vára (melynek-is a' Fejedelem Test-
vére *Bartsai András* volt Kormányo-
zója) volt az első, a' mely *Kemény*-
nek a' *Bartsai* Fejedelem parantsolat-
tyával által adatott, óly' fel-tétel a-
latt hogy maga *Kemény* zeméllye-
fen vegye ezt által; a' mint úgy-is
esett. Alig adatot-által ezen Vár né-
kie, azonnal fogadása ellen mingyárt
ezen Várnak Kormányozóját vasra
verette, erről továbbra való rende-
léfit magának tartván.

Kemény meg-nem elégedvén, hogy
szegény *Bartsait* minden Méltóságától,
Hatalmától, Váraitól meg-foztotta;—
még Görgény Vára, egyetlen egy
Menedék' helyében, birodalmában-is
meg-

meg-maradását sem szenvedte; azért, ^{1661.}zámos feregével Görgény Várának menvén; 's oda bé-is botsáttatván; tudtára adta feregény *Bartsainak*, hogy az Ország Törvényei-zerént, minden Erősségeknek, azok között Görgény-is lévén, nékie már mint valóságos Fejedelemnek által kell a dattatni: azért ezt-is által adattatni kívánnya; másként kéntelenítették fegyverrel-is ezt elfoglalni.— Ezen zerentsétlen *Bartsai* Fejedelem mostan, de már későn meg-bánta elfkövetett gyengeségét— nem-is lévén annak helyre-hozására semmi fejedelem, meg-fojtva lévén ereitől, elhagyatva minden alatta-valóitól, kéntelenítettett ezen erőszakos akarattján parantsolátn-is meg-nyugodni, és az alsó Udvarba, vagy is inkább major-házba le-költözni, az hól még is meg-lehetős, és alkalmas fálása volt;

Vég-

1661 Végtére meg-foztá a' Nemesekből álló két Test-örző Seregétől-is;— nagyobb része ezeknek *Kemény János* mellé állván, mivel füléik-is ennek Fejedelemségre való válaftását helyben hagyták; rézemről, a' ki Feje voltam az Első Seregnek, sok helyes-okaim lévén ezen Történet ellen való kedvetlenségemnek; ámbátor az Atyám-is már *Kemény* részére állott légyen-is, jóakaratomból ezen fólglátomról le-mondottam; minekutánna nagy keservefen a' Fejedelem-Afzonytól el-butstuztam volna.

A' mi egymástól való el-válásunk, a' mint képzelheted Afzonyom! zápor könyhullatásokkal lett-meg— Elvonám tehát magamat az édes Atyám' egyik Kastélyába, az hól-is maradtam, ámbár sok ízben hivatott légyen-is *Kemény János*, hogy azon hivatalba melléje vízfá áljak, a' melyben az én kedves Fejedelem Afzonyom

nyom' Férje mellett voltam, de mindenkor irtózva emlékeztem ezen erőszakos Embernek tselekedetéről. 1661.

Elég az, hogy *Kemény János* úgy vélekedvén, hogy a' mig *Bartsai* életben lenne, az attól el-ragadott Méltóságát tsendesen nem birhatná; azon irtóztató gondolatra vetődött, hogy életét-is védelembé hozza. Nem fokára némely Nemesek vigasztalás' fine alatt Görgénybe hozzája menvén, 's egy néhány napig nála-is mulatván, vadászatra hívták, és ottan egy közel lévő Erdőben fehérgényt meg-is gyilkolták.

A' Fényes Porta mind ezen rendeletlenségekről, és engedelme nélkül *Kemény János'* Fejedelemségre való válaftásáról tudófitatván, parantsolta a' Bugiak Tatároknak, hogy bé-jöjjenek Erdélybe, és mindenütt, de kivált a' Székely Földin puftitsanak. Ezek a' parantsolat-ferént

Mol-

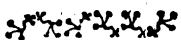
1661. Moldován kereztül jöven, a' Székely-Földit el-választó Havasfokon, a' Székelyeknek minden kemény el-jent-állások, akadályt-vetések mellett is kereztül rontván, úttyokban lévő minden Falukat, Helységeket el-puáztítottak 's el-égettek; az ezekben lakozó szegény Föld-népének nem lévén más menedék helyek a' magas Havasfoknak tetejénél, az hová is a' lovas Tatárság nem férhetett.

Én még ezen Tatárok' bé-jöveteléről semmit se tudván, és meghalván szegény *Bartsainak* meg-ölettetését; a' Fejedelem-Affzonyhoz viseltető nagy szèretetem mingyárt el-tökélteté velem, hozzája fietni, és fegedelmére lenni, a' nélkül hogy ezen szándékomat az Atyámmal közöltem volna, és így fietve el-indulék, tsak egy a' szomszédtságunkban lakozó *Patko* nevezetü, Házunkhoz nagy hűséggel viseltető emberséges

Nemes

Nemes Emberrel, minden más kísé-^{166t.}
rök nélkül. Meg-vallom elég ezte-
lenség volt rézemről, mert jó ren-
din volt Görgény nyóltz Erdélyi
mért-föld távulságra, [mely-is közel
húf Frantzia mért-föld.

Mi kereftül menénk egy nagy és
népes Magyar Városon, a' mely-is
nem volt, mint más itten lévő Vá-
rosok, kö-fallal bé-kerítve, itten a'
Lovainkat étettük, innét meg indu-
lánc, hogy Beztertzére mehessünk,
remélvén hogy más nap jókor Gör-
génybe érhetünk; de az én feren-
tsétlenségem, minket egy tsoport
Tatárok közé vitt, a' kik már erre-is
kezdetek lézengeni,— mingyárt kö-
rül vétetve látók magunkat, a' nél-
kül, hogy egy-felé-is el-faladhattunk
vólnc, Ezen Pogányok minket min-
gyárt a' lovainkra le urkolának—kö-
tözének, és Nap-nyugot felé egy sü-
rü Erdöbe bé-vezetének; az hová az
Éjtza-

1661. Éjtzakai állásokat magoknak ki-keresték volt,— kéntelenek voltunk nagy fomorúan, a' mint képzelhetni, őket követni. Oda érkezvén, én-gem *Patk*oval háttal kemény kötelekkel, mellyeket mindenkor az elfogattak számára magokkal hordoznak,— karunknál, és hasonlóképpen a' térdünkön fellyül-is oly' keményen egybe-kötözének, hogy semmiképpen nem mozdúlhattunk. Ezen siralmas állapotunkban nézni kellett; miképpen egy a' mezőről elvett marhát le-vágtak, és meg-nyúzván fel-vagdálták, 's egy más közt fel-oltván, 's nagy tüzet rakván az eleven fénre tévén meg-sütötték;— alig volt félig meg-sülve minden kenyér nélkül meg-ették, vizet iván arra, a' mellyet mindenkor, belől meg-viafhozott fa-palatzkban a' Nyereg kárában hordoznak magokkal. Ezen embérséges emberek min-
ket-is

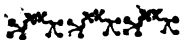
ket-is étekkel kínáltak; de zomoru¹⁶⁶¹ voltunkra való-nézve nem volt semmi etyepetyénk az ételre, nem is lévén a' mi fokásink és inyünk-férent készítve. A' Lováikat le-nyergelvén; kántárokat le-vévén, szabadon botsátották legelni a' füven, vagy Fa-léveleken a' mit kaphattának. El-végezvéen Vatsorájokat, a' tüzek-körül egybe gör'sedvén, valamint a' gyermekeket az anyyok' méhében fekünni állittyák, — tsak hámar igen méllyen el aludtak. Ezeknek látása, hozzája járulván a' félelmes fetéttsége az Éjtzakának, a' Helységnek, és a' mi férentsétlen környül-állásunknak ifonyodása e-gézfén meg-némitott minket, és a' következhető állapotunk' meg-fon-tolására-is elégtelenné tett; *Patko* mindazonáltal, a' ki jobban esmérte ezen Pogányoknak tulajdonságokat, mint én, mivel ö-is azok között lé-

P

Vén,

1661 vén, a' kik *Rákotzi* meg-veretteté-
 fekor *Kemény Jánossal* a' Tatórok-
 tól el-fogattattak, Krimiába vitettet-
 vén, három Eftendeig, nállok rabos-
 kodott. midön látta volna már őket
 az áloimtól el-nyomattatva, meg-fól-
 lala, mondván; Ezen Pogányok már
 négy vagy öt óráig fel-ébrezthe-
 tetlenül el-aluúznak, mellyet-is o-
 koz a' nappal véghez vitt nagy fá-
 radottságok;— ha nállam egy késem
 lenne, bizonynal mingyárt meg-fa-
 badithatnálak. Felelék, hogy nál-
 lam ugyan nintsen. Van nállam u-
 gyan kettő, felele *Patko*, egy hüvely-
 ben, az egyik *Tsizmám'* zárába,
 de ily' keményén meg-kötözve hoz-
 zá nem férhetek. (fokás nállunk
 Magyaroknál Afzonym! hogy min-
 den Uri Férjfi az övibe kettős tsi-
 nos hüvellyet hordoz, a' melyben,
 két kés, egy villa, és két három á-
 gu villa vagyon; mellyekkel igen
 hel-

helyesen fozták a' hús cledelt az ^{1651.} Afzalnál fel-metélni) *Patko* nagyobb és vastagabb-is lévén nállamnál, nem-érheté-el a' kezével a' Tsizma' fázrát hogy ki-vehesse; kért tehát engem', hogy erőltessem magamat annak ki-vételére; azért nem gondolván minden fájdalommal, mellyet a' kemény meg-kötözés nékem okozott, addig erőlködtem, mig kezemmel a' Tsizma fázrához értem, és oly' szerentsés voltam, hogy ki-huzhatám Tsizmája fázrából, azon hüvellyet a' késsel együtt, mely nekünk a' szabadságunkat meg-adhatá.— *Patko* tsak hamar ki-vevé az egyik kést, és a' kötöket el-vágá. Ez meg-lévén, úgy vélekedtem, hogy valamint én, ő-is fíntúgy már nem gondólkodik egyébről, hanem a' mentől hamarább való el-fázadásról, de meg-látván ő egy hozfzu kemény hegyes tört, a' millyeneket a' Tatárok, a' midön Lo-

1661. van ülnek, az oldalokon hordoznak,
és a' futó Ellenséget ha el-érhetik,
hátról kereftül döfik; fel-vévé, és
a' nélkül, hogy nékem egy főt-is
föllott volna, azon Tatárnak, a' ki
minket el-foga, és oly' keményen
meg-kötöze, a' hátába döfé oly' ke-
mény furaással, hogy kereftül men-
vén rajta, úgy fólván mintegy a'
földhöz fegezte.

Meg-vallom Afzonyom! hogy e-
zen tselekedete ki-mondhatatlanúl
meg-izonyita, és most-is borzadok
midőn ezemben jut. Ekkor mond-
ván nékem, hogy ezen Pogányok
oly' méllyen aluznak, hogy őket ba-
josen lehet fel-ébrefteni, — már e'
felöl annál bizonyosabb vagyok,
hogy soha fel-nem ébred. *Patko* el-
vévé maga Kargyát, és Tarsólyát,
mely-is belől két rézre van fel-oszt-
va; az egyikbe tehetni vagy két vál-
tozót, nyakra-valót, a' másikba hi-
deg-

deg-sülteket, többnyire kezkenőbe bé-takart tsirkét;— el-vévé pléhből^{1661.} tsinált, és fok rézekre el-óztott ládatskáját, a' melyben tartatik a' só, és minden-féle fü-ferfámok, mellyel kézfittetnek minden-féle husos eledelek. *Patko* tehát mindezeket magához vévén, nem gondólkozott egyeben, tsak hogy ezen Erdőből ki-mehetsünk, az Hóldnak fel-jöve-tele-is nagy segedelmére vólt futá-funknak, ugy hogy két óráig való menetelünk után egy völgybe ér-tünk, mely-is ámbátor nem vólt óly' tágos, de még-is az magunkat kör-nyékezésre (Horizontálni) úgy az Hajnal' hasáda-is, mely a' Napnak nem fokára fel-jövetelét jelentette, nem kevés segedelmünkre főlgáltan-ak. Ezen okból egy úton, mellyet remélettünk, hogy egyenesen Bef-tertze Várofsához vezet, el-indulánk, az hová-is ha elérhetünk minden veze-

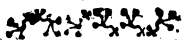
1661. véfedelmen kívül lettünk volna; de a' szerentse nekünk nem engedte annak el-érését.

Alig meheténk ezen Völgyen egy óráig, már hállottuk az Erdöböl ki-jövő Tatóroknak kiábáláfokat, mely-is minékünk le-irhatatlan rebegést okozott; annál-is inkább nem ok nélkül, hogy semmi menedék-hellyünk találására reménységünk sem lehetett; kételenek vóltunk hát ezen fűkségben magunkon segíteni, a' mint lehetett; és az útunk mellett lévő nagy tóban a' nagy véfedelemtől való szabaduláfunkat keresnünk; bé-is menénk abba, egész nyakig érő vízben el-rejtvének magunkat a' tó-körül lévő Nádba, tsak a' fejünk lévén künn a' Vízből. *Patka* még nádat-is vága-le, és magunkat jobban el-takarók, hogy észre ne vétessünk. Ezen előre való vigyázás annál-is inkább igen hasznos vólt; mivel a' Tatórok

tárok itten a' Lovaikat meg-itatván,^{1661.} elébb folytaták további úttyokat, és nekünk időt engedtek a' veze-delemtől okozott rebegésből helyre jöni.

Minekutánna a' Tatárokat szemünk elől el-veztettük; ki-jövének e' ned-ves menedék helyünköl úgy el-áz-va és fázva, hogy ha nem féltém volna újra a' Tatárok' kezébe való eséstől, egy lépést se tehettem vól-na.— Egy úton el-indulánk tehát a' nélkül, hogy tudtuk vólna merre vizen, de szerentsénkre egyenesen a' Bethleni Kastélyra (mely-is az Atyám Testvérié vólt) vezetett,— ezen Ka-ftély valamennyire erősfégire-nézve elég alkalmas a' Tatárok rohaná-sának ellent állására. Alig érkezhe-tém oda, a' kemény hideg-lelés min-gyárt elé vett, a' nagy fáradság nem kevés oka vólt ennek, nem-külöm-ben az hideg, mellyet szenvedtem a'

1661. Tóban, a' mi akkori egyetlen egy-
 menedék és védelemtől meg men-
 tő helyünkben, úgy a' húzon-négy-
 óránál tovább minden leg-kevesebb,
 étel nélkül való, koplalás az eröm-
 től is nagyon meg-foztván. *Patko* e-
 rősebb testel, és keményebb termé-
 zettel bírván, jobban segíthetett ma-
 gán, mert ő bőven iván, és evén, ez-
 átkal rövid idő alatt erejét vízfá-
 nyerte. Mivel ezen Kastélyban igen,
 kevés tseléd volt, a' szükséges sege-
 delemnek is igen nagy hijjával vol-
 tam,— minden bizodalमत az én
 hív, és a' szerentsétlenséget együtt
 szenvedő; Társamban *Patkóban* hely-
 heztettem, a' ki-is minden erejével
 csak azon volt, hogy példáját kö-
 vetném, el-akarván velem hitetni,
 hogy csak ez az egy mód volna e-
 gétségem' vízfá nyerésére; de ily'
 gyenge voltom, és a' hideg-lelés is
 oly' nagy undokláft okozott, hogy
 sem-

femmit bé-nem- vehettem, ámbár kedvem lett volna Tanátsát követni;¹⁶⁶¹ az hidegem nagyobb nagyobb mértékbe jöven, és *Patko*-is engem' nagyobb védelemben lenni vélvén, hogy az Atyámat erről tudósítaná, fűkségesnek ítélte; el-is jött az Atyám, 's óly' szerentsésen, hogy szóhólt Tatárokra nem akadott; lehető hogy bizonynal már más - felé vették vólt úttyokat, — tsak el-álmélkodott, hogy engem' ily' védelmes, és fánakozásra méltó állapotban látott; — örömeft Orvost hozatott volna; de mivel úgy-is ritkák az Hazánkban, és a' kik vóltak is a' Tatárok' félelme miatt mind a' kerített Váro-fokba vették magokat, — és az én jó Orvosom-is *Máté*, a' ki engem' óly' nagy nyavalyámból ki-gyógyított, mézfebb vólt, mint sem hogy el-hivattathatott volna; annál-is inkább ilyen zenebonás, és védelmes

1661. időben;— tehát csak az Ifjúságom és természetemtől kellett a' segítségget várni.

Az hideg-lelésemen kívül más mind védelemre, mind rof következésére való-nézve nem kifesebb nyavalyában finlödtem, tudniillik a' Fejedelem-Afzony' forsán való kimondhatatlan nagy aggodásban, 's bánatban, tudván, hogy a' Fejedelem' meg-ölettetése után meg-foztatva legyen minden fegedelemtöl. Ez okozta nékem föképpen bánatomat, el-hitetvén magammal, hogy ha hozzája mehetnék; bizonyjal az hafnos fegedelmemmel, és fölgálatommal meg-bizonyitanám, 's vele-is meg-esmértetném azon igaz és tizta feretnek bizonyos völtát, mellyel hozzája viseltettem; de óly' ferentsétlen völtam, hogy rólla semmit se halhattam, és már nem-is tudtam bánatomban mi tévö legyek;—
Ked-

Kedves hív *Patkomhoz* folytamodtam, és kértem, hogy Görgénybe^{1661.} menne, és meg-tudná a' Fejedelem-Afzony állapotját, és hová létit. Fel-is vállalá (nem gondolván a' mostani vezedelmes környülállásokkal) Ezen úttyában gondolatomon felyül való késedelme nyughatatlanságomat nagyon nevelte, de vízfzá érkezése annál-is inkább tetézte, más hírt a' Fejedelem-Afzonyról nem hozhatván, tsak azt, hogy kételen vólt maga védelmezésére-nézve, a' rajta tör-tént szerentsétlenség után mingyárt, nagy vezedelmével és fáradsággal Hufzt Várában óltalmat keresni;— ezen Város fekszik Magyar Országnek félin Máramarosban.

Ha egy rézről meg-is vóltam nyugodva abban, tudniillik hogy bizodalmas helyt vagyon,— más rézről ki-mondhatatlanúl törödtem 's bánkódtam tölle való óly' távul léte-men

1661 men, elégtelen lévén az hidegem-
nek föntelen rajtam való létéért né-
kie még csak irni-is— az én kedves
Patkomtól sem kívánhattam az hoz-
zája való menetelt, jó három napi
Föld lévén Huzt Bethlentől, 's
ezen kívül még millyen majd csak
el-kerülhetetlen vézedelmekre-is ki-
lett volna tétetve;— még-is könyö-
rűlvén keserves vóltomon, érez-
vén-is fájdalmimat meg-elözött; és
maga ajánlta magát, hogy a' véze-
delmek között-is, ezt az útat-is meg-
téfi, hogy rólla nékem bizonyost
hozhaszon, el-nem titkólhattam ez
íránt való ki-mondhatatlan nagy ö-
römömet. Magad-is képzelheted
Affzonyom! érzékenységemet, már
nem-is gondólkodtam egyében, csak
hogy erőltetve-is egy néhány fő-
kat pappirosra mázólhatnék, nagy
fáradttsággal véghez-is vittem 's e-
zeket íram:

Kegyel

Kegyelmes Afzonyom!

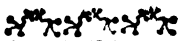
1661.

„Az én gyengeségem nem enged e-
 „gyebet, tsak hogy bizonyofsá tehes-
 „selek, mennyire érzem a' rajtad tör-
 „tént kegyetlen szerentsétlenségeket.
 „*Patkó* meg-mondhattya mostani fáz-
 „nakozásra méltó állapotomat, ha
 „meg-halok, a' leg-hivebb leg-érzé-
 „kenyebb szeretettel viseltető, mely
 „valaha e' világon lehetett; tisztelö-
 „det vezted-el.

Ezen Választ vettem erre.

„Nagyon szervedtetéz; kedves BETH-
 „LENEM! ha egy oly' kedves Bará-
 „tomnak, a' kit én igazán szeretek,
 „és betsülök, el-veztésére tsak em-
 „lékeztetéz-is; élj tehát, hogy azt né-
 „kem meg-tarthassad, 's el-légy hi-
 „tetve, hogy soha oly' Barátra nem
 „találhatéz a' ki téged' érzékenyebb
 „baráttsággal, és igazábban szeressen,
 „mint — — —

Ezen válasza nékem oly nagy
 örö-

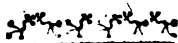

1661 örömet okozott, melyet néked Afzonym le-nem irhatok; de megfontolván ezen benne lévő főkat. Barát, és Barátság;— nem találtam oly' szerelmesnek, a' mint óhajtottam volna, 's úgy tétzett, hogy nem elég-séges meg-vizontaglása az én fava-imnak (leg-hivebb és leg-érzékenyebb szeretettel viseltető Tisztelőd) mellyeket nékie irtam, elég az, hogy az én tulajdon magam szeretete nem vólt ezen vála'zzal megelégedve, úgy vélekedvén, hogy a' Fejedelem-Afzonym, már el-veztvén örökre Férjét, és így szabad Afzonyma fivének;— másként fejezhette volna-ki magát, és élhetett volna mind azon ki-fejezésekkel, mellyekkel egy szabad-fív (melytől-is mind eddig csak a' kötelessége tartóztatá) élhetett volna, mondom, fíve hajlandósága-szerént; mind ezek félelmet okoztak bennem, hogy tám fo-

soha arra az érzékenységre nem vi-
hetem, hogy igaz szeretemet meg-¹⁶⁶¹
jutalmazza. Ezen, zomoru gondo-
latok gátolták egétségem' helyre-ál-
lását; ámbátor magamban az ő men-
tségére mindent fel-gondoltam.

Ugy-is gondólkodtam, hogy tám
az egy kedves szeretett Férjének oly'
kegyetlen módon tsak mostan hamar
el-veztését nem felejtheti oly' hir-
telen; egyben vetvén tehát mensé-
gére képzelt gondolataimat azokkal,
a' mellyek nékem félelmet okoztak,
hogy tám soha valóságos érzékeny-
séggel nem-volt hozzája vífeltetett
szeretetemhez; 's ilyen elmélkedé-
sekkel foglalódván, a' Nyavalyám
meg-nem fűnt, de sőt napról-nap-
ra gyengébb lettem.

Az Atyám hozzám jövéen, magá-
val el-hozta a' vólt Nevelőmet Szá-
lait, a' kit-is nagyra betsültem, és a'
kihez mindenkor nagy háládatofság-
gal

1661 gal viseltettem a' nevelésemben tett nagy fozorgalmatofságáért; a' jelenléte fokát okozott arra, hogy könnyebben, és békeféséfebben fenvedgyem ily' hozzás betegfégemnek súlját.

A' Cancelariusi, és Ország' Tanátsosi Hivatal, melyben' az Atyám volt, más időben nem engedte volna óly' hozzás ideig az Atyámnak az Udvertól való távul létit; de az Erdélyben lévő zürzavar, és minden Rendeknek tsak nem végső puftulása az új Fejedelemnek bizonytalansága arra bírta az Orzágnak Fő Rendeit, hogy a' Bethleni Kastélyba, az hól én voltam; egybe-gyűjenek; itten fokáig együtt tanátskozáván, hogy mi tévök lennének; ez nem-is volt óly' könnyü dolog, egy nagy részét az Orzágnak a' Tatárok el-foglalván pogány módrá dúlták, és puftitották,— a' más részéről *Aly*

Basa

Bafá bé-gyűjtvén nagy Seregét Te¹⁶⁶¹ mesvárnál, 's vigyázván az Erdélyi történetekre, fenyegetődött, hogy mind fel-égeti, 'sákmányóltattya a' Nemeseknek Jószágait.

A' mi erőzakkal lett Fejedelmünk *Kemény*, által látván; de már későre, hogy ellene nem álhát a' Török és Tatar egyben kötött két erejének; elvonta magát Magyar Országra, hogy *Montekukulival*, a' ki ottan egy Seregnek Elöljárója volt; — egyben-kaptsólván erejét; vagy leg-alább elegendő segittséget tölle nyervén, a' Törököket, Tatárokat Erdélyből ki-kergethesse, és magát a' Fejedelemségben meg-tarthassa.

Az a' Tanáts, a' mely a' Bethleeni Kastélyban; az oda egyben gyült Ország Fő Rendeitől (kiknek-is nagyobb része *Kemény Fánoshoz* hájlandó volt) tartatott, azt végezte; hogy egy Követség küldettetnék nevekben a'

Q

Római

1661. Romai Császárhoz, a' ki elejibe ter-
 jeztene azon kerentsétlenségeket, a'
 mellyek mostan ezen szép tarto-
 mányt érdeklik, és véle meg-értet-
 né, hogy ha ez el-véz, és a' Török
 birodalmá alá jut, Magyar Ország
 egy védelmező és fedező Erőtségét
 (a' mely ezt eddig a' Török' bé-üté-
 sétől fedezte) vézti el; tehát ügyé-
 benjáró dolog a' Császárnak-is, hogy
 a' végső romlástól védelmezze.

Minden kéfedelem nélkül el-vé-
 geztetett tehát, hogy BETHLEN
 FARKAS az Atyám' Testvére, 's a-
 zon Kastélynak Tulajdonosa, az hól
 ez a' Gyűlés tartatott; minden ké-
 fedelem nélkül el-indúljon, el-is in-
 dula Bétsbe.

Az alatt mig a' Császári Udyart
 meg járná; — a' Tatárok szüntelen
 pusztították Erdélyt; *Aly* Bafa pedig-
 len *Kemény Jánost* szüntelen kerget-
 te az Erdélyi és Magyar Orzági szé-
 leken.

leken 6ly' rem6nyss6ggel, hogy ut6l^{1661.} 6rheti, de f6z6nd6k6t b6-nem tellyefithetv6n; b6-j6ve 6rd6lybe Maros-V6s6rhelyre, minden Er6fs6g n6lk6l val6 Magyar V6rosba, 6s parantsolatot bots6ta mingy6rt minden V6rmeagy6kre, Sz6ek6kre, V6rosokra, hogy magok k6vetjeket az 6j Fejedelem' v6laf6zt6s6ra hozz6ja k6ld6n6k; de a' Tat6roknak minden-fel6 val6 f6z6g6ldoz6sok meg-g6t6lv6n a' K6veteket a' V6s6rhelyre val6 j6vetelt6l. *Aly* Bas6 ezen meg-bof6zankodv6n, k6pzelt engedetlens6gnek v6lv6n, egy oda val6 j6 form6ju 's tekintet6 Szij-gy6rt6t meg-kin6lt a' Fejedelems6ggel; de az eleibe t6v6n a' Bas6nak, hogy nem l6v6n Nemes; soha a' Nagyok el6tt kedves nem l6v6n, 6s nem-is fog annak esm6rtetni. *Aly* maga-is meg-esm6rv6n, hogy igazat mond.— Jovas6ly tehát n6kem, monda, egyet a' Nagyok

Q 2

1651. gyok közzül, a' kit Fejedelemmé nevezhessek.— A' Szij-gyártó monda, hogy ö nem esmér egyet-is a' Nagyobbak közzül, a' ki alkalmasabb és elégségesebb lenne a' Fejedelemségre, fok jó tulajdonságu Uri Ember *Apafi Mihály* on kívül; a' ki-is nem régen jött vizhá Krimiából, a' Tatór rabságból, nagy summa pénzrel magát ki-váltván; ez-is azok közzül lévén a' kik *Rákotzit* Lengyel Országba kísérték, és el-fogattatott volt. *Aly Basa* tehát tüstént parantsolatot küldé Ebesfalvára *Apafi Mihálynak*, mely-is két mért-földnyire vagyon Vásárhelytől, hogy oda jöj-jön.—

Ezen Ur nagy tsendességben és magát meg-vonva élt a' Kastélyában, belé nem elegyedvén semmi-némü külső dólgozókba. Nagyon meg-ijjedett, látván Kastélyát fázos Lovas Törökökkel, a' kik hozzája küldettettek körül

körül-vétetve, és a' kiknek Elöl jár-¹⁶⁶¹
 rója, a' nékie fölló parantsolatot
 vitte, hogy *Aly* Basához mennyen;
 annál-is inkább hogy Felesége ép-
 pen a' gyermek-fülés' kínyai közt
 volt; alig mehetett mint egy öt-fáz
 lépésnyire Kastélyától, hogy embe-
 re közzül egy jött hirül hozván ne-
 kie, hogy Felesége egy szép Fiaf szült
 e' vilagra, mely is a' leg első szült-
 tye volt; az ötöt kísérő Törökök
 ebből jót jövendöltek nékie, tudni-
 illik hogy szerentsés Fejedelem lé-
 zen; — ezen jövendölésnek igazsá-
 gát a' következés meg is bizonyi-
 totta. *Aly* Basa ötöt nyájoson fo-
 gadván, Erdélyi Fejedelemnek ki-is
 hirdette, és a' Maros-Vásárhellyiek-
 kel mingyárt annak-is meg esmér-
 tette. Azon ki-hirdetés alig lett tudva
 a' földéd helyekben, és Városok-
 ban, azonnal sok Nemesek a' Váro-
 foknak, ezek közt Segesvárnak, kül-

dettei meg-jelentek, és mivel ez a'
 1661. Város meg-vagyon erőfitve, az új
 Fejedelem oda ment *Aly* Basa Né-
 pének egy részével, kiket-is ezen Basa
 nékie védelmére, 's mint egy Test-
 örzőjének rendelt *Kutsuk* Basával,
 ki-is (valamint *Aly* Basa kellemetes
 (*Generosus*) úgy ez) kegyetlen, és
 magát fzerető Ember volt; hogy *Aly*
Basának ki-kellett Erdélyből menni
 fő oka volt, mivel a' Török Tsá-
 fár hadakozni akarván Magyar Or-
 szágot a' Romai Tsáfár ellen, tehát
 a' Nagy Vezérnek süksége volt *Aly*
Basára, hogy a' Seregét egybe gyűjt-
 hesse Temesvár és Belgrád mellé;—
Kutsuk Basa tehát helyette marad-
 ván; minekutánna elegendő népet
 Segesvárra bé-tett volna, a' többi
 részét Meggyesre, egy Száz Város-
 ba telepítette, — mely-is tsak két
 mértföldnyire fekszik Segesvártól, az
 Országnek úgy szólván közepén, a'
 Kükül-

Küküllő nevezetü víz mellett, mely-is a' Székely-földről ered, és egy hasonló nevezetü Vízbe foly; Fejérvártól két mértföldnyire a' Marosba omlik. Ezen Környékben ifonyu sáttzolásokat tett *Kutsuk Basa*, a' melyet a' Fejedelem' *Apafi Mihály*' kérése nem gátólhatott-meg.

Kemény János meg-nyervén a' Bétsi Udvarból, hogy Generális *Montekukuli* ötet Erdélybe bé-vezérellye, és Fejedelemnek bé-iktassa; — bé-jöve egy rézével azon Seregnek, a' melyet ezen Generális vezérlett; de mivel az idő is bé-kezdett állani, és a' hó-is böven hullani; a' mit mivelhetett csak a' vólt, hogy Kolo'svárra nagy őrizetet rendeltetett, és Magyar Orzágra vízfűá tért. Alig érkezhett oda, meg-tudta hogy *Aly Basa Apafi Mihályt* Fejedelemmé tette; mellyért-is kétfereztevéen kérését a' Romai Tsáfárnál, és Generális

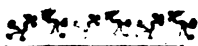
Q 4

1661. rális *Montekukulinál*, hogy erősebb fejedelmet nyerhessen ezen új vetelkedő társa ellen; de mostanában nem tsak hogy nem óly' gyenge Fejedelemmel, mint a' millyent igafságtalanúl meg-rontott, t.i. *Bartsaival* volt dolga, de az erőszakos uralkodásának módgya-is mellyet gyakorlott azon ferenstetlen Fejedelem' meg-ölettetése után; azon kevés bizodalját-is ki-öltotta a' Nemeseknek, és más rendű embereknek-is fizekből, mellyel hozzája vífeltettek; kérésére a' mit, megnyerhete a' Bétsi Udvarból, és Generális *Montekukulitól* tsak a' volt, hogy ezer Lovas Katonákkal faporította tulajdon Seregét, és minden kéfedelem nélkül nem tekintvén a' kemény hideget-is, fel-tette magában egy hirtelen való próbát tenni; — egyenesen Segesvárnak ment, hogy azt ostromolja vagy váratlanúl meg-lepven el-vehesse. Az ő jövetele nem lehetett

Ihetett óly' titkon, hogy *Kutsuk Ba-*^{1661.}
sának hirül ne adathatott volna. Ez-is
egyben fedvén minden Népét, e-
gyenesen ellene ment. Ezen két
Sereg tsak hamar egyben találko-
ván, az egybe-ütközet sem haladott;
de a' következése szerentsétlen volt
*Kemény Fános*nak; mert életét-is el-
vezttette a' nélkül, hogy teste meg-
esmértetett volna, el lévén tapodva
a' lovaktól.

Illyen nemü halállal kellett annak
meg-halni, a' ki a' fegény *Bartsai*
Fejedelem' minden szerentsétlenségei
nek oka volt.

*Kemény*nek halála nem igen sajnál-
tatott, az ezer Német Lovasok, a'
kik magokat ezen könnyül-állások-
ban nem igen vitézül viselték, a-
zért-is kevés veztéssel visszá men-
tek Magyar Országba. A' *Kemény* Ha-
dának többi része el-félegett az Ha-
zában, és azon kevés fámu mellet-

1661. te lévő Nemesség-is *Apafi* Fejedelem mellé állott.

Ezen Győzedelem a' dolognak minden vóltát hirtelen meg-változtatta, mindazonáltal késleltette véghez-viteleket. A' Portától *Kutsuk* Basának jött parantsolattya, hogy tudniillik a' Német Tsázárnak minden népét Erdélyből, a' kik a' Várookban vóltak, főképpen Kolo'svárról, ki-keresse;—kéntelen vólt tehát *Apafi* Fejedelem kedve ellen-is a' Basát követni, és így Kolo'svár ellen menének. Ezen kegyetlen Basa nem értvén semmit-is a' Vár' ostromlásához, két hólnapoknál tovább múlatott az előtt, a' nélkül, hogy ezen tsak tsekéllyen meg-erősítettett Vároft megvehette vólna; végtére a' Nagy Vezér két fáz ezernél fámósabb Sezzeggel a' Romai Tsázfár ellen menvén, el-küldé *Aly* Basát hogy minden Népét, a' mely Erdélybe vólt egy-

egyben fedgye, és hozzája tsatólja, ^{1661.}
de minekelötte ki-menne, egyben-
gyüjtötte Segesvárt a' Nemesekek
nagyobb részét, a' Vármegye és Vá-
rosok' küldötteit, a' kik-is ezen Gyü-
lésben meg erőfitették *Apafi Mihályt*,
a' Fejedelemségben, 's egyfersmind
tudtára adta *Aly Basa* az egybe-gyült
Rendeknek, hogy ha még egyfer
leg-kifsebb szakadást, vagy zenebo-
nát indittanának Erdélyben, esküzik
a' Nagy Urnak Fejére, a' kinek ő
parantsolattyából tselekfi ezt, hogy
soha többfőr szabadságok a' Fejede-
lem válastásában nem lézen, és hogy
valamint más Fegyver-által a' Tö-
rök Birodalma alá el-foglalt tarto-
mányok, — egy Török Vezér által
fognak kormányoztatni. Még töb-
bet tselekedett ezen jó lelkü *Aly Ba-*
sa, meg-tekintvén ezen fegény or-
szágnek szenvedett nagy romlását, —
puftulását, felét az Adónak mel-
lyet

1661. lyet a' Portának kellett adni, el-
 engedte, a' mely is ennek-elötte tsak
 negyven ezer Tallérokra ment, ezen
 háborgós idökben pedig nyoltzvan
 ezerre hágot. Ezen engedelem ál-
 tal azon kívül is termékeny Ország
 nem-fokára régi épségére vízfá ál-
 lott.

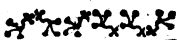
Ezen idő alatt én betegen mind a'
 Bethleni Kastélyban voltam; az én
 minden-napi hidegem duplás har-
 mad és negyed-napi hideggé válto-
 zott. — *Patko* újra a' ki a' bór ital
 által ilyen nyavalyától szerentsé-
 sen meg-menekedett, a' mellettem lé-
 vök-is javasolták, hogy hasonlókép-
 pen tselekedném, de mind hijában;
Patkó tehát hogy annál-is inkább jo-
 vaslását fogadnám, *Szólait*, (a' kinek
 ifjuságomtól fogva minden tanátsá-
 nak engedtem) vévén segittségül jo-
 vaslásának bé-telleyesedését elérte,
 ez-is javasla' tehát, hogy próbáljam
 a' bór-

a' bór italt eleintén kevés mérték-^{1661.}ben, és hadgyam-el ha ártalmasnak érezném. Szerentsémre a' Bethleni pintzében egy néhány hordóval jó Radnoti bor volt, a' mely-is leg-jobbnak tartatik egész Erdélyben, — hasonló erejében, különös ízében, és ízében-is az híres Tokai-bórhoz, — Mingyárt-is adtak nékem egy kis pohárkával belőle; mely-is ézre vehetőleg gyomromat melegítette; de úgy tettett hogy hidegem nagyobbott; — tovább-is élvén ezzel mértékletesen, rövid idő alatt érzettem erejének oly' következését, a' melyet már sok időktől-fogva elveztettem volt, tudniillik: tsendes és több órákig meg szakadás-nélkül tartó álmot. Szálai mind ezeket ézre vévén, és remélvén ezeknek jó következését, az egészségem helyreállítására-nézve; — továbbra-is itatta velem a' bórt, és ámbár az hidegem-től

1661. től meg-nem menekedtem, érzettem mindazonáltal napról napra erömnek helyre állását; az ételhez való jobb e-tyepetyémet; az éjtzakáimat-is nyugodalmasabban töltöttem mint az e-lőtt. - Ez okból az én két Orvofsa-im *Patko*, és *Szálai* naponként nagyobbították ezen orvofságnak mértékét, és oly' hathatósan, hogy hat hetek előtt lábra állottam; bátor e-leintén erőtelen voltam, és ezen jó és könnyen bé-vehető Orvofsággal tovább-is élvén, hat Hólnapok alatt ezen nagy nyavalyámból egézfén ki-gyógyultam, de ha a' testemben előbbeni erőmet vízfű nyertem-is, a' szívemet a' nyughatatlanság újra, és nagyobb mértékben, mint az-e-lőtt, ostromlá; hogy a' Fejedem *Af-fony Bartsainéról* az utolsó nékem küldött Levele után, a' melyről fel-lyebb irtam, semmit sem halhattam; majd el-fzenvedhetetlen bánatokat o-kozott

kozott nékem; az ő velem bánása, ¹⁶⁶¹ tudván engem' betegnek lenni; meg-
nem bocsátható kegyetlenségnek tet-
tett előttem az; hogy annyira meg-
felejtkezett légyen én róllam; és az
Leveleimre, a' mellyeket oly' gyen-
ge egészségekben is nékie gyakran
irtam, állapottyáról tudakozódván,
a' nélkül,— hogy nékem tsak egyik-
re-is Válaszát adni méltóztatott vól-
na; egy szóval nem tudtam mire ma-
gyarázni ezen érzéketlenségét; de
tsak hamar meg-tudtam. Ő a' mint
fellyebb-is meg-irtam, Huzt Várát
(melynek Gróff *Zollyom* volt Örökös-
se) menedék-hellyül vette vólt ma-
gának. Ezen Vár jutott *Zollyom*nak
Gróff *Bethlen Istvántól*, *Bethlen Gábor*-
nak Öttséröl, a' kinek-is egyik Léá-
nyát vette Feleségül. Valamint Gróff
Tököli, a' ki Magyar Országban lakott;
a' másikat, és ennek részében az Hú-
nyadi Gróffság jutván. Ezen *Zol-*
lyomi-

1661. *lyominak* csak egy még nőtelen *Fia* volt, ki-is meg-látván ezen bujdosó Fejedelem - Afzonyt *Huſt i* Kastélyokban, nagyon beléje ſzeretett, és Feleségének venni fel-is tette magában. *Bánfi 'Sigmond*nak a' Fejedelem - Afzony Attyának jelentette; ez-is (*Huſt Várában* ſzaladván a' *Tátarok* előtt, a' kik *Jószágát*, valamint más részét-is *Erdélynek* puſtitották) nagyon ſegitette és ſzerette-is egyben-keleſeket; és így az *Ifju Gróff Zóllymi* igen könnyen meg-nyerte, a' Fejedelem-Afzony' Attyának ebben való meg-egygyezését; annál-is inkább, hogy a' *Léányának* ez igen jó ſzerentse volt; és így *Özvegységének* hat *Hólnapi* gyógyolása után hozzája-is méne a' Fejedelem-Afzony, a' ki-is nékem annakutánna azzal mentette magát; hogy képtelen volt édes Attyának ebben engedelmeskedni; annál-is inkább, monda;

mivel-

mivelhogy nékem soha ígéretet nem
 tett, és reménységet sem adott ar-^{1661.}
 ról, hogy más minden szerentséjét
 meg-vetvén; kezét nékem adgya; de
 ezt nékem csak egy néhány Ézren-
 dök múlva, midön külső Orzági úta-
 zásomból vizzá tértem, mondotta.

Meg-vallom mindazonáltál a' Férj-¹⁶⁶²
 hez menetele annyira meg-hábori-
 tott, hogy kevésbe múlt, hogy újra
 a' két előbbeni szenvedett hasonló ve-
 fedelmes nyavalyába nem estem. Az
 édes Atyám meg-tudván ezen dol-
 got, és tartván kedvetlen követke-
 zésétől; el-jöve hozzám a' Bethleni
 Kastélyba, 's meg-érteté velem, (mi-
 nekutánna hozzám való Atyai ke-
 gyességével, 's vigasztalásával könny-
 hullatásimat le-dörgölte volna) hogy
 ezen dologban való szerentsétlensé-
 gemen már semmi segedelem nem
 lehetvén; fűkség ennek el-viselésé-
 re, magamon erőt, és bátorságot ven-

R

ni;

1662. ni;— és mivel által-láttya, hogy ha Erdélyben maradok, azon zemélynek, a' mely nékem minden nyughatatlanságomat, — fomorúságomat okozza;— jelen-való léte oka lehetne szerentsétlenségemnek. Azért hogy ettől meg-menthesen, el fán-ta magában, hogy 'engem' külső Országba utazni, és mostan leg-közlebb a' Bétsi Udvarhoz külgyen, az hól magamat a' füületésemhez illő tudományokban gyakorolhassam. — Szálai-is, a' kiről már fok versen irtam, hogy nagy hatalma lévén fivemen, javasolta az Atyám' fándékát követni. Réá állottam, által-látván magam-is; hogy a' távul-létel legyen az egyetlen-egy orvosság a' megnyugovásomra. Mellyért-is nem fokat késték, hogy ezen rá-állásomnak hafznát vehessék; és mindeneket oly' hozzfas utazásomra fükségeseket elkéztének. Az Atyám majd nem ere-
je

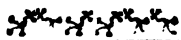
je felett is igyekezett nékem elegendő^{1662.} költséget adni; ámbátor akkor kezénél nem volt; mivel minden Jofágai el-voltak puftitvâ; de nem sokára elegendő fejedelmét (az honnan nem-is reméllett) kapott.

Az egész mostani Háború, és rendeletlenség alatt, a' mellyét Hazánk fenvedett, a' Páztörök, a' kik a' Főbb Neméseknek marháit az Erdély körül lévő Havafok alatt tágás völgyekben lévő Legelőkben őrzik; négy; öt, Éztendők alatt nem bátorkodván az Urokhöz jöni, hogy a' Marhákból gyűlt házonról fázót adhassanak. Látván *Apafi Mihály* Fejedelemséginek elein a' tsendétséget helyre állittatva lenni; el-küldének a' főbb Őrzők közül az Urakhoz; hogy fázmat adgyon a' bé jött jövedelemről; mellyet az egész mostani háborúnak idején véghez nem vihettek.

Hogy meg-tudhassad Akzonynom!

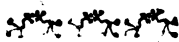
- R 2

kik

1662. kik légyenek azon Páftorok — Ezen Nép, meg nem tudható idöktöl fogva egy oly' Felekezet, a' mely nem esmér, és nem tud más Országot, a' mély völgyeken kívül, mellyekben lakozik, és semmi más emberekkel, még csak az Erdélyi leg közelebb lakó zomzédokkal fints egyesülések; ezek mint egy annyi kis csak a' völgyek által el válastott Szabad Társaságok. Minden Nemzettségnek vagyon maga különös Elöljárója, ki is egyfersmind Birájok és Papjok is, és minden reggel, és este tartják Könyörgéseket; és ámbátor ezen Nemzettségek, magokat Vallásokra nézve, Reformatusoknak (valamilyen tudniillik a' Földes Uraké) tartják; még fintszen egy Pap is köztök; midön Léányokat férjhez adgyák, néha le-jönek Földes Uraikhoz, kik-is Lakadalmokat tel-tartják, 's ennek vége levén többször bé-nem jönek

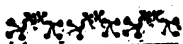
'Erdély-

Erdélybe, tsak a' Marhák' föbb-Ör-^{1662.}zoje, 's ezen Tárfaságnak Feje minden Eftendőben egyfzer el-jön Urá-hoz fámot adni a' keze alatt lévő Marhaknak fámáról, és azokból vett hazonrol. E' többnyire Tavafzal e-fik meg; ekkor tudtára adgyák U-roknak fámát, hogy mennyit lefz fükség el adni, hogy hafnot vehes-fenek, 's ez ilyen módon esik meg:

A' Páftorok közönségesen a' Nyár-nak végén jönnek-ki a' mély völgyek-ből, és marháikat hajtyák Oláh Or-fágba a' Duna mellé, az hól ötven mért-földnyire hozfára, és négyre féllýére vagynak imitt amott kis tseplef erdök, az hól télen által is az Juhok és Berbétsek elegendő nyers füvet találnak élelmekre; mel-lyért is valamely summát fizetnek ezen helyek' Urának.

Tavafzal Konftántzinápolyból fok Kereskedők jövén, mind meg-vefik,

1662. a' mellyek el-adók, tudniillik Berbé-
tseket, és nagy Tzápokat. Ebből
fokat véznek-bé az Erdélyi Urak;
és ez a' leg-nagyobb jövedelmek.
Midön azon Emberektől az Urok-
nak hirré adatik ezen meg-lett Vá-
sár; biztos embereket el-küldik a'
pénznek által-vételére. Mind ezek
tám más Nemzettségnél fel-nem ta-
lálható hívséggel, és igazsággal es-
nek-meg.

Még ezen nyereségen kívül mi-
dön ezen barmok ismét a' Völgyek-
re vízfá hajtának; az Uraság el-
küldi fekereit az azokhoz leg köze-
lebb, és alkalmas helyre, mellye-
ket ezen Barmoknak Gondviselői meg-
rának Juh' és Ketske' fajtal, mel-
lyet a' múlt Nyáron azoknak gyüj-
teményeiből tsináltak, és az Ura-
nak el-küldik. Sok-féle ezen gyüj-
teményeknek neme, és nagysága-is;
leg-nagyobb része a' Malom-könek
kerek

kerek-formájára, majd mint a' Svaj-^{1662.}
tzei Sajtok vagynak tsinálva; — a'
leg-jobb ízűek a' Bárány-börökben
keményen egybe gyúrt turók; de
ilyen módon nem sokat készítnek.
Illyen készült túrót szoktak a' Fenyő-
fának vastag kólbáf' módgyára tsi-
nált edénnyébe-is tenni, — de ezen
kívül még a' leg-nagyobb házon a'
Juhokról le-nyírt temérdek fok gyap-
ju. Tsudálkozásra méltó dolog az-is,
hogy ezen Emberek mivel élnek e-
zen Völgyekben, nem teremvén ot-
tan sem Gabonájok, sem Borok, nem-is
hozván másunnat-is — egy különös
dolognak tettzik, hogy minden élel-
mek tsupán csak a' Juhok' tejéből
telik-ki; melyből ök egy téfza for-
mát tsinálván, azzal kenyér helyett
élnek, és ugyan azon téfza formát
bizonyos mértékre meg savanyitván,
abból az italokat készítik. Igaz, hogy
néha; de igen ritkán magoknak egy
jó napot akarván tsinálni, vagy egy

1662. Bárányt vagy Ketske Gidót meg-ölnék; de a' mint fellyebb íram, ez igen ritkán esik-meg, és ez mint egy különös nap nállok.

Ruházattyaikat-is ezen marhák³ gyapjából önnön magok kézfittik; igaz, hogy igen vastag; de az első³ havazás³ ellent-állására (mellyeknek mindenkor ki-vagynak tétetve) alkalmas pozitóból; fejeket egy páróka³ módgyára Juh bőrből kézfittet Sűveggel fedik, melynek kerületin, és így a' fejek körül-is gyapju fűrtök függenek, és így a' havazásban fejeket meg-rázzván, az hó-is le-hull azokról; — Feleségeknak és Gyermeknek-is ilyen módon vagyon öltözetek, és a' marhákkal együtt, az Havasokon Közfiklákban ki-vágott barlangokban igen meg-elégedve együtt lakoznak, semmi esmérettségek nem lévén a' más embereknek életek³ módgyával.

Enge-

Engedelmeskedvén tehát az Édes^{1663.} Atyám azon akarattyának, hogy Erdélytől el-távozzam; tsak egyetlen egy főlgát vittem magammal; de *Patko* hozzám mindenkor nagy hiveséggel viseltetvén ajánlotta magát, hogy Bétság el-kísér; meg-indulánk tehát együtt, és két napok alatt el-érkezénk azon hires Munkátsi Kastélyba, mely is mint egy négy Magyar mért-föld Erdélynek féléltől, az hól az Ifjú *Rákotzitól* az utolsó Fejedelem' Fiától igen jó fivel, és nagy betsülettel fogadtattam. Ezen Fiatl Ur leg-nagyobb fiveséggel, és illendőséggel kért, hogy tovább-is nálla múlatnék; kérésére bizony minden más időben hajlani kézf lettem volna, az időnknek hajlandóságainknak egyefsége hozzája járulván, még ezen Ifju Fejedelemnek leg-első meglatásától-fogva való vónzásom; mind ezekért, mondom, nyereségemnek

R 5

tartot-

1663. tartottam volna kérését bé-tellyefi-
 teni; ha meg-nem ígértem volna az
 Édes Atyámnak a' tölle rendelt idő-
 re Bétsben lenni; fólytattam tehát
 útamát a' *Patko* tárfaságában, 's el-
 menénk a' Magyar Országgi Palatinus
*Vesfelényi*hez.— Itten fozos baráttsá-
 got kötöttem az Ifju *Vesfelényi*vel a'
 Fiával, a' kiről-is lef' fzerentsém
 fállani ennekutánna. Innen mentem
 Gróff *Tekelyi*hez, kinek-is nevét úgy
 írom, a' mint egész Európában ne-
 vezik; ámbátor Magyarul így írják
Toköllyi. Ennek Fia hirefebbé tette
 magát, mintsem hogy Frantzia Or-
 szágban valóságos neve ne tudód-
 nék.— Itten-is a' baráttságnak nagy
 jeleivel fogadtattam. Innen mentem
 Bétsbe Pofon felé, mely-is leg-köze-
 lebb lévő Város az Aftriai Biroda-
 lomhoz.— Ide érkezvén, mingyárt
 az Akadémiát kezdettem gyakoról-
 ni, és magamat itten helyre állitván,

Patko

Patko vízfű indúlt, hogy az Atyá-^{1663.}mat tudósítsa úta-
záfunkról.

Tudtadra vagyon talám Afzonymom! hogy egész Felső Magyar Országban, valamint Erdély Országba is az ember utazhatik a' nélkül, hogy az erfényét fel-nyíssa; mert nem csak a' Nemesek, de még a' Helység' Biráji, és a' tehetösebb Falu' Lakosai is igen jó fíivel láttyák az úta-
zókat, és mindenütt úgy szólván; terített a'ztalt lél az Ember, és igen jó vólna, ha Frantzia, és más Országokban is úgy lenne.

Az Akadémiában való első bé-lépésem is egy éretlen Ifúhoz hasonlón volt. A' mely Lovat az Ló-Iskolában leg-elsőbzer lovagólni adtak nékem;— igen vénnek és rútnak tétvén, akár mint akartak is befédekkel rá venni, reá nem akartam ülni, azt vélvén, hogy csak még-vetésből tselekfik; mondván, hogy az Atyám-nál.

1663 nál febb, és külömbb Lovakon lo-
 vagóltam; engedtek tehát akaratom-
 nak, és hogy kivánságoannak eleget
 tegyenek, egymást hozának elé, a'
 melyre alig ültem-fel; azonnal a' föld-
 re vetett; meg-is érdemlettem, de
 úgy is meg-ízégyenlém magam'; hogy
 ennél nékem nagyobb öftön és letz-
 ke nem kellett arra, hogy a' Ta-
 nulók közt leg-üzorgalmatoisabb lé-
 gyek, és a' dólgoiban az első te-
 kintetre mingyárt ne ítéljek.— Mely
 maximát azolta soha el-sem felej-
 tek. Én az Akadémiai tanulásokat,
 és gyakorlásokat oly' nagy üzorgal-
 matoisággal folytattam, hogy hét
 vagy nyóltz hónapok alatt mind a'
 Tanulók közt leg-első voltam.— Az
 Akadémiának Mestere Olafz lévén,
 egészzen magamévá tettem rövid idő
 alatt az Olafz Nyelvet-is, mivel az
 Akadémiában többnyire mind a' Me-
 ster' nyelvét beféllették; ezen ki-
 vül-is igen üzükséges Nyelv volt ez

arra, hogy a' Tsáfári Udvarnál meg-¹⁶⁶³ jelennék, az hól-is nem fzenvedték a' más nyelven való befédet, nem lévén szabad Frantziáúl (háboruja lévén azon Nemzettel) főllani; de a' békeféség meg-lévén, mindennek valamint ez-elött, ezen Nyelvet befélalni szabad vólt.— El-végezván tehát az Akadémiai gyakorlásomat, még vagy hat Hólnapig a' Bétsi Udvarnál múlattam, mely idő alatt annyira magamévá tettem a' Frantzia Nyelvet, hogy meg-lehetőfen befélhettem:

Ez éppen azon idő tájba vólt, midön a' Török Hadat indított a' Ró-¹⁶⁶⁴ mai Tsáfár-ellen egész erejével, ama' híres *Koproqli* Basa vezérsége alatt. A' Tsátár segítségét kérvén a' Frantzia Királytól, a' kivel már a' békeféséget meg-kötötte vólt, ki-is nékie a' Népéből a' leg-jobb négy ezeret küldé; — ezeket követvén nagy
fám-

1664. Ézámmal a' leg-főbb Nemefiség.— Az egész Világ előtt tudva vagyon, mely jó segittségére, és hafnára lettek légyen ezek a' Vitézek harhatós fölgálatyokkal a' Romai Tsáfárnak, ezen Magyar Orzági Háboruban; meg nem áthatom mindazonáltal, hogy némellyeket (a' mellyek ugyan már mindenek előtt tudva vágynak) meg ne írjak; 's ezeket mint bizonyofokat is irhatom, mivel magám szemel-látó bizonyság vagyok ezen vitéz tetteiknek.

Én-is mint Voluntér követtem a' 'Tsazar' Seregét Generális *Montekuli* Vézérsége alatt, a' ki-is eleibe ment a' Törököknek Horváth Országig, az Elöl jarók voltak a' Frántzia Seregek, a' kik-is magokat a' leg-első Tsatában vitézségekkel különösen meg-külömböztették. Ez azon Tartományban történt, az hól a' többi főbb dólgo-k-is történtek az egész

egész Háboru alatt, az hól a' Nagy^{1664.}
Vezér mindent el-követett, hogy ab-
ba bé-mehessen; által akarván men-
ni a' Mura Vízén, mely-is a' Drává-
ba foly, és el-választta Horváth Or-
szágot Magyar Orzágnak más részé-
től. Az Elöl-járó Frantziák elé-nyo-
mulván voltak a' leg-elsők, a' kik a'
Nagy Vezér ezen fándékának elle-
ne vetették magokat; az-is ellenben
minden Jantsáraival, kik-is huzon-
öt ezernél többen voltak, fel-tett
fándékának véghez-vitelén igyeke-
zett, látván a' kemény tüzelést, mel-
lyet ezen derék Sereg réájok tett;
úgy vélekedett, hogy bizonyly e-
zen tüznek keménysége nem lézen
fokáig tartós, de látván hogy e' fű-
net-nélkül foly, és hogy ezen fűn-
telen való tűz által a' leg-jobb és e-
gészségesebb Jantsárait el-veztette; an-
nyira meg-rémült, hogy térdre es-
vén, és fejét a' földhöz vervén, irgal-
mas-

1664. mafságért efedezett az 'ISTÉNnek,
 kérvén, hogy ezen nagy mézfárlást
 fűntetné-még; de könyörgése meg-
 nem halgattatván, kénytelenitertett
 hátra-menést fűtatni, hogy leg-aláb a'
 többi rézeit kevés Jantsáramak a' ve-
 fedelemtől meg-menthesse, a' mely-
 től egy sem menekedhetett volna-
 meg, ha a' vizen való által-menetelt
 tovább erőltette volna; 's ez-által ma-
 gát úgy meg-verettetve tapasztalta,
 hogy más nap mingyárt reggel a'
 'Tsáfár Biztofsainak mind azokra réá
 állott, a' miket ezek tőlle kívántak;
 és a' mellyeket kevés-idövel ennek-
 elötte az Ottomanni fokott nagy
 büzkességgel meg-tagadott.

A' *Montekukuli* Serege egy jó fél
 mértföldnyire fekütt ezen ütközet-
 nek helyétől, kézen álva, hogy ha
 a' fűkség úgy kívánná segítséget
 adhasson a' Frantzok bátorságának;
 de nem vólt fűkségek arra. — Ge-
 nerális

nerális *Montekukuli* itten valóságos^{1664.} nagy jeleit adta Hadi Tudománya' 's gyakorlása' mivóltának, a' midön t. i. nékie hírül hozták, hogy némely Német, és Magyar Lóvaság a' Török Lóvaságtól meg-futamtatott, és hogy minden el-vólna már veze-ve.— A' lehetetlen, felele; mert én még nem-is ütköztem-meg.

El-nem halgathatok egy különös Történetet, a' mely ezen Tsata e-
lött történt; mivel nekem ez óly' kemény bé-nyomást tett elmémbe, hogy úgy tettzik hogy még most-is képzelem. Egy igen szép Arabiai Lóvan ülő Török ki-jöve a' Török Sereg közül, és közelitvén a' Fran-
tziákéhoz, hadarázván Feje felett kargyával, mint-ha különös viadalt kívánt vólna; egy Vitéz Frantzia Ne-
mes, ha nem tsalódom; *Khevalier Lorrainé* nevezetü, ki-vált egy Spa-
nyol Lóvan, hogy meg-büntefse ezen

S

Tö-

1664. Töröknek vakmerő maga vetését, kis vágatással csak hamar fémbe fálván, mind a' kerten egy néhányzor kis keringőt nyargalván, ezen Frantzia Ur vigyáztván a' jó alkalmatosságra, úgy homlok lövé a' Törököt, hogy főrnyü halva le-esék Lóváról, a' mellyet-is fel-foga mingyárt, és mágával el-vivé, ottan hagyván az általa meg-ölettetett Török' testét. — Ennek minden jelekből bizonynyal különös tekintetü Embernek kellett köztök lenni, mert álig esett-le a' földre, azonnal irtóztató kiabálás hallatott a' Török Seregnél, mely-is éppen meg-nem ijéztette ezen Frantzia *Chevalier de Lorraine*t; vizfá tért Taborába; fínt' oly' kurta vágatásban, valamillyennel ki-ment volt.

Meg-esvén a' Törökkel a' Békeség, a' mint fellyebb-is irtam; a' Tsáfári Seregek a' ki-rendelt Téli szállásokra oztattak; a' Frantziák Au-
stria-

striában, a' jelen való Tél nem engedvén nékiek az Hazájokba való vizzá menetelt, igen meze-is lévén ilyen vad időben; jó-tartások volt-é ottan vagy nem; erőltették-é őket a' Tsáfár szolgálatyára állani; mind azokat nem tudom; elég az, hogy ezen szép Frantzia Nemesség, a' kik-is magok jó szántokból jöttek a' Tsáfárnak segittségére; alig lett-meg a' Békeféség; és így az alkalmatos-ság-is a' több vitézségnek meg-mutatására meg-fülvén, ezen alkalmatlan, és hideg időben-is vizzá mentek Frantzia Országba.

En esmérettséget vetvén ezek közül az elébb valókkal; kik-is hozám való barátságoknak fok jeleit adták, a' mely-is nékem nagy hafnomra volt a' Frantzia Országba való első utazásamkor.

Már nékem sem lévén alkalmatos-ságom az Hadi dolgokban gyakor-

1664. lásomat tenni, 's ennekutánna valót sem remélvén; fel-tettem magamban, hogy Gróff *Zrinyi Mikloshoz* mennek; ezen nagy Ember nagyon betsületett a' Frantziáktól, és úgy szólván, majd csak nem immádratott a' Magyar Nemzettől az ő nagy vitéz tselekedetiért a' Törökök ellen, kiknek is gyakor ízben nagy feregét meg-verte, és nékiek semmi nyugodalmat nem engedett a' Magyar Országon tartott egész háboru alatt.

Ezen Nagy Ur éngem' oly' különös betsülettel fogadott, valamint minden más hozzája csoportosonjövő Magyar Uri Rendekét; másként a' Nevem is előtte esméretes lévén, fokot használt, hogy engem' reménységem felett így lásjon. Magához szállított, és úgy bánt mindenekben velem, mint tulajdon gyermekével, mely-is okozta hogy feles ideig nál-la mú-

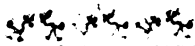
la múltattam. Ezen Urnak, a' ki a-^{1664.}zon kívül nagy Ellensége a' Törököknek, és örömeit egész Magyar Országból ki-kergette volna; igen nehezen esett, hogy a' Tsázar ezen hitetlenekkel békeséget kötött, és éppen akkor; midön a' Mura Vízénél oly' keményen meg verették, és ez-által a' Hadat továbbra-is folytatni elégtelenekké lettek volna, — ez-iránt való bánatya arra-is vitte, hogy Magyar nyelven egy könyvet írjon, a' melyben meg írt és elé adott minden módokat, hogy mi-módon kellenék Magyar Országot tsupán tsak a' Magyar erővel ezen Pogany" jármától, és nyomorgatásától meg-fabadítani. Ezen Könyvnek neve: **NE BÁNTSD A' MAGYART.** — Ez-által meg-akarta bizonyítani, hogy tsupán a' Magyar Erő elégséges, tsak hogy ne gátóltafsék a' Törököt Magyar Országból ki-kergetni; —

1664 ezen Könyv akkor ugyan ki-nem nyomtattatott; de kéz'-írásban fok Magyar Uri Rendeknek ki-oztogat-ta, azoknak tudni-illik, a' kiket gondólt, hogy leg-jobb segítségére lehetnének ezen fándékban; ha megengedettnék véghez vitele. —

Igaz dolog, hogy erre minden alkalmatofságot, és módot-is ki-kere-fett, meg-engedvén a' keze és kormányozása alatt lévő Magyar Seregeknek a' Török határra bé-ütni, és mindent ezen hitetlenek közül a' kiket találnak kardra hányni. — Ezen Tsaták oly' fok ízben történtenek, hogy a' Tsáfárnak-is tudtára lettek, ki-is tartván attól, ne hogy ezek okot adgyanak az ujj Háborura;— meghatározott parantsolattyát küldötte Zrinyinek, hogy ezektől meg-fünnyék,— De már ezen Seregek úgy réá vóltak fokva az ilyen apro tsatákra, hogy nem könnyen lehetett őket

öket ezektől meg-tartóztatni, a' mi-¹⁶⁶⁴
dön akarta volna-is;— a' többi kö-
zött vólt egy Ezerefse *Kis Ferentz*
nevezetü, a' ki-is már annyira meg-
kedvellette vólt ezen kis T'satákat,
hogy ámbár meg-tiltván néki *Zri-
nyi*, hogy egy Töröknek-is a' Fejét
nékie többfőr ne küldgye, még is
ezen Vitéz Ember találkozván egy-
fer, egy Század Törökökkel;— min-
minden irgalom nélkül egyről egyig
fokása-ferént le-vagdáltatta, és nem
a' Fejeket, hanem testeknek más ré-
fít küldötte *Zrinyinek*, ki-is arra ke-
ményen meg neheztelvén tudtára ad-
ta, hogy ha még többfőr-is paran-
tsolatja ellen ilyeneket tselefkzik;
fogságba záratja.

Ilyen, 's efféle Történetek rof vé-¹⁶⁶⁵
lekedést okoztak a' Tsáfári Udvar-
nak Gróff *Zrinyi* felöhl, mely ki-tet-
zett csak hamar abból-is, hogy paran-
tsolatot vett Bétsbe menni. Nem ké-

1665. telkedvén, hogy ottan bizonnyal nem a' leg-jobb móddal fogna fogadtatni; mind ezek ezen Urat annyira megkedvetlenítették, és gondolkodásba ejtették, hogy abból semmi módon ki-venni nem lehetett; úgy tertzik, hogy minden jövendőlni láttzott a' rajta nem sokára történt szerentsétlenséget; Baráttjai mindazonáltal, a' kik ezen környül-állásaiban mostan süntelen mellette voltak, egy Vadáfszatot javasoltak, rész-zerént a' Gróff' mély gondolattynak el-verésére; rész-zerént a' nálla lévő Nemes Urí Rendeknek idő-töltésére; de oly' nagy vólt kedvetlensége, hogy ezen Vadáfszatban meg-jelenni nem akart, engedelmet kérvén mind azoktól, a' kik jelen vóltanak, hogy rofsneven ne vegyék, el-fem-is méne, és Kastélyában csak magára marada, de annakutána meg-változtatta fándékát. Meg-akarván tudni a' Vadáfszatnak

zatnak folyamatját, meg-parantsolá¹⁶⁶⁵,
 az hintójába bé-fogni, hogy a' tse-
 rében lévő úton fekeressen, és leg-
 alább a' vadász lármát halhassa.

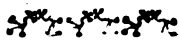
Alig volt egy fél-órát az Erdőben;
 hallá a' kiáltozást, hogy a' vad díz-
 no nem meázna volna; de mivel úgy
 tették, hogy az ember fátumát el-
 nem kerülheti; le-fökek a' feké-
 ről, egy Karabélyt vévén kezébe,
 bé-méne az Erdőbe mint-egy két-
 száz lépésnyire; tselédgyei, kik a' fe-
 kér mellett maradtak, csak hamar
 hallvan egy puska ropogást, töstént
 szaladtak arra, és láták Urokat a' föl-
 dön minden mozgás nélkül el-nyúl-
 va, minden figyelemmel visgálták a'
 sebnek helyét, de soholt nem talál-
 ták, ki-vévén hogy a' bal vak fe-
 mén egy kartzolás láttzott; fel-te-
 vék a' fekérebe, 's vízfá vivék a'
 Kastélyba, a' nélkül hogy annakután-
 na leg-kifsebb jelét-is adta volna éle-
 tének.

1665. Nem fűkség néked Afzonyom! meg-irnom; mert képzelheted, hogy mik történtek ezen szerentsetlen vadázatból való vízfá-jövetele után.— Elég legyen az, hogy a' fomoruság, bánat közönségesé lett; és azt mindenek' ábrázatján, mint egy elevenen le-festve látni annyira lehetett, hogy azt csak képzelni-is tellyes lehetetlen; mert ezen Ur mindenektől, nagyoktól, kisebbektől mint egy imádatott. Az el-temetése minden ki-gondólható pompával, az egész Ország' Nemefseinek jelen létében, tökéletofségeinek, nagy tetteinek kihirdetésével (melyre valósággal érdemes-is vólt) esett-meg.

Nem lehet nem kételkedni, hogy ezen Nagy Embernek halála ingerelte legyen egész Magyar Országot fegyvert fogni, és a' Törökkel, az örökös ellenséggel az Hadat ujra el-kezdeni a' Tsászár helyben-hagyása nélkül

kül-is. Az Ország' Nagygyaival köz-^{1665.}
lött Manuscriptuma bizonyosága le-
het ennek, melyben-is meg-mutatta
ezen háborunak el-kerülhetetlen fük-
ségét; 's ezért-is' hivattatott vólt ő
Bétsbe; meg-nem bizonyittathatott
mindazon-által, hogy ez-által magát
Magyar Ország Királyának akarta
vólna emelni; de a' bizonyos hogy
Zrinyi Péter nem soká *Nádasdival* és
Frangyéspánnal ehhez hasonló dolog-
nak véghez vitelére meg-egyeztek,
mellyet-is közöltek a' Magyar Orzá-
gi Uri Rendekkel; de meg-kell val-
lani, hogy a' mint az egész Világ tud-
gya, se éfzel, se által-látással, se ha-
di Tudománnyal, se véghez-vihető
tehettséggel nem bírtak annyival;
mint Gróff *Zrinyi Miklos*, mellyért-is
fándékoknak nem lett más ki-mene-
tele; hanem tulajdon magok el-vef-
tések.

Ennek -utánna a' Tsáfár *Zrinyi*
Miklos.

1665. Miklosnak három Fiait az Attyok^r Kastélyában el-fogartván, Bétsbe vitette, és egy Kollegyiomba bététetvén, minden alkalmatóságtól az Attyoknak, és eleiknek nyomdokit követni meg gátóltattak, annyira, hogy valósággal esméretlenek-is maradtanak; és így vége szakada azon mindenkor nagy vitézséggel bíró, 's mondhatni az Házáért, Kereftyén-ségért bajnoki *Zrinyi Nemzettségnek*, a' mellyet soha a' két Magyar Haza eléggé nem sajnálhat.

Majd zintén ez idő tájban adta
1666. Gróff *Zrinyi Péter* Férjhez Léányát az ifjú *Rákotzi Hertzegnek*, ki-is Attya halálától fogva mind a' Munkátsi Várában lakott.

A' Gróff *Zrinyi Miklós* el-temetése után, majd zintén csak egyedül maradtam a' Kastélyban; bizonytalan lévén, mi tévő legyek; el-határoztam magamban, már ennek-előtte
vólt

vólt fándékómat bé tellyefítteni, és Frantzia Országba utazni; anthál-is inkább, hogy azon Frantzia Uraknak, a' kikkel esmérettséget tettem vólt az fenn írt Török Háboruban, elmenetelek előtt kedvem-zerént lévő jóvaszlásokat 's kéréseket is gyakran ezemben forgatván, kéztettek ezen fándékom' véghez-vitelére; de a' kevés pénzem óly' hozzu útra nagy fúrongatást okozott; tsak ugyan réa fántam magamat, és meg indulék a' nállam lévő fáz 'Aranyokkal, 's még más fázat költsön. kérvén, mellyek' le-fizetéséért kértem az Atyámat, és hogy nekem Frantzia Országban-is, a' mennyit tsak lehetne küldgyen, e-fembe sem jutván ennek lehetetlensége, mivel Frantzia Orzágnak semmi-némü közösülése nem vólt Erdéllyel. A' leg-könnyebb útem lett vólna Béts felé, de azon kívül hogy attól tartottam, hogy ott engem' meg-

1666. meg-tartóztatnak, kerülőnek-is vél-
 vén, javasolták-is a' Tengeren va-
 ló menetelt; Velentze-felé, tehát ezt
 követtem. És mivel semmi ollyas
 Történetem nem vólt, ki-vévén, a'
 mi minden útozókon közönségesen
 történni szokott; tsak azt kívánom
 tudtadra adni, Afzonym! hogy Ve-
 lentzéből Lionba mentem, az hó-lis
 alkalmas fekerest találtam a' Páris-
 ba való menetelre; alig érkezvén meg
 oda, azonnal mingyárást tudakozód-
 tam azon Uraknak Lak-helyekről,
 a' kik hozzám oly' jó fándékkal vi-
 feltettek, midön Magyar Országon
 vóltak, és a' kik Párisban az ottan
 lévő Udvarnál való mulatásom alatt-is
 nagy Baráttsággal hozzám viseltet-
 tek, és engem' fúntelen magok tár-
 saságokban lenni kívántak.

Ezek által lett azon fzerentsém a'
 veled való meg-esmérkedésre, mely
 nélkül, és a' hozzám viseltető ke-
 gyes-

gyebséged nélkül; minden hízelt-¹⁶⁶⁶
dés nélkül mondhatom, — soha Ha-
zámba vízfű nem jöhettem volna;
mert az Udvarnál való meg-jelenés,
ezen Városban fűletésemhez illen-
döképpen való élés elkerülhetetle-
nül kéntelenítették éngemet olya-
nokra, a' mellyekre tehetetlen voltam:— az én két-fűz Aranyaimmal
nem fokra mehettém:— az úti köl-
tségem, a' köntöfseim, mellyeket kel-
lett oda való érkezésemmel tsinál-
tatni, felit el-eméztették, és még-is
magamat az akkori módihoz kellett
alkalmaztatnom, a' mellyhez a' Ma-
gyar öltözet mind egy fórmául vé-
tetett.— Azoktól az Uraktól, a' kik
Magyar Országba jöttek volt, tapaf-
talván, hogy ezen öltözet fokkal al-
kalmatosabb a' Hadakozáskor, és a'
lóra való fel-ülésre-is, mint az ő fűk
öltözetek, és köppenyegek, azért
vízfű-menetelekkor ahoz alkalmaz-
tat-

1656. tatták; de költségefebben, tsináltatták tehát magoknak igen bő, és térdig erő mere-valót, és ezen fellyül egy más köntöft, melynek ezt a' nevet adták: *Iuste an Corpus* (majd ólly' formára a' mint mostan-is viselik) a' nyakra-valójokat más móddal kerekítik a' nyakokra, mint a' Magyarok; mert mi azt az állunk alatt meg-bogozzuk, és a' két végit az övünkig le-botsáttjuk; ez helyett a' Frantziák meg rövidítvén végeket, pántlikával igen tágon meg-kötik. Ezen öltözetnek módjáról azt jövendökték, hogy ez az öltözet a' Frantziáknál abban lévő nagy állhatatlanságának bizonynal véget fog vetni, és hogy ólly' könnyen le-femmondanak arról, mivel ez mindenképpen igen alkalmas. — Én-is magamat tehát, e' szerént alkalmaztatván, az erre tett költség nagyon megfogyasztotta azon pénz-béli kevés vagyó-

vágyonomat, a' mely arra vólt ha-¹⁶⁶⁶
 tározva, hogy élhessek ezen Város-
 ban, az hól minden abban tartya fe-
 retsójét, hogy mindenit el-költse.

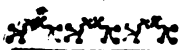
Én-nékem tehát nem vólt módom,
 hogy mindenebben követhesek má-
 fokat; és ámbár többnyire azok az
 Urak, a' kiket gyakoróltam, nem en-
 gedték, hogy a' leg-jobb ízlésü ételek-
 ben fűkölködgyem, és így ételemre
 nem kellett költenem, mindazonál-
 tal a' feké, Tseléd, mellyet tar-
 tottam, 's más költségek, mellyeket
 ilyen nagy Városban el-kerülni le-
 hetetlenek, nem fokára elégtelenné
 tettek azoknak el-győzésére. Mely
 ókból (mivel úgy-is természetem fe-
 rént a' búra igen hajlandó vóltam)
 mostan kezdék törödni, és bánkód-
 ni azon, hogy ily' gondolatlanúl min-
 den segedelemtől, és annak tsak re-
 ménységétől-is meg-foftva, és egy
 barátom nélkül, a' kivel közölhet-

T

ném

1666, ném bajomat; oly' mefze Tartományra el-indúltam. Mind ezeknek meg gondolása már életemet-is szinte el-fzenvedhetetlenné tette, és nem-is tudom, mi történhetett volna rajtam; ha te Afzonyom! nem gyámolítottál volna azon böv, és valóságos fegedelmeddel, mellyet nekem adtál. Bizonnyal mondhatom, hogy akkor te az én örző Angyalom voltál; — mert a' nélkül, hogy én néked nagy bánatomat, és bajomat leg-kifsebben-is panaszoltam volna; éfze vetted az én nagy Mélankoliámból, melyben estem volt; okát-is mingyárt által-láttad, és kegyesen elejit-is vetted, 's kénytelen vagyok annál nagyobb érzékenységgel-is ezt meg-esmérni, hogy mivel azok, a' kik hozzám való barátságoknak annyi jeleit adták, és így hozzájok minden tartózkodás nélkül lehettem, kézségeket fegedelmem-

memre ugyan muratták, de meg-¹⁶⁶⁶ gondólván mind azon házontalan költségeket, mellyeket minden ok nélkül tselekeznek, meg-kell nékiek engedni, hogy ilyenekre 's ehez hasonlókra elégtelenek, meg-eméztvén még előre jövedelmeket, és adószá- gokkal magokat meg-terhelvén, nem csak jövedelmeket, de fekvő vagyonyokat, Jofágokat-is el-pazérólván, végtére illetlen dólgoakra-is veremed- nek; hogy nagy summát költsönöz- hetsenek, mellyel-is jobban nem gaz- dálkodnak, mint a' tulajdon vólt va- gyonnyokkal, mellyet már el pazé- róltak. Ezen ilyen rendetlen életü Uraktól, mint magam-is vóltam, te- hát semmi segedelmet nem várhat- tam.— Midön éngem' kénfzerítettél hogy bajamat, és búmat néked meg- valjam, meg-nem elégedtél ennek csak meg-rudásával, hanem még egy Aranyokkal teli erfényt-is embe-

1666. red által küldöttél, a' ki-is a' te parantsolatodból töllem semmi jutalmat el-venni nem-is akart; és midön néked meg közöntem, még nagyobbban meg-illetett, és érzékenyitett a' nékem adott kegyes Tanátsod, a' mellyet hiven-is bé-telylesttettem; hogy tudni-illik tovább Párisban ne múlafsak, és mentöl elébb Erdélybe vizhá térjek. Nem-is késtem ennek véghez vitelésben; tsak egy utat fándékoztam a' Nagy CONDE Hertzeghez Chantillibe tenni, a' ki-is engem' látni kívánt, és különösön töllem a' Hazám' dólgairól, 's állapottyáról értekezni.

Meg tettem tehát ezen útat, az hól-is egy napig a' Hertzegnél múlattam. Álmélkodtam azon, bizonyal mondhatom néked Afzonyom! hogy millyen jól tudta Hazámnak, ólly' mefze lévő Orzágnak minden dólgait, környülállásait; mert ki-vé-
vén

vén ezen utolsó zürzavarját ezen
 szép nagy Tartománynak, jobban tud-¹⁶⁶⁶
 ta a' mi elsőbb Fejedelmeinknek, a'
 kik eleitől-fogva Erdélybe uralkod-
 tanak történeteit, mint én; — azok
 között BETHLEN GÁBORról külö-
 nösön emlékezett, kinek-is leg-kis-
 sebb tetteit-is jól tudta. Nem ke-
 vesebb érdemet adott ezen nagy Em-
 ber után következő Fejedelem-
 nek *Rákotzinak*, tudván azt-is, hogy
 ennek Fia az egész Sereget Lengyel
 Országban el-veztette. — A' fegény
Bartsai szerentsétlen történetit, és a'
Kemény János Fejedelemség' el-nye-
 résére véghez vitt tselekedeteit töl-
 lem tudta-meg.

Vízfa jövék Chántilliből meg-
 hálmozva kegyefségeivel, és gyö-
 nyörködtetve tárfsalkodásával a' Her-
 tzegnek, a' kit-is ezen Században
 nem csak a' nagy Vitézek közé, ha-
 nem méltán a' Tudósok közé-is le-
 het számlálni.

1666 Innét való vízfű jövedelemmel, í-
 géretem-zerémt téged' ezen kis ú-
 tozásokról, mindenekről tudósítot-
 talak, és minthogy már a' te javas-
 lásodból fel-tett kíváncsi voltam Fran-
 zia Országot el-hagyni, és hazámba
 vízfű térni; ennek véghez-vitelére-is
 Afzonom! minden szükséges mó-
 dokról szorgalmaskodni méltóztat-
 tal; meg-parantsóltad dolgaid' ügye-
 löinek, hogy egy Bänkierrel (Pénz-
 váltóval) minden utakat módokat el-
 rendelne, az én ily' hozzás utazá-
 somnak bizonyos és alkalmas mód-
 járól; ezen hozzám mutatott fok-
 rendbéli kegyességeden kívül, még
 jót-állottál minden pénzről, a' mely-
 re nékem ezen útamban szükségem
 lézen, el-menék tehát a' Pénz-vál-
 tóhoz, ki-is azt javasolta, hogy Am-
 sterdám,— Hámbug, és Dantzka-fe-
 lé venném utamat egész Lengyel Or-
 zágon keresztül Leopoldig (Lember-
 gig)

gig) az homnan tsak a' Havafokon¹⁶⁶⁶ kelletik kereftül jönem, hogy Erdélybe érhessek, 's e' fzerént-is tselekedtem.

Meg-lévén mind ezek a' fükséges rendelések; nem vólt egyéb hát-¹⁶⁶⁷ra hanem hogy tölled bútsut vegyek; tsak a' köny-hullatásaim lehettek az én hozzám vífeltetett kegyefséged iránt való háládatofságomnak, mellyel néked tartoztam, bizonyságai; akármely ki-keresett fók-kal való ki-fejezések elégtelenek lettek vólna erre; bé-is vagynak azok fívemben úgy óltva, hogy tsak a' hálálommal enyéfzik-el ezeknek emlékezete. Vettem észre Afzfonyom! hogy te-is meg-illetödtél, azért nem-is bátorkodtam többfőr hozzád menni, és így kegyelmeddel meg-tetézve, és a' Pénz-váltó-is a' te rendelésed-fzerént két fáz Aranyokat kezemben adván le-fizettem a' Páris-

ban lévő adófságaimat; meg-indulék a' ki-rendelt úton, és (hogy néked unalmadra ne légyek az útozáfom hófzas le-irásában) szerentsésen Dantzkába érkeztem; az hó-is találtam a' Párisi Pénz-váltónak Levelezőjét, a' ki-is nekem mingyárt akár mennyiben 's akár miben lévő szükségemben ajánlotta segedelmét. Nem vólt szükségem ezen ujjonnan személlyem iránt. viseltetett kegyes forgalmaroságod' ujj jelére, hogy ezemben juffon mind az, a' mivel tartozom egy oly' kegyes és bőv kezü védelmezömnek, a' millyent én Afzonym! Párisban benned találtam; használtam mindazonáltal ezt-is tizen-öt napokig ezen Városban való mulatáfommal, tsak ezen egy módóm lévén, hogy ebben-is hozzád való háládatófságomnak jelét megbizonyithassam. Igazán irhatom, hogy a' pennám tsak segittségemre van erre,

re, hogy néked le-rajzólhassam vól-¹⁶⁶⁷
 taképpen mind azokat, a' miket a'
 leg-nagyobb háládatosságokra érzé-
 kenyített szívem sugarlott. — El-
 hagyván ezen Vároft-is nagy bánat-
 tal, tudván hogy már ennekutánna
 nem óly' gyakran levelezhetem ve-
 led. A' további utazásomban lévő
 alkalmatosság' nem-léte miatt, mel-
 lyet-is okoz a' nem kereskedés, Len-
 gyel Országban érkezvén, kételenit-
 tettem egy kis fekeret, a' millyen-
 nel Lengyel Országban élnek, magam-
 nak venni, hogy hazámba jöhessek,
 azon Ország fűkölködvén az utazók'
 fámára való minden alkalmatossá-
 gok nélkül.— Ezen kis fekerék, a'
 mellyeket kotsinak-is neveznek, igen
 alkalmatosok, — azokon az ember
 hordozhatja ágy-némüit egy nagy
 párna-'sákban, az ágy'-fája pediglen
 farkokra lévén tsinálva, egyben haj-
 tatván, bé-rakatik egy két lábnyi

T 5

hoz-

1667. hozzúságu ládába, és így a' párnasák kotsi-láda helyett szolgál, — és a' kis ládát a' lába alá tézi az ember; elől egy pintze-tokot, hat, vagy több jó Magyar Orzági borral meg-töltött palatzkokkal, a' hátsó részére ezen kotsinak többnyire két ládák tétetnek, az egyikben jön a' kenyér, a' másikban a' hús. — Mind ezekről előre kell gondoskodni, és a' Városokban meg-ferezni, — ilyen módon utazik ezen Országokban az Ember, **Affonyom!** De a' Lóvakra-nézve talál az ember mindenütt jó alkalmazottságot, mellyet Kortsomának neveznek, az hóf-is. elegendő fénát, abrakot, és igen jó sert, éget-bórt (mellyel erőssen élnek a' Lengyelek) kaphatni; nem külömben hatvan és nyóltzvan lóra való iftállókat, mely-is nagy alkalmazottságokra vagyon a' Lengyel Uraknak, a' kik többnyire fokad magokkal utaznak, lak-fobát több-

többszörre csak egyet, és abban semmi Bútor nintsen, ki-vévén a' kementzét, az idegen útzó embernek igen alkalmatlannak tettezik, de a' Lengyel szabadság-zerént, az első, a' ki bé-fáll, bé-zárhattya az ajtót mindenek előtt. a' kik utánna érkeznek, úgy hogy ha a' Korona Marfallya, vagy akármely más nagy Hivatalbéli Ur-is oda akarna állani, kéntelen tovább menni, és más Kortsomát állásnak keresni, A' Lengyel főlgák magok költségeken élnek, azon kevés pénzből, mellyet hetenként vésznek az Uraktól; ez-által nagyon kiméttetik az Uraknak költségek, kik-is kevesebb költséggel utaznak Lengyel Országban, mint akár hól e' világon, ki-vévén Magyar Országot, és Erdélyt, az hól-is minden ember ingyen utazhatik. Azon kotsim' e-leibe, mellyet szerzettem magamnak, két oda való lóvakat-is vettem; ki-tsi-

1667. tsinyek vóltanak ugyan, de erőfsek; jó vérűek, és majd mint egy hihetetlen, hogy ezen egész úti kézületek, szekér, ló, hám, tsak negyven Tallérokba kerültek; meg ferezvén tehát minden fűkségeseket, útnak indulék, és harmad-fél napok alatt Thornba érkeztem, eddig a' költségem mind nagy vólt, mivel a' pénznek olyan járása vólt mint Német Országban, és Dantzában.

Thornnál kereftül jöttem egy igen széles fa-hídon a' Vízta Vizén;— és itten kezdődik már az a' Tartomány, mellyet valóságos Lengyel Országnak neveznek; innen jöttem Varsaubá, az hó-l-is tsak huizon-négy óráig vólt mulatásom. A' Város nem igen nagy, de mellette vagyon két külső Városba, a' mellyekben a' Lengyel Uraknak igen pompás, roppant, és az Olaf ízlése ferezént való épületek vagyon, kivált a' Krakkó nevezte-

vezetüben.— Nem fokot írok neked 1667
 VVarfauiig, és Leopólig tett útazá-
 somról; ezen Helységnek tája úgy-is
 ésméretes, az útja-is olyan mint má-
 futt ezen Országban; meg-fakadás
 nélküli való Téréség.

Leopol egy tekintetre méltó Fő
 Város a Oroz Lengyel Országban,
 gyarlón meg-erősítve, és azon kívül
 egy igen közel lévő hegytől, ural-
 kodtatik. A' mit itten különösnek
 tartok az, hogy ez, három Erseknek
 lakhelye;— az első a' Románo Ca-
 tholikuské, a' második az Oroz
 Hitbélié, mely-is nem csak az Oroz
 Lengyel Országban, de Erdély, Olah,
 és Moldova Országokban-is ki-terjed;
 a' harmadik az Örmény Erseké, a'
 kinek hatalma csak Leopol Város-
 sában vagyon; itten feles fázmmal
 vagynak az Örmények, a' kik itten;
 mint fíntén a' fómbed Tartomá-
 nyokban, nem tsekély kereskedést
 foly-

1667 fójtatnak. Alig érkeztem ezen Város-
 ba, azonnal tudakozódtam azon Ör-
 mény Kereskedőről, a' kihez a' Dantz-
 kai Pénz-váltó engemet utasított, és
 ötven Aranyokat, mellyekre más szük-
 ségem nem volt, — nékie által adtam
 oly' rendeléssel, hogy magánál tar-
 taná, míg a' több rézét is adófsá-
 gomnak, mellyet Frantzia Országban
 úgy a' mostani jövő útamban ter-
 tem, kezéhez küldhetem; mivel már
 semmi okom nem volt Leopoldban
 múlatni, folytattam útam az én
 kis úti alkalmatósággommal, és egy
 nap alatt a' Krapák Hegyének tövi-
 nél fekvő Sztry nevezetű Városba
 érkeztem, ezen Krapák Hegyin ke-
 reztül jöven, érkeztem Máramaros-
 ba, már Erdélyhez tartozandó Vár-
 megyébe. Azon kis Sztry nevezetű
 Városban vagyon a' Széke egy
 Lengyel Országba nem utolsó Szta-
 roftiának. — itten állottam a' Poz-
 taroz-

tarofnával, hogy fejedelme által kön-
 nyebbirené Lengyel Országból való 1667
 ki-menetelemet, 's meg-is tseleked-
 te, valamint másoknak-is, a' kik men-
 nek jönek Erdély Országból, el-bu-
 tsuzyán tölle, még azon nap hálni
 mentem egy jobbról, balról magas
 Hegyek között völgyben fekvő Ale-
 xandrie nevezetü Városotskába, itten
 kíséretet vettem magam mellé, hogy
 annál bátorságosabban által mehes-
 sek ezen nagy Havafokon, a' mel-
 lyek fo ha fintsenek tólvajok és Ha-
 ramisk nélkül, a' kik az embereket
 nem tsak Pénzektől, hanem életek-
 től-is ha lehet, meg-fofтыák.

Alexándriéből öt egész mért föld-
 nyit kellett hágnom, míg az hegy-
 nek terejére érhettem. Itten va-
 gyon egy nem igen mély árok, a'
 mely a' határ-jegye Lengyel, Ma-
 gyar, és Erdély Orzágnak. Ezen
 Havasról le-menvén, éri az ember

Má-

1667. Máramarost, még egy magosabb, és meredekebb Prizlop nevezetű Havason kelletvén fel-menni, ér az ember egy sebes Folyóhoz, mely-is a' hegyek között foly; mivel pedig ennek partján semmi út nintsen, képtelen az ember, még egy a' többiekénél meredekebb Hegyet hágni, a' melyről egy mély völgybe botsátkozik, egy hasonlóképpen igen sebes Nagyat nevezetű Patakhöz, melynek partján egy nagy Oroz Valova nevezetű Falu vagyon, itten kellett éjtfakára meg-állanom. Ezen patak foly a' Tiszába, melynek partján fekszik Huzt Vára;— óly' közel járván Huzt Várahoz; kedvem érkezett oda menni óly' reménységben, hogy meg-láthatom Gróff Zolyminét, a' *Bartsai* Fejedelem' volt Özvegyét, a' kit-is óly' erőssen szerettem, méltán-is irhatom, hogy szerettem, mivel már ekkor egészen ki-
gyo-

gyógyultam volt. A' Férjhez-mene-¹⁶⁶⁷ netele, a' nélkül, hogy nékem tsak hirül-is, adta volna, nagyon el-idegenített tőlle, és a' több két Eften. döknel tőlle való távul létem majd egészen ki-óltotta, hozzá való fere-teremet, tsak a' feméllyének betsülése maradott, mellyért mostan-is betsülöm, és a' mellyet soha meg-fem-is tagadok tőlle, az ő különös jó erköltseiért, mellyekkel ezen szép femély fel-volt ruházva. Ezen betsülés idő' mentire egy oly' barát-ságot okozott köztünk, mellyet holtomig-is meg tartok, feméllyéhez. Két napi mind a' Nagyat folyó Víz partyán való utazásom után tehát el-érkezém ezen Várba; de mely nagy volt a' Gróffnénak álmelkodása, hogy engem' oly' hofzas időnek el-teleése után, a' nélkül, hogy róllam leg-kifsebbet-is hallott volna az Országból való ki-menetelemtől.

U

fog-

1667. fogva, láthatott; minekutánna az első közönet, és tisztelet-tétel után, mellyet a' Gróffnak jelenlétiben tettem, 's véghez vittem volna, el-nem titkólhatta örömét, hogy engem' ismét láthat. A' Gróff-is maga részéről; ámbátor engemet még soha sem látott, ezer jelejt adta barátságának, és mindent véghez vitt, hogy tovább-is magánál meg tartóztathasson, de az a' nagy nyughatatlanság, melyben voltam, hogy egy jó Atyához, a' kit ki mondhatatlánul szerettem, és a' ki hozzám is minden lehető érzékenységgel viseltetett;— fiesiek;— meg-gátoltak zives kérésének eleget tenni;— nem is múlattam itten kétfér huzon-négy óránál tovább, a' nélkül hogy a' mint kívántam, szerentsém lett volna a' Gróffnéval különösen befélleni; úgy hogy a' mi befédink együtt igen közönségesek voltanak, hogy ha különösen-is

sön-is akartunk volna egymásnak valamit értésére adni; csak a' fem-in-¹⁶⁶⁷tésékkal lehetett, 's azokból úgy vettem észre, hogy mostan-is azon különös hajlandósággal viseltetett hozzá-
m; el-butuszám mind a' kettőjök-
től, egy másnak tett ígérettel, hogy mielőbb csak lehet, egymást meg-kivánnók látni;— el-indulék tehát az én kis alkalmatósággommal, által menék a' Tifán, és hálni menék egy szép Városra, Szigetre, a' Máramaros Fő-Városába. Más nap háltam Drágomirban, és onnét más nap bé-érttem a' Telsi nagy erdőbe, melynek-is hossza nyóltz mért-föld, a' mellyen keresztül semmi szekér-út nintsen;— kénytelenítetttem hátos lovakat fogadni, és az alkalmatósá-
gomat más kerülő úton három nap-
pal előre el-küldém, hogy azzal találkozhassam. Ez az Erdő csak a'
kezdete az ugyan csak azon nevezé-

1667. tü erdős hegynek , a' mely fellyül halad magasságával minden Erdélyi Havafokat, mely-is Mužka, Lengyel, és Móldova Országok' féllyeken egész Budziak Tatár Országig bé rüg. Ennek féle húz Lengyel mért föld, és óly' bajos a' kereftül való menetele , hogy fúntelen nagy fakat kellett ki-vágni, hogy útat tsinálhasson az ember magának , 's annál-is inkább bajosabb, hogy a' földje agyagos; az honnat-is nagy bajjal verdödhetik-ki az utazó; az a' réze-is mely Erdélyt Máramarostól el válaftja, fúntén olyan alkalmatlan az utazónak;— tsak ugyan kereftül verdödtem azon, és hálni jöttem hasonló nevezetü Faluba Telsre, és onnan Bethlenbe, hogy bizonyost halhatnék az Atyámról, és a' hozzá tartozandóiról. Itten meg tudtam, hogy Szent Mikloson maga Káftélyába vagyon, jó két napi járó föld-

földnyire innen, de én egy nap alatt változtatott lovakkal elértem oda, midőn leg kevesebbé vártak volna. Ezen egymásnak látása ki-mondhatatlan érzékenységet okozott mindkettőnkben. Az Atyám nagyon örvendett, hogy engemet ismét láthatott, és oly' nyájafsággal fogadott, mint az Evangyéliomban lévő Tékozló Fiat. Más nap a' kedves Zomfédjait, 's azok között a' két öreg Batyámat BETHLEN FARKAST és GYÖRGYET, magához ki kérte, hogy részt vennének azon örömeben, melyet nékie az én vizza jövelelem okozott; de soha sem felejttem el azon kegyes dorgálását, a' melyet csak különösen együtt létünkben nékem tett azon okért, hogy oly' meg-gondolatlanúl, és híre 's előre való fűkséges el-rendelés nélkül, hogy illendöül mindenüt meg-jelen-hessek, és annak is meg-gondolása

1667. nélkül, hogy így fületésemhez illet-
 len következésekre ki-tehettem vol-
 na magamat; Frantzia Országban el-
 indúltam, ki-mondhatatlan öröme
 volt, midön tudtára adtam azon sok
 jó-téteményedet, kegyeségedet,
 mellyet hozzám viseltettél, és min-
 gyárt fükséges rendeléseket-is tett,
 hogy adótságaim, mellyeket füksé-
 gesképpen tennem kellett, az onnan
 könnyebben való haza jövetelemre,
 ki-fizetödgyenek; azt-is meg-paran-
 tsolta, hogy ujra meg-közönnyem
 néked velem tett minden jó tettei-
 det, és hogy soha ezekről ek-se fe-
 lejtkezsem; nagy örömmel tellyesít-
 tettem, úgy holtomig-is tellyesíteni
 fogom ezen parantsolattyát. Soha
 jobban meg-nem voltam elégedve,
 mint mostanában, tapasztalván az é-
 des Atyámnak örvendetes meg-elé-
 gedését. Tudtára adtam nékie a'
 Leopoli Örmény Kereskedövel, úgy
 a' Dantz-

a' Dantzkai Pénz-váltóval való vé-^{1667.}gezésemet; — mindeneket jóvá hagyott, és ezen szempillantástól fogva, minden idő-haladék nélkül forgalmatoskodott a' felvett pénznek ígéretem feletti való ki-fizetésében, azért ezen dolgot, az akkor nálla lévő hív *Patkora* bizván, négy-fáz ötven aranyokat kezébe adott, hogy azokat Leopolda az Örmény Kereskedőnek el-vigye, és meg-parantsolta nékie, hogy mind addig ottan mulasson, míg minden adótságaimról való Quietantiákat, és Le-kötelező Leveleimet kezéhez veheti. Rézemről tehát nem vólt egyéb hátra, hanem, hogy mentőb érzékenyebb fávakkal, mellyeket nékem a' fivem a' fiúi kötelefséggel, meg-egyezve sugarlott; edes Atyámnak háládatosságomat ki-jelentsem, és hozzám vifeltető Atyai gondoskodását megközfönnyem.— Így már fivem meg-

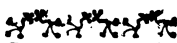
1667. tsendefedvén, és minden olyan érzékenységektől meg-fabadúlván, az Atyám tudtomra adta, hogy nem lévén rajtam-kivül más gyermeke, legnagyobb öröme lenne, hogy ha a^z Házofságról gondólkodnám, erőltetni ugyan nintsen fándékában; de ha ugyantsak arra réá-venném magamat, nagy vigasztalására, és öröme-re válna; mindazonáltal ezen dologban; úgy a^z válaftásban-is szabad akaratot enged nékem.— Egy jó édes Atyának ilyen kegyes módon való bezedgye valóságos parantsolattá vált előttem; és mivel már ezen kívül-is egész életemnek forgásában annyi jeleit tapasztaltam hozzám való Atyai valóságos fzeretetének, és barátságának-is, mindenekben szabad akarattýára bíztam magamat; és így tapasztalván hozzája való engedelmeftégemet; — fel-tette valósággal magában engemet meg-házafittani; még

még pedigten 6lly' haznoson, mely-
 hez reménységem sem v6lt; — ki-
 nézte tudniillik fámomra egy F6.
 Nemes Urnak (*Kun Istv6nnak*, kit-is
 méltán Erdélybe a' leg-vagyonosab-
 bak közé lehet fámnlálni) egyetlen
 egy Leányát. Nagy vagyonnya nem
 tsak a' feles J6zágokban állott, ha-
 nem még ezen fellyül egész Erdély-
 ben tsak 6 bírt Hunyad Vármegyé-
 ben egy Arany Bányát-is; igaz u-
 gyan nékie sem v6lt szabad ezen Bá-
 nyának 6ly' haznát venni, a' mint
 vehette v6lna azon okért, hogy
 valamint az Erdélyi Fejedelmek a'
 tulajdon Bányájokból titkóltni kíván-
 ták a' haznokat, fíntúgy ezen Ur-
 nak is titkóltni fúkséges v6lt Bányá-
 jának jóságát.—

Az én Mátkaságom 's egybenke-
 lésem is ezen Kis-Afzónnyal tsak
 hamar meg-efett. A' Feleségemmel a-
 dott pénzen 's fekv6 J6zágokon ki-

U s vül

1668. vül, a' mellyek nékem által adattat-
tak, az Édes Atyám a' Szent Mik-
lósi Józágát-is, a' mely a' Testvére-
vel BETHLEN FARKASSal való öz-
tályban nékie jutott; nékem által
adta. Ezen Józágnak igen szép nagy-
határa vagyon, — fekszik egy kis tér-
ségben négy mértföldnyire Vásár-
helytől, a' Küküllő Folyó-Víz mel-
lett. A' Batyám BETHLEN FARKAS
itten egy meg-lehetős erőségü Ka-
stélyt féles árkokkal körül vétetve
épített; a' melyben-is a' fenn emli-
tett Küküllő Vizéből a' vizet bé-bo-
rsáthatni; bizonyoson az okból épi-
tette ezt ily' kis erőség formára,
hogy a' Tatárok', és Törökök' puz-
titások ellen bátorságban lehessen,
a' melynek Erdély, a' Rákotzitól, és
Kemény Fánostól okoztatott háboru-
tól fogva, gyakran ki-volt tétettetve.
Mihelylest az Atyám nékem ezen
Józágot által adta; mingyárt fel-tet-
tem

tem magamban ide Frantzia ízlésre egy tsinos Kastélyt építeni, a' melynek formáját még Frantzia Országban létemben (a' nélkül hogy tudtam volna hova) magamban elrendeltem. Tehát magamnak köből egy nagy lak-épületet tsináltattam, melynek közepén egy nagy Folyosó jobbról, balról lak-fobák voltak építve; egy nagy kertet-is, a' milyent a' helynek mivolta engedhetett. Ezen épületnek körüllötte én-is sántzat tsináltattam, a' melybe a' vizet azon patakából, a' mely az én rézemet a' Bátyámétól el-választtya, belé-is bortsátottam. Egy fóval, ezen Kastélynak fekvése oly' kellemetes volt, hogy mindenik részéből-is igen kedves, és külömbb külömbb-féle ki-látása volt. Egy külső Udvart-is tsináltattam, a' melyben az Udvari Tiszttyeimnek a' lakásokat, és az Istállókat-is helyheztettem. Ezen építésnek

1668. nek módja az eddig valótól idegennek tettett Hazám-fainak, a' kik mind eddig magokat az épületben bé-zárni szerették; mindazonáltal fokan-gyönyörüségeket találtak abban, a' kik hozzám jöttek, a' kiket-is én igen jó fível láttam, nem kimélvén azoktól ételemet, és a' leg jobb boraimat-is, oly' fel-tétel alatt, hogy minden a' maga tettzése, és az ivásban való erőltetés nélkül éljen. Azt-is meg-nyertem a' fómzéd Uri Afzonságoktól, hogy a' tsak mostan el-vett Feleségemhez gyakran látóul el-jöttek, és ö-is mikor tsak lehetett, el-ment hozzájuk.

Ezen életnek módgya eleintén mindeneknek tsudálatosnak tettzett, mivel a' mint fellyebb-is meg irtam;— itten nem igen vagyon fokásban, hogy az Afzonságok ki járjanak, többnyire a' magok Házoknál belső dólgaiknak folytatásában, kormányo-

zásában foglalatoskodván; mellyért-is¹⁶⁶⁸ egész Erdélyben közönségesen mindenek azt mondották, hogy az én Kastélyom, és az én életemnek módgya valóságos Frantzia Iskola; mindazonáltal némelleyek az Első Urak közzül lafsanként hozzá fókván, magok-is így kezdetek élni, mely-is közöttünk forofsabb barátságot okozott. A' nagy békeféség és tsendefség, a' mely mostan Hazánkba vólt, alkalmatofságot adtak egymásnak gyakor meg-látogatására, és így többnyire magunkat a' vadázattal mulattuk,

Az *Apafi* Fejedelemnek kelleme-tes és kegyes Kormányozása annyira fókhatta az Erdélyben lévő minden Rendeket a' békeféséges és tsendes életre, hogy minden örömmel kivánta ezen Hazánkban lévő tsendefségnek hafnát venni. Annyit fzenvedtek vólt a' *Rákotzi* és *Bartsai* Fejedele

1668) **Fejedelm'** gyengesége, úgy a' *Kemény Fános* gögje által okozott zürzavarok alatt, hogy senkinek eziben sem jutott, hogy ezen tsendéséget megzavarja, és az *Aly Kasá'* fenyegetése-is, mellyet minden Rendekhez tett, hogy ha *Apafi Mihály* ellen-is fel-támadnak; valamint más a' Török Birodalom alatt lévő Tartományokban, egy Basát fog Kormányozónak nékiek rendelni;— oly' bé-nyomást tett mindenek' fivégekben, 's elméjékben hogy fenki a' Töröknek, Tatárnak csak nevét-is félelem, és irjózás nélkül nem halhatta.

Ezen felid Fejedelem a' Kormányozásnak könnyebbségére választá maga mellé, azon időben az egész Hazában leg-zebb formájú, és a' leg-értelmesebb Urat *Bánffi Dénest*. Elég-séges-is vólt ez valójába minden jó tulajdonságaira, és a' dolgok' véghez-vitelében való foglalkoztatóságára nézve az Első Tanácsosi Hivatalnak viselésére. De a' mi Nemeseink, az ő tselekedeteinek módgyát fenn héjjazónak, és igen uralkodónak

nak tartván, fokban ezek közül már
 zugolódni kezdettek ellene, fokások¹⁶⁸⁸
 szerént azoknak, a' kik minden do-
 lógtól mentek, mely-is idő-folytá-
 val, romlását, és meg-esését ezen
 Urnak okozta. Ezen kívül a' Feje-
 delem válaftá az édes Atyámat Can-
 cellariusának. Nem-is válaftathott
 volna alkalmasabbat ezen Hivatal-
 ra, mellyet ő már ennekelötte más
 Fejedelmek alatt-is viselt.— Fő Posta
 Meiterének válaftá *Teleki Mihályt*,
 Nagy Varad' tájékáról való Nemesst,
 a' ki-is ezen Hivatalt az utolsó *Rá-
 kótzsi* Fejedelem alatt-is viselte.

Ezen Hivatal olyan mint más Or-
 szágokban a' Belső Titoknokság,
 nem-is lehetett volna erre külömb-
 bet válaftani. Ez egy igen eleven
 elméjü, és nagyra vágyó ember volt;
 természet-e szerént irtózott a' bór ital
 tól.— Nem szóllok a' több Udvari
 Tisztjeiről, a' mellyekre úgy sem ki-
 vántattak nagy elmebéli tehetségü-
 ek, csak azt emlitem, hogy az A-
 tyám' két Testvére *Bethlen Farkas*
 és *György* azon tizen-két Tanátso-
 sok

1668 sok közül vóltanak, a' kiknek hírek nélkül semmi (az Hazát illető fontos dolgokban) nem végeztethetik, és hogy ezen Fejedelemnek uralkodása alatt mindenek tsendesen, és minden erőszak nélkül folytanak, ki-vévén a' *Bánffi Dénes*' szerentsétlen esetét; a' kinek-is az Hivatalában mutatott parantsoló módgya, és ezáltal okozott Ellenségei, halálát okozták; mindazáltal sok Nagyoktól méltán fájnáltatott. *Apafi* Fejedelem meg-esmérvén *Teleki Mihálynak* tehetségeit, és a' dolgokban való által-látását, ezen szerentsétlenség-Hivatallyába helyhezteté, és meg-is elégedhetett ezzel.

Nem írok már többet az Erdélyi dolgokról, és Kprmányozásoknak folyamotjáról; míg a' Magyar Országban lévő zenebonák a' Második Réfében ezen Könyvnek, alkalmatosságot nem adnak; a' melyben-is reméllem, — hogy bizonyosabbat írhatok, mint a' mellyek hirül ki-terjedtek e' Világra.

